Г. ЦИРУЛИС
А. ИМЕРМАНИС

Квартира без ножей

ВОЕННИ ПРИКЛЮЧЕНИЯ • БИБЛИОТЕКА •

ДЪРЖАВНО ВОЕННО ИЗДАТЕЛСТВО ПРИ МНО

Г. ЦИРУЛИС, А. ИМЕРМАНИС

Квартира без номер

1958
ДЪРЖАВНО ВОЕННО ИЗДАТЕЛСТВО ПРИ МНО

От руски

МИЛКА БАЛДЖИЕВА

АЛЬМАНАХ
„МИР ПРИКЛЮЧЕНИЙ"
Том II
Государственное издательство
Детской литературы
Министерство просвещения РСФСР
Москва — 1956

1

Началникът на рижкото отделение на гестапо Вилхелм Банге седеше зад писмената си маса, втренчил поглед в една точка. Изведнъж, сякаш спомнил си нещо, той обърна безцветните си очи към оберщурмфюрера, излегнал се удобно в креслото. Позата на оберщурмфюрера не изразяваше ни най-малко уважение, но строгата забележка, готова да се отрони от устните на Банге, така си остана неизказана. „Що за маниери!" — сърдито помисли Банге. Но с Рауп-Дименс, син на рурски магнат, даже нему, началника на гестапо, не му се искаше да се скара.

— Та какво мислите вие по тази работа? — попита Банге.

Оберщурмфюрерът се оживи:

— Възложете я на мен и аз след три месеца ще ликвидирам печатницата.

— Имате ли вече някаква нишка?

— Не, засега ме ръководи само усетът ми. И трябва да кажа, той рядко ме лъже. Според мен зад печатницата се крие самият този Жанис. Да се залови Жанис — значи да се унищожи гнездото на комунистическата пропаганда.

— И тъй, да се надявам ли, че той скоро ще бъде в наши ръце?

— Смятам, че не бива да се бърза. Главното е печатницата, а Жанис няма да ни убегне. Един от моите най-добри агенти вече успя да установи връзка с него. Днес те за пръв път ще се срещнат.

Човекът, от когото така много се интересуваше гестапо, в същото време стоеше пред една вестникарска будка. Той купи вестник „Тевия"[1] от 23 октомври 1942 година и го пъхна в джоба на сивия си шлифер. Със своя вид той не се различаваше от другите минувачи. Среден на ръст, широкоплещест, но не много набит, с гладко вчесани светли коси и чисто избръснато лице, Янис Даугавиет изглеждаше напълно порядъчен млад човек.

Като вдигна яка и сгуши глава в раменете си, Янис Даугавиет се смеси с тълпата. Сам непривличащ вниманието на другите, незабележим, той виждаше всичко: иначе и най-малката непредвидена случайност можеше да се окаже съдбоносна. Тайната паяжина на гестапо бе уплела улиците, къщите, хората. Да се промъкваш между нейните тънки нишки и да оставаш незабелязан — ето постоянната задача! Всяка крачка е свързана с опасност... Но както боецът, дълго воювал на предната линия, свиква с близостта на смъртта, така и

[1] „Тевия" — фашистки вестник, издаван от латвийските буржоазни националисти през годините на окупацията.

Янис постепенно свикна с дебнещата го винаги и навсякъде опасност. Като дърводелец зад тезгяха, счетоводител зад писмената масичка, селянин след плуга Даугавиет всеки ден вършеше своята работа и тя никак не му изглеждаше необикновена. Може би неговата работа беше по-трудна от всяка друга — ето това беше разликата.

Янис се научи да бъде винаги нащрек. Цели шест години той живя в нелегалност и нито веднъж не попадна в лапите на Улманисовата[1] тайна полиция. Тази беше една от причините партията да остави Даугавиет в окупирана Рига.

Отзад по паважа се чуваше звънък неравен тропот. Хората по тротоарите забавяха крачки, едни се обръщаха, други спираха и чакаха приближаването на колоната. Изглежда, полицаите пак караха военнопленници или арестувани. Сърцето се свиваше от болка, но време за губене нямаше. Сега някой ще се опита да им предаде хляб или да размени няколко думи, есесовците ще забележат и ще се вдигне тревога. От предпазливост Даугавиет свърна в най-близката врата.

Едва озовал се в квадратното дворче, той позна този дом. Само преди няколко години Янис работеше на тази постройка. Неволно той погледна силните си ръце: дори му се стори, че острият мирис на познатия разтвор погъделичка ноздрите му, а под краката му се заогъваха дъските, по които той ежедневно премъкваше на голия си, смазан от умора гръб хиляди и хиляди тухли. Ето там, гдето сега се перчи натруфеното с разни заврънкулки балконче, той сякаш току-що е укрил в пролуката на стената снопче позиви.

---

[1] Улманис — глава на фашистко правителство в довоенна Латвия.

Някога, станеше ли седем часа вечерта, старият майстор поглаждаше сивите си мустаци и тържествено обявяваше „почивка". Зидарите снемаха опръсканите си с вар книжни шапки и се отправяха по домовете си, обсъждайки по пътя военните действия в Полша или посещението на Мунтер[1] в Германия. Янис също бързаше към дома си на улица „Маза Калну". Той живееше под наем в семейството на старообрядци[2]. В квартирата си Янис потапяше глава във ведро с хладка вода, преобличаше се и след това въпреки убийствената умора излизаше на явка, разнасяше позиви, агитираше. В квартирата си той се връщаше късно, но и нощем не му оставаше време да почива. Янис туряше до себе си чаша силен чай и се приготвяше за учене. Той не се откъсваше от книгите дотогава, докогато буквите не се превръщаха в неразбираеми, тайнствени йероглифи.

Само неделен ден той си разрешаваше отдих. Обичаше да скита по песъчливите улички на Московското предградие, по които кози щипеха прашната трева. Обичаше да седне в някакъв трамвай и да пътува към работническите покрайнини, където димът на фабричните комини изпъстряше небето с жълто-сиви шарки. Янис заглеждаше всеки двор, оглеждаше всяка затънтена уличка и за кратко време той, скорошният рижанин, познаваше града по-добре от много стари рижани.

Всичко това сега на Янис много му потрябва: зидарският занаят — за построяване скривалище на

[1] Мунтер — министър на външните работи в Улманисовото правителство.

[2] Старообрядци — секта в Русия, възникнала от средата на XVII в., която се придържа о старите традиции и обреди на вярата.

нелегалната печатница; познаването на града — да може в случай на необходимост да скрие следите си, кривуличейки по забърканата мрежа на пресечките, промъквайки се през дворовете.

Янис бръкна в джоба си за кърпичката. Там звънна ключът на квартирата, гдето той живееше след освобождението на Латвия от Червената армия. Още носеше този ключ. Интересно, кой ли живееше там сега? Тогава, след телефонния разговор със секретаря на районния комитет Авот, Даугавиет още не знаеше, че той вече няма да се върне в къщи. Ключът беше единственото нещо, което го свързваше с довоенния живот. Всички други нишки бяха прекъснати.

На фронта по протежение на хиляди километри тътнат оръдия, димят махали и села, по градските площади се мяркат бесилки, а той, Янис Даугавиет, скрил в сърцето си ненавист и надежда, крачи по улиците на окупирана от фашистите Рига.

Как прекрасен би бил този град под ясното слънце, в пъстрата есенна одежда на дърветата, в златистия дим, плаващ над Даугава! Да, той би бил прекрасен, ако кафявата чума не го задушаваше. . . Почти на всяка крачка се мярка униформа с пречупен кръст, навсякъде се чува тропот на подковани ботуши и гръм на фашистки маршове. Срещнатите безцветни, посърнали лица сякаш говореха, че хората цяла нощ са се измъчвали от кошмари. Янис добре разбираше това. На него самия често му се присънваше един и същ сън: уж той се крие от враговете, бяга, катери се по покривите, пада. . . Обикновено същия миг Даугавиет се събуждаше и беше толкова хубаво да съзнава, че в съседната стая кротко чука часовникът, че в „квартирата без номер" все така се трудят и живеят.

Часовникът над магазина на Валдман на ъгъла на улиците „Марияс" и „Дзирнава" вече тънеше в мрак, когато Янис пристигна на уговореното за среща място. Той се мушна в тъмния проход. Лампичката под синия стъклен глобус отразяваше мъжделивата си светлина на опушената стена. Оттук на всички страни тръгваха тъмни, тесни тунели, прилични на шахти — лабиринт, както наричаха пазара Берга. Денем се чуваше невъобразим шум, в работилниците бучеха оксиженните апарати, дрънкаше тенекия, съскаха рендета, в лавките се пазаряха купувачи, в двора пухтяха мотоциклети, цвиляха коне, дечица шумно играеха на гонениця. Сега цареше тишина. Само от време на време по двора се мярва някаква сянка, пробягва плъх, изплашен от шума на стъпките. Трудно е да си представиш, че над тези черни тунели, зад тези прашни, мътни прозорци, които никога не виждат слънце, живеят хора. Мрачно място... Тръпки побиваха всеки, който минеше вечер оттук. Даугавиет вече много пъти бе идвал. Той не случайно избра това място за среща. Тук можеш да се чувствуваш почти в безопасност — от пазара Берга имаше изход към четири улици.

Янис погледна джобния си часовник. Светещата стрелка показваше точно девет и половина. Сега трябваше да се яви лицето, препоръчано от Апсе.

Някой мина край него и неуверено се върна обратно. В тъмнината не можеше да се разгледа лицето на непознатия. Но това и не беше важно — та те нито веднъж не бяха се срещали. Можеха да се разпознаят само по уговорената парола. Даугавиет направи няколко крачки и повдигна шапка:

— Моля, кажете ми колко е часът. Моят часовник е спрял.

Отговорът последва незабавно:

— Десет и половина пулковско време.

Те си стиснаха ръцете. В тъмнината можеше да се забележи само това, че непознатият е дребен на ръст, пълен, с кожено палто.

— Е, кажете как са работите при вас в Слока?

Непознатият съобщи, че той е майстор в каландровъчния (шлифовъчния) цех на хартиената фабрика, в тяхната група са общо девет души, но всички са сигурни хора. Разговаряйки, той незабелязано отстъпваше към тесния мъгляв кръг светлина под синята лампичка на другия край на прохода. Възможно е това да беше просто случайност. Въпреки това Янис, инстинктивно избягвайки светлината, отново увлече своя събеседник в тъмното. Но когато другарят от Слока по собствена инициатива предложи хартия за позиви, у Даугавиет се породи съмнение: „Апсе съвсем не знае, че аз съм свързан с нелегалната печатница, защо този човек ми предлага хартия?"

— Това би било много хубаво, но аз нищо не разбирам от печатарство — каза той и започна да разпитва майстора за работата му.

Колкото по-нататък отиваше разговорът, толкова по-съмнително му се струваше съществуването на слокската група. Тук нещо не беше в ред. Необходимо беше отново да се поръча на Апсе да отиде в Слока, да провери както трябва този човек и само след това можеше да се установи връзката. А сега трябваше час по-скоро да се махне от него.

Разбрал, че разговорът е свършен, майсторът от Слока спря.

— На раздяла да запушим — предложи той и не дочаквайки отговор, драсна кибрит. Янис веднага скри лицето си с длан.

Подозренията се потвърдиха. Този човек искаше да види лицето на събеседника си, за да може и друг път да го познае. Но не трябва да се дава вид, че провокаторът е разобличен... Кой знае, може би след него дебнат гестаповци и по най-дребния знак може да хванат Янис. Нужно е да се преструва, че всичко е в ред, да се уговорят за срещата, да му даде надежда, че следващия път разговорът за печатницата може да тръгне.

Хванал дружелюбно събеседника си под ръка, Янис каза:

— Ние трябва още веднъж да се срещнем. Да речем, във вторник на същото място. Ще можете ли да дойдете?

— Разбира се, може и по-рано.

— Не, по-рано няма смисъл: за това време аз ще успея да установя връзка с печатницата.

Разделиха се. Без да се оглежда, Даугавиет излезе на улица „Дзирнава". Чак след няколко квартала той се убеди, че провокаторът върви след него. Трябваше да го заблуди. Като сви в съседния двор, откъдето можеше да се излезе на две улици, Янис се скри зад полуотворената врата. След минута шпионинът се показа и веднага се втурна през втория вход, който очевидно също му беше известен. Даугавиет излезе от своето скривалище и за всеки случай, преди да тръгне към дома си, известно време скита по лабиринта от малки улички на Стара Рига. Като отключваше вратата, часовникът от кулата на близката църква удари десет — час, след който в окупирания град можеше да се покажеш из улиците само със специален пропуск.

2

Тази есен Рига с честите си мъгли и ранното застудяване донякъде напомняше на Харалд Рауп-Дименс Лондон. Радиаторите на централното отопление в кабинета на обершурмфюрера на улица „Раймерс" щедро излъчваха топлина. И все пак Рауп-Дименс често тъгуваше за голямата камина, придаваща на стаята му в Кембридж аристократическа изисканост и уютност. Ла, тези три години, прекарани в старинното университетско градче на Англия, той считаше за най-хубавия период от своя живот. Получил неочаквано от баща си телеграма с искане незабавно да прекъсне занятията и да се върне в Германия, Рауп-Дименс с голяма неохота напусна Кембридж. В Англия той се чувствуваше като у дома си и никак не му се искаше да замине за родината си.

Синът на рурския магнат, усвоил в Кембриджкия университет „джентълменския" начин на мислене на английската аристокрация, ненавиждаше праволинейната грубост на нацизма. На просташките фрази за превъзходството на германския дух той противопоставяше общността на интересите на „деловите хора" от целия свят.

Харалд беше изумен, когато баща му без излишни думи му заповяда да влезе в нацистката партия. И едва много по-късно синът разбра, че подбуждайки рурските индустриалци да поддържат Хитлер и внасяйки три милиона марки в личния фонд на фюрера, старецът се ръководеше от „принципите на реалната политика". Идването на Хитлер на власт означаваше унищожение на главните виновници за смутовете — комунистите, — смирение на профсъюзните бърборковци, а глав-

но — гигантски военни поръчки и вероятно доходна война срещу Съветска Русия.

Следвайки примера на по-стария си брат Зигфрид, Харалд Рауп-Дименс постъпи в хитлеристкия моторизиран корпус, който се командуваше от бившия престолонаследник. Вроденото лицемерие на Харалд му помогна да скрие своето презрение и ненавист към дребните бакали и месари, нахлузили черната униформа с пречупения кръст и въобразили си, че от сега нататък целият свят им принадлежи.

Когато започна войната със Съветския съюз, Рауп-Дименс получи задача да замине за Рига.

Този град на Балтийското крайбрежие с неговите чисти и зелени паркове се хареса на Рауп-Дименс, отскоро получил званието оберщурмфюрер. Наистина латвийците му причиняваха немалко грижи — те твърде често не искаха да повярват в превъзходството на западната цивилизация.

На разположение на Рауп-Дименс бе дадена уютно обзаведена слънчева квартира, намери се и приятелка — Мери, — която, като се изключат вулгарните й маниери, все пак можеше да се счита за твърде интересна жена.

Що се отнася до общия ход на събитията, може да се каже, всичко вървеше също не лошо. След зимните си неуспехи хитлеристката армия отново стремително настъпваше и сега вече застрашаваше Сталинград. От тоя момент, когато до бакинския нефт оставаше само едно протягане на ръка, сдържаният тон в писмата на баща му, появил се след разгрома на фюреровите войски под Москва, изчезна, отстъпвайки място на по-оптимистични нотки.

Да, главното е да се разгромят окончателно Съветите. И оберщурмфюрерът, безжалостно преследвайки комунистите, правеше всичко, зависещо от него, да се приближи денят на тържеството. Той прекарваше по цели нощи в кабинета си, покровителствено разговаряйки с детективите, на които при други обстоятелства дори не би подал ръка, търпеливо разследваше арестуваните, упоритото мълчание на които можеше да накара човек да подлудее. Той отстояваше интересите на Рауп-Дименсовци и с гордост съзнаваше, че тук той стои на преден пост в борбата за световни пазари.

Оберщурмфюрерът отпусна глава на облегалото на креслото и с едва забележимо движение на устните изпусна безупречно колелце дим. Пепелта от ароматната му цигара падна върху позива, лежащ пред него на масата. Това го върна към действителността.

По ирония на съдбата Рауп-Дименс, най-върл враг на комунистите, бе принуден едва ли не всекидневно да чете сведенията на Съветското информбюро. Ето и в тоя позив имаше такова сведение. В него се говореше за огромните загуби на вермахта, за положението на фронта. Да, тия позиви са опасни, дяволски опасни.

Рауп-Дименс нямаше нужда да чете по-нататък. Не беше нужно да сравнява този позив с другите, пазени в специална каса, за да разбере, че и той е отпечатан в същата комунистическа печатница, която оберщурмфюрерът напразно търсеше вече в продължение на половин година.

Влезлият в кабинета шарфюрер Ранке, не смеейки да заговори без разрешение, вече няколко пъти тракваше токове. Оберщурмфюрерът продължаваше да не му обръща внимание.

— Какво, Ранке — Рауп-Дименс, иронично усмихнат, накрая благоволи да се обърне към подчинения си, — на вас, изглежда, езикът ви е изсъхнал? Докладвайте какво ново има.

— Господин обершцурмфюрер, успяхме да арестуваме лицето, което е издало тоя позив. Ще заповядате ли да го разпитате?

— Добре. Нека влезе.

Но арестуваният не можеше да влезе. Той беше толкова бит, че се наложи Ранке и надзирателят Озол сами да довлекат безжизненото му тяло. За разпит не можеше и дума да става. Обершцурмфюрерът почервеня от яд:

— Шарфюрер! Колко пъти ви е казано, че вие можете да се тренирате само след разпита!

— Аз нищо... — оправдаваше се побледнелият Ранке. — Само леко го чукнах с ръка. Това Озол... Той започне ли, не можеш го спря...

Ръцете на Рауп-Дименс още дълго трепереха от ярост. С какви говеда му се падна да работи! За тия касапи нямаше по-голямо удоволствие от това да изкривят скулите на някого. В случай на необходимост обершцурмфюрерът сам не би се отказал да прибегне към мъчения, но обикновено той се стараеше отначало да въздейства на арестувания със заплашвания.

Рауп-Дименс погледна плоския си платинен ръчен часовник. Пет и пет. Значи Кисис, неговият най-добър агент, вече е пристигнал. Той вдигна слушалката на вътрешния телефон:

— Да дойде веднага номер шестнадесети!

Кисис, облечен в прост работен комбинезон, седна без подканяне. Шпионската работа в гестапо допадна на бившия командир на полка на „айз-

саргите"[1]. В гонитбата на комунисти той смъкна поне около десет килограма излишни тлъстини. И все пак, като докладваше на своя началник, той се задъхваше и гласът му трепереше:

— Жанис се изплъзна.

— Какво?! — Рауп-Дименс се изправи в целия си ръст. — Вие изпуснахте това момче? Макар да знаехте, че по всички сведения той е един от ръководителите на рижката нелегална организация?! А още преди седмица се хвалехте, че сте установили връзка с него.

— Да. Така беше. Ние се срещнахме с него. . .

Обершцурмфюрерът жадно смукна дим:

— Е, и по-нататък?

— Нищо съществено. Нито името, нито адреса му успях да науча. Той беше толкова предпазлив, че аз даже не успях да го проследя. Най-много разчитах на втората среща, но той не дойде. Изглежда е доловил нещо обезпокоително.

Рауп-Дименс откъсна от бележника си лист, на който, като слушаше Кисис, нервно чертаеше рисунки и фигури, и се приготви да записва.

— Момъкът, изглежда, е опитен. Трябва да бъде хванат, каквото и да става. Ръст? Цвят на косите? Очи?

— Среден ръст.

— Така. По-нататък! Защо мълчите, Кисис?

— Боя се, че всичко това... Ние се срещнахме късно вечер. Когато драснах кибрит да запуша, той прикри лицето си с ръка. Аз забелязах, че е среден на ръст, в сиво палто и с ниско прихлупена кафява шапка. И това е всичко, което мога да кажа.

---

[1] „Айзсарги" — военнофашистка организация на латвийската буржоазия и кулачеството, съществувала в Латвия през годините на буржоазния режим.

— А тоя, чрез когото установихте връзката?

— Също изчезна. . .

— Изтървали сте го. . . Ех, вие! . . . Но добре, вървете си.

Щом вратата се затвори, оберщурмфюрерът приближи до голямата карта на Рига. Този тайнствен Жанис свободно се разхожда из града, а той, Рауп-Дименс, най-добрият работник на гестапо, досега не успя да го хване! Това положение е просто нетърпимо!

3

Като напусна зданието на гестапо през тайния изход и премина през съседните дворове, Кисис се добра до улица „Валдемар", сега преименувана на улица „Херман Гьоринг". Той погледна часовника си и тръгна по-бързо, тъй като точно в пет бе обещал да бъде у Граудниек, а освен това трябваше да се отбие в къщи да се преоблече.

Макар мислите за предстоящото посещение да доставяха на Кисис несъмнено удоволствие, той все още не можеше да забрави своята несполука с Жанис. Той се вглеждаше в лицата на минувачите още по-подозрително от обикновено. А какво ли да му провърви и изведнъж Жанис случайно да му се изпречи на улицата? Разбира се, на това малко може да се разчита. . . но все пак. . . отгде да знаеш? Какво не става на тоя свят! Този път няма да позволи на тоя хитрец да се изплъзне изпод носа му! А ако се установи, че Жанис действително е свързан с печатницата, тогава на Кисис добре ще му провърви. И той вече ще съумее да пусне своите парички в обращение!

Изведнъж агентът трепна. Пред него се мярна мъжка фигура в сиво палто и кафява шапка и вед-

нага пак изчезна в навалицата на автобусната спирка. Жанис?!

Когато Кисис дотича до спирката, автобусът вече тръгваше. Рискувайки да попадне под колелата, агентът с единия крак скочи на стъпалото, грубо отблъсна застаналата на вратата жена и се вмъкна в претъпканата кола.

— Докъде? — попита кондукторът.

— До края — съобразително отговори Кисис, не изпускайки от очи кафявата шапка, която се придвижваше все по-далече, към изхода.

Забравил за билета и рестото, като работеше енергично с лакти, агентът започна да си пробива път. Това никак не беше лесно — трябваше да воюва за всяка стъпка. Недоволните пътници го обсипваха с ругатни.

Най-после сто и спирката. Притежателят на кафявата шапка спокойно слезе, а Кисис за проклетия се запъна между двама души, които го притискаха с гърбовете си. Сега вече той съвсем престана да се церемони — пусна в ход юмруците, как да е се добра до изхода и яростно забарабани на шофьорската кабина. Най-сетне шофьорът спря колата. Кисис скочи на паважа.

Какво щастие! Човекът в сивото палто и кафявата шапка още не е успял да се скрие! „Сега няма да ми убегнеш!" — със злорадство прошепна Кисис и се успокои. Той наистина не забави крачките си, но от предпазливост премина на другата страна на улицата и продължи пътя си с такъв вид, като че бърза по спешна работа. И изведнъж на Кисис му се стори, че греши...

Така преследвачът и преследваният изминаха около сто метра. Агентът внимателно разглеждаше непознатия в сиво палто и кафява шапка. Обхванали го съмнения като че ли се потвърждаваха.

Тоя като че не прилича на Жанис. Твърде много е отпусната походката на тоя тип. А когато преследваният спокойно спря пред богаташкия дом на Граудниек, агентът почти се убеди, че греши. И все пак той реши да доведе тази работа докрай. Трябва да заговори с непознатия. Ако той все пак се окаже Жанис, ще може отново да се представи за нелегалния от Слока.

Трябваше Кисис да погледне непознатия в лицето, за да загуби всякаква надежда. Дива злоба изведнъж обхвана агента и към самия себе си, и към тоя безделник с кафява шапка и дурашко пенсне, а още повече към Жанис, заради когото той едва не попадна под автобуса, блъска се с пътниците и напразно загуби толкова време.

Когато човекът в сивото палто, комуто Кисис пречеше да мине, измърмори нещо по адрес на нахалниците, агентът избухна:

— Дръж си езика! Да не си изпатиш!

— Какво-о-о! — Човекът с пенснето постепенно се разгорещи. — Как смеете?

— Господин Граве! — раздаде се изведнъж възмутен женски глас. — Какво се церемоните с тоя простак? Извикайте полицая!

Пред вратата се появи млада особа, блондинка със силно начервени устни и ярко червени пантофи с дебели подметки.

При други обстоятелства Кисис би намерил какво да отговори, но тоя път се сдържа. Та нали оскърбяват не него, Арнолд Кисис, а човека в работен комбинезон, простия работник, за какъвто той се представя! При това тази блондинка беше доста хубавичка.

Като се успокои от мисълта, че скоро ще се запознае с тази жена у Граудниек, агентът се отправи към дома си.

След около половин час, целувайки ръка на блондинката, Кисис със задоволство се убеди, че не са го познали. Мелсиня — така се казваше блондинката — беше извънредно любезна с новия гостенин.

У Граудниек обикновено се събираше голямо общество. На прозорците на гостната бяха спуснати дървените решетъчни капаци, стоящите лампи и увитите в червена тъкан неонови светилници разливаха в стаята мека светлина. Гостите непринудено се разположиха на ниските дивани. В един ъгъл бе приготвено нещо като бар. По-големият син на Граудниек се разпореждаше с бюфета. С ловки, свикнали с лабораторните опити ръце студентът химик приготвяше коктейли, а две камериерки ги поднасяха на дамите. Мъжете предпочитаха водката. Радиоприемникът, усилен до крайност, изпълваше стаята с оглушителния рев на джаза.

— Господин Граве — частен доцент — каза стопанката, представяйки Кисис на господина с пенснето.

Притежателят на сивото палто и кафявата шапка не позна Кисис, но агентът, спомнил си напразната гонитба на мнимия Жанис, отново се ядоса.

— Господин Граве е ужасен оригинал — зачурулика жената на Граудниек. — Представете си, той не обича особено немците. Само заради него аз не поканих полковник фон Плант. . .

— Жалко! — обади се Мелсиня. — Според мен полковник фон Плант е страшно интересен мъж. Изобщо аз обожавам немците. Те са такива галантни кавалери, така вежливи, така тънко възпитани!

Зад стъклата на пенснето блесна насмешливият поглед на господин Граве.

— Вашият опит безспорно ви дава възможност най-добре да съдите за галантността на кавалерите... Но не бива да си затваряме очите пред туй, че зад това тънко възпитание се крие властолюбие.

„Ах, що за птица си ти!" - помисли Кисис.

– На вас може би повече ви допадат болшевиките? — с ирония попита един от гостите, инженер Калтуп.

– Не забравяйте, че немците ви спасиха от Сибир — с упрек забеляза писателят Мартин Каулус.

– Ама вие какво, какво говорите, господа! - кипна Граве. - Оставете човек да завърши мисълта си. Историята показва, че при известни условия отрицателното явление може да се превърне в своята противоположност, тоест да стане положително. Бронираният юмрук – ето единствената сила, способна да унищожи комунизма и да защити частната собственост.

— Но лично вие, доколкото ми е известно, нямате недвижима собственост — охапа го Граудниек.

— Нима това е главното? — възрази Граве. — За да живея целеустремено, на мен ми е достатъчно да знам, че когато и да е, аз мога да се снабдя с такава...

— В такъв случай да пием за частната собственост изобщо и за бъдещата собственост на господин Граве в частност — вдигна тост банковият директор.

Агентът на гестапо беше явно разочарован. Тук, изглежда, никакъв лов няма да падне. Граве все пак не е враг на нацизма, както можеше да се предположи по неговите първи изказвания, а такъв „истински латвийски патриот", каквите са и всички присъствуващи.

Примирил се с този неуспех, Кисис съсредоточи цялото си внимание върху своята очарователна съседка. Мелсиня, въздишайки и усмихвайки се пленително, му говореше за една подозрителна работа, която би й се искало да разкрие.

— Може би ще мога да ти помогна с нещо? — питаше своята дама Кисис, вече успял да пие с нея брудершафт.

— Но ти не работиш ли в гестапо? — отвърна Мелсиня.

— Разбира се, не... Но ако работата е политическа...

Още при първите думи на своята нова приятелка Кисис наостри уши. Мелсиня разказа, че в нейния магазин работи някаква Земите. Тя, изглежда, съчувствува на комунистите, тъй като през 1940 година след национализацията на магазина била назначена за старша продавачка. Напоследък Мелсиня почнала да забелязва, че купувачите работници от близките фабрики никога не се обръщат към другите продавачки.

— И представи си — учудваше се Мелсиня, — ако Земите е заета, те винаги чакат, докато тя се освободи, след това все си шепнат за нещо с нея. Аз разбирам, ако беше още млада, интересна... На мен всичко това ми се струва подозрително. Не знам за какво си шушукат, но според мен тук има нещо не в ред...

— Каква умница си ти!... — каза Кисис. — Слушай, няма смисъл да се обръщам към гестапо, докато нямаш никакви доказателства. Но не сваляй очи от твоята продавачка. Ако забележиш нещо, разкажи на мен, а аз ще направя всичко, каквото е необходимо.

... В десет и половина поднесоха шампанско. Това бе знак, че „приемът" е свършен. Последната чаша вдигнаха за здравето и щастието на сърдечните хазяи. Кисис беше много доволен. Едва се запозна с Мелсиня и вече узна нещичко за подозрителното поведение на нейната продавачка. Но когато той вече се бе облякъл и заедно с новата си приятелка и другите гости напусна гостоприемния дом, неговото доволно, лъснато лице почервеня от гняв - на тежката черна дъбова врата се белееше позив:

„КОЙ Е ТОЗИ ГОСПОДИН?

Този господин ежедневно излиза от директорския си кабинет с вносна цигара в уста и самодоволна усмивка на лицето.

Този господин с угоена физиономия прекарва с часове в кафенето или ресторанта в компания с паднали жени, докато ти зъзнеш на опашка за хляб.

Този господин нарича себе си „истински латвийски патриот", но под път и над път славослови фашистките окупатори.

Но кой е този господин?

Ти, латвийски работнико, го познаваш отдавна. На твой гръб той води развратен, празен живот, прекарва нощите си в ресторантите, денем се излежава в меки завивки, безделничи в кантората на своя татко или се разпорежда със слугите в бащиното си имение. Не е важно как се нарича — Арайс, Кактин, Лиепин или Озол — той винаги е бил кръвопиец и палач на трудовия народ.

Погледни ръцете му — те са опръскани с кръвта на хиляди хора. Виж облеклото му — неотдавна то принадлежеше на човек, когото тоя субект уби със собствените си ръце. Тръгни след него и ти ще раз-

береш отгде намира той средства за охолния си живот.

След десет часа, когато теб са те затворили в къщи, закрити камионетки карат по улиците на Рига стотици хора, обречени на смърт. Там, гдето камионетките спират до прясно изкопаните ями, ти винаги ще го видиш. Изпълнил задължението си на палач, той бърза да пипне плячката — дрехите на убитите, часовниците, златните зъби, — а след това до зори устройва оргии заедно със своите господари — гестаповците. Следите на неговото престъпление ти можеш да намериш в боровите гори на Бикерниек, Дрейлин и в Румбулския лес, където след първите петнадесет месеца на окупацията бяха убити повече от осемдесет хиляди мъже, жени и деца.

Ето какъв е този „истински латвийски патриот", който посяга и на твоя живот, и на твоето имущество."

4

Почти едновременно такъв позив бе доставен и на Рауп-Дименс. Обершурмфюрерът го повъртя в ръцете си, дори го помириса като копой, тичащ по следите. От хартията още лъхаше на печатарско мастило. Значи туко-що е отпечатан. Проклятие! Но къде се намира тази печатница? Ако Кисис не беше толкова небрежен, може би още днес тази загадка щеше да бъде разгадана.

Девет часът. Време е да прекрати работата. Като скри секретните документи в касетката, внимателно изчисти ноктите си и облече ушития в Рига шинел, обершурмфюрерът излезе на улицата. Разбира се, той имаше на разположение кола, но Мери живееше близко и след деня, прекаран в задушния,

задимен от цигари кабинет, Рауп-Дименс обичаше да се поразходи пеш. Дъждът престана, но асфалтът и лакираните каросерии на лимузините още лъщяха от влагата. Тук-там блещукаха сините светлинки на джобни фенерчета. Чуваше се предимно немски говор; след настъпване на тъмнината латвийците избягваха да се мяркат по улиците.

Мери вероятно е приготвила масата за вечеря. Тя знае колко много му е нужно внимание след напрегнатия работен ден...

Певицата живееше в четириетажен дом на една от уличките на Стара Рига. Това беше старинно здание в стил Людовик XVI. В тъмнината то изглеждаше твърде внушително, но сутрин, когато безпощадната светлина откриваше за погледа кафявите някога, а сега олющени стени с плесенясала, порутена мазилка, Рауп-Дименс гледаше към него с гримаса на отвращение. Вероятно на домовладелеца Доиат Бауманис, който наскоро прави генерален ремонт, не са му стигнали средства за подновяване на фасадата. Носеха се слухове, че старият Бауманис, някога прост работник, тайно пиел.

Рауп-Дименс научи, че за да стане домовладелец, на стареца му провървяло съвсем неочаквано след смъртта на далечен роднина, който нямал други наследници. Неочаквано забогатял и не знаейки къде да дява парите си, довчерашният безработен решил да си купи къща. Но никак не можел да забрави старите си привички: сам метял двора и тротоара пред къщи, ходел с извехтял костюм. Старецът не само вечно се трудел сам, но карал и сестра си, и племенницата си да работят с пот на челото.

Рауп-Дименс от предпазливост събра сведения и за останалите обитатели на дома. Квартирата на

първия етаж срещу Бауманис заемаше вдовицата Скоростина, тиха млада жена; тя преживяваше, като даваше под наем стая на студента Калнин и според клюките разпродаваше семейни ценности. На втория етаж беше квартирата на Мери, а насреща — частна книжарска агенция, принадлежаща на някой си Буртниек. В по-горния етаж се помещаваха кредитно дружество, манифактурен склад и зъболекарски кабинет. Солиден дом със солидни обитатели, в който работникът на гестапо можеше да се чувствува в пълна безопасност.

— Ало, Мери, готова ли е вечерята? — попита Рауп-Дименс, като сваляше шинела си.

5

В същия дом, един етаж по-долу, живееше Янис Даугавиет, записан в домовата книга като Дзинтар Калнин. Неговата стая беше обзаведена само с най-необходими неща. По стените, както често бива в еснафските квартири, пъстрееха евтини репродукции на известни картини и фотографии на знаменити кинозвезди. Тази безвкусна колекция, над която Янис сам често се смееше, се допълняше от няколко картички с блудкави пейзажи и още по-блудкави любовни двойки. Върху старомодната етажерка стояха сборници с песни, а редом със студентските учебници по инженерство — събраните съчинения на Порук[1] и няколко романа на издателство „Приятел на книгата".

Янис дълго размисля върху това, какво занятие най-добре ще му помогне да прикрие сегашната си работа, и накрая реши да се спре на студентството.

[1] Порук — латвийски писател романтик.

За студента е по-лесно да разполага с времето си, лекциите може да посещава по собствено желание, на околните може да се каже, че се препитава с даване на частни уроци... На лекции Даугавиет ходеше съвсем рядко, тъй като печатницата и организационната работа му отнемаха достатъчно време, но все пак той се стараеше да взема изпитите си навреме, та по нищо да не се отличава от останалите студенти.

Ето и сега Янис се бе навел над учебника по аналитична геометрия. Трудно му беше да се съсредоточи, когато мислите му през цялото време бяха заети с нелегалната работа. Понякога на Даугавиет му се струваше, че той не ще може да издържи на напрежението, че не ще може повече да води такъв живот, изискващ постоянна мобилизация на всичките му сили. Никога нито за секунда да не забравяш ролята си, дори в съня си да бъдеш нащрек — разбира се, такъв живот извънредно изтощаваше нервите. Но всеки път, когато го обхващаше желание да замоли друг да бъде поставен на неговото място, а на него да разрешат да отиде при партизаните, той си спомняше срещата със секретаря на Централния комитет.

Разговорът стана една нощ, в последните дни на юни 1941 година, в осветения от настолна лампа голям кабинет. През цялото време ги прекъсваха: ту бойци от работническата гвардия влизаха за приготвените за евакуация книжа, ту телефонът звънеше от Москва. Зад прозорците, закрити с черни завеси, се чуваше необикновен за тоя късен час шум на улично движение. Светлината на лампата в зелен абажур откройваше на стената два гигантски силуета и на Даугавиет му се струваше, че никога през живота си няма да забрави нито тези сенки, нито изпитателните умни очи, които го сле-

дяха изпод гъсти, надвиснали вежди. В далечината протяжно зави сирена, в същия миг започнаха да ѝ пригласят с ревящи гласове други сирени. Това беше зловещ оркестър, който с пронизителната си увертюра предвещаваше ново нападение на вражеската авиация.

— Ние ще се погрижим да имате постоянна връзка с Централния комитет, където и да се намира той — каза секретарят. - - Нито за миг не забравяйте, че главният участък на вашата работа е печатницата. . . Сам разбирате, че работата няма да е лека — забеляза секретарят след кратка пауза. — Ще издържите ли? . . .

Когато цялата работа по подготовката на печатницата беше завършена, Даугавиет се сдоби със сигурен помощник. Налагаше му се задълго да отсъствува от дома, а квартирата не биваше да се оставя без надзор. Някой трябваше постоянно да охранява входа към нелегалната печатница и в случай на тревога да предупреди за опасността тоя, който печата долу позивите. Отличен помощник и прекрасен другар се оказа Надя Цветкова. Без нея животът би бил много по-тежък.

От кухнята се чуваше тихото шушнене на самовара. Надя сигурно е почнала да приготвя вечерята. Янис си представи как тя раздухва огъня, как с меки женствени движения приглажда разпилените си коси.

Както винаги, мислейки за Надя, Янис в душата си се стесняваше за своята сантименталност. Той закрачи из стаята, тихо тананикайки любима стара песничка, думите на която вече бе почнал да забравя:

Аз здраво стискам пушката във длан
и чувам гръм наместо кастанети.
Със теб повтаряме „Но пасаран!"
и за Мадрид летим във боевете.
Сърцето може би ще изгори,
но страх, любима, с теб не знаем.
А любовта ще победи смъртта дори.
Испания в сърцата ни сияе.

Вратата се отвори и влезе Надя.

— Янис, каква е тази песничка? За пръв път я чувам — учудено попита тя.

Надежда вече доста добре говореше латвийски. Въпреки това Янис продължаваше всеки ден да я занимава.

— На тази песен ме научи моят другар от младини Крауя, ротен командир от Интернационалната бригада. Помня, аз седях, свил се в ъгъла, представяйки си разжареното небе на Испания, картечното гнездо в горите на Гвадарама и чернокосия боец, който в минути на кратък отдих подрънква струните на китарата и пее за своята любов... Сълзи напираха в очите — може би от мислите за испанските герои, може би от друго...

Надежда се зачуди:

— Сълзи? Ти и сълзи? Никога не бих повярвала! При твоя характер...

Янис наведе глава. Да, суров стана той сега, затворен, необщителен. Особено пред Надя... Това изискваха тежките условия на борбата. Но в дълбочината на душата си той сам си знаеше колко трудно му беше да не даде воля на чувството си! „Вие ще трябва да се откажете от личния си живот" — каза му тогава секретарят.

— Защо да разсъждавам за това, какъв съм в действителност и какъв изглеждам... Ти по-добре кажи хареса ли ти песничката.

— Мъничко тъжна, но хубава. Слушах я и си спомнях Серьожа, целия наш минал живот. Дали ще се видим пак някога?

— Аз вярвам в това, Надя — твърдо каза Янис.

— Ти просто искаш да ме успокоиш. Ето вече пет месеца изминаха оттогава, когато изпратих писмо чрез партизанския щаб. За това време ние получихме съобщения от Москва, а от Серьожа ни дума. Той е летец... ти сам разбираш какво значи това...

Янис мълчеше. Той знаеше, че никакви думи тук не може да помогнат.

— Слушай, Янис — тихо каза Надя, — все пак позволи ми да работя в печатницата. Аз бързо ще се науча.

— Не — рязко отговори Даугавиет, — тази работа не е за тебе, с твоя прострелян бял дроб. До идването на нов другар аз сам ще се справя. — И не желаейки да продължи разговора, Янис излезе от стаята.

6

В същия дом, в съседната квартира, Скайдрите Свемпе разчесваше своите гъсти кестеняви коси.

— Ти, дъще, отбива ли се у съседа? — попита Елиза, намествайки се на старомодната кушетка, за да даде макар малък отдих на уморените си крака.

— Сега, мамо, сега ще изтичам да попитам...

Момичето отвори вратата и недоволно сбърчи нос. Ето пак... Но какво да прави, като дори и сега навсякъде я преследва противната миризма на рибено масло? В това отношение Скайдрите не се измени — тя и сега, както в детството си, не можеше да търпи това лекарство. Напразно майката по-

стоянно внушаваше на девойката, че от три супени лъжици рибено масло дневно бузите ѝ ще станат заоблени и румени.

Скайдрите всякога изглеждаше такава нежна и слабичка, че неволно ти се иска да обгърнеш слабите ѝ рамене и да я запазиш от суровия вятър на живота. А да бяхте я видели на празника на Лиго! С венец от лайка и метличина, който красеше непокорните ѝ къдри, тя изглеждаше рядко привлекателна. А как безстрашно прескачаше огъня! Искрите летяха на всички страни. И тогава всички видяха, че Скайдрите вече съвсем не е такова нежно същество.

Сега рибено масло не можеше да се намери никъде. Лицето на Скайдрите се удължи, чертите се изостриха, но все пак тежестите на сегашния живот не бяха в състояние да унищожат младежката свежест на нейното лице.

Като приглади още веднъж и без това гладко вчесаните си коси, Скайдрите почука на вратата на съседната квартира. Отвори ѝ Надежда.

Те се сприятелиха, когато Надя беше тежко болна. И сега тая млада жена беше единственият човек, с когото Скайдрите можеше да сподели своите мисли и чувства. Майка ѝ беше все заета — тя се грижеше за реда в къщи, а освен това работеше като чистачка в хотел.

Скайдрите никак не можеше да разбере новия обитател студента Калнин. Отначало той изглеждаше твърде приятен, но макар да беше неизменно ласкав с момичето, всякога избягваше сериозен разговор. Единствен другар и човек, комуто Скайдрите се доверяваше, си остана Надежда Цветкова, или, както мислеше Скайдрите, Ядвига Скоростина.

— Мама поръча да попитам нужно ли е утре да изчисти квартирата? — попита Скайдрите, влизайки в стаята.

Янис подаде ръка на гостенката:

— Помоли я да дойде... А какво ново има по света?

— Какво ново може да има? — с досада отговори девойката. — Мария Зарин вече се докара с ново палто. Навярно нейният гестаповец е получил още една награда за някое злодеяние. Не разбирам как вуйчо може да търпи такава твар в своя дом!

— Това не е наша работа, Скайдрите — забеляза Надежда. — Каква полза, ако тя се премести на друго място?

Разгорещеността на Скайдрите радваше Янис. От това момиче ще излезе нещо. Но нямаше защо да ѝ се казва, че старият Донат отдавна се кани да изсели Мария Зарин от квартирата. Янис не беше съгласен с това. Като проследи немския офицер, който вечер посещаваше Зарин, той узна, че това е важен работник на гестапо. И тогава Янис си спомни старата пословица, че злото куче само по чужди лае, а своите не хапе. Полицаите не ще има какво да разузнават в дома, в който техният началник беше постоянен посетител.

...Даугавиет все още не можеше да си прости срещата с човека, препоръчан от Апсе. Той дори не беше сигурен дали не беше попаднал в клопка. Как нахално провокаторът се стараеше да разгледа лицето му! Следите той успя да заличи, а Апсе бе предупреден. А какво ли щеше да стане, ако провокаторът при светлината на кибритената клечка успееше да види лицето му? Проклинайки принудителното бездействие, Янис все пак реши да не

се показва на улицата поне седмица. Ето защо той досега не се свърза с пристигналия в Рига младеж, изпратен за работа в нелегалната печатница.

7

В същия дом, на по-горния етаж, Елиза Свемпе позвъни на вратата на книжарската агенция. Отвори Висвалд Буртниек, единственият собственик на фирмата и едновременно единствен „служебен персонал". Наистина той не разнасяше поръчките, а възлагаше тази отговорна работа на Елиза Свемпе — майката на Скайдрите.

— Добър вечер, господин Буртниек. Днес много ли книги има да се разнесат? — високо попита Елиза, още не престъпила прага.

— Не са много. След това трябва да се отиде на пощата, да се изпратят няколко пратки до клиенти от провинцията.

Вратата се затвори. На полицата пред Елиза лежаха няколко спретнати пакета, опаковани в дебела хартия, с щемпъл: „Печатни издания". Едни пакети бяха превързани с чер шнур, други — с бял. Като преброи поръчките, старата Елиза тежко се отпусна на извехтялото кожено кресло:

— Тежат ми вече годините. Някога се изкачвах на шестия етаж без почивка. А сега до вечерта краката ми се подкосяват.

Буртниек свали очилата си и почна да ги изтрива с носната си кърпичка:

— Зная, зная, Елиза, на тебе ти е по-трудно, отколкото на всички нас. Но какво да се прави. Днес непременно трябва да се отнесат. Хората чакат.

— Та нима аз се оплаквам? . . . Много ли клиенти идваха днес?

— Както всякога — отговори Буртниек, скривайки срамежливите си кьоседи очи зад дебелите стъкла на очилата. — Идва шофьорът на генерал Хартмут, отби се Макулевич... С една дума, все същата вертележка.

— Макулевич? ... Онзи чудак, гдето съчинява френски стихчета? Бедният, изглежда в главата му нещо не е в ред.

Елиза започна да нарежда пакетите в своята голяма пазарска чанта, а отгоре ги покри с илюстровани немски списания.

Висвалд Буртниек заключи след нея вратата и седна в същото кресло, от което току-що бе станала Елиза Свемпе. Той също не се чувствуваше добре вечер. Виновно беше сърцето.

Не случайно сърцето му често се бунтуваше. На младини той малко го пазеше. Буртниек се бе родил в бедно работническо семейство. За него стана цел и смисъл на живота да придобие колкото се може повече знания. Преживявайки от случайни припечелвания и благодарение на необикновената си упоритост, той успя да завърши университета. Но случи се така, че дипломът, тържествено връчен му от самия ректор, не внесе в неговия живот ни най-малко облекчение. Всичко се оказа напразно: дългите години на лишения, когато се случваше да преживява само с хляб и вода, безсънните нощи над книгите, станали причина за хроническото му главоболие... Както много други, завършили университет в буржоазна Латвия, Висвалд не можа да си намери подходяща работа. Но именно преживените трудности го изведоха на правия път.

Буртниек беше общителен човек. Но сега при настъпилата особена обстановка той безропотно се отказа от много довоенни познанства. Единстве-

ните хора, с които му се случваше да поговори, бяха съседите и немногобройните посетители на агенцията.

Един от тях беше например генерал Хартмут, който събираше детективска литература на различни езици. Необяснимо бе какво правеше той с тези книги, защото освен немски език генералът не владееше никакъв друг език. Самият той рядко идваше в кантората на Буртниек, затова пък често пращаше за книги своя шофьор Бауер, който се струваше на Буртниек далече по-образован от началника си. Бауер можеше да се причисли към приятните посетители поне затова, че той никога не крещеше при влизане „Хайл Хитлер" . . . Поръчаните от началника му книги никак не го интересуваха, но затова пък днес той поиска от Буртниек забранения във фашистка Германия сборник стихотворения на Хайне и новелите на Стефан Цвайг.

Излизайки, ефрейтор Бауер се сблъска на вратата с Макулевич. Макулевич, както винаги, с изискано аристократичен жест сне старата си, протрита чак до подплатата шапка и ниско се поклони. После постави шапката си на масата, хвърли в нея загубилите цвета си ръкавици и скромно зачака Висвалд да му подаде ръка.

Тоя оригинал винаги забавляваше Буртниек със своето странно поведение. Макулевич беше неуспял в живота син на банкрутирал бижутер. Той бе учил във Франция, смяташе се за последовател на философията на Ницше, нищо не работеше и влачеше жалко, незабележимо съществуване.

— Как се чувствувате днес, уважаеми господин Буртниек? — попита Макулевич, откривайки в

любезна усмивка неравен ред зъби. — Безпокои ли ви сърцето?

— Не, засега работи добре — кротко отвърна Буртниек.

Макулевич, доволен, кимна глава, покрита с редки коси със също такъв неопределен цвят, какъвто имаха неговите износени ръкавици.

— Такава е волята на бога, високоуважаеми приятелю. Впрочем, всички гениални хора са страдали от тоя недъг. Така например великият мислител Монтангардо е умрял от разрив на сърцето, като научил, че жена му родила близнаци.

— Но според мен това е твърде радостно известие!

— Дълбоко се заблуждавате, високоуважаеми господин Буртниек. Живогът е само едно трагично недоразумение. Единствено приемливо за човечеството е унищожението, смъртта! Ето кое ме примирява с фашистите. Те носят на човечеството неизмерими страдания, унищожават паметниците на културата, но тук е важен крайният резултат — изходът. Нацистите отначало ще унищожат своите противници, след това ще започнат да унищожават сами себе си, докато накрая в света не остане нито един човек. И тогава абсолютната смърт ще встъпи в своите вечни права, само смъртта ще зацари в космоса.

— Интересно откъде сте изровили тази кръвожадна философия! — каза Буртниек.

— Кръвожадна? Точно обратно, уважаеми колега. Нима вие не виждате, че зад тези възгледи се крие най-висок хуманизъм? Смъртта е спасителка и аз желая смърт на всички свои близки.

— Но нали вие самият никак не се готвите да умирате?

— Аз преди всичко трябва да завърша сборника сонети „La bonheur des morts"[1]. Той ще се състои от петнадесет цикъла сонети, първите стихове на които от своя страна съставляват сплетения от тях последен, шестнадесети цикъл. А досега съм написал едва една трета от сборника. Но това не е единствената причина. Работата е в това — мен ме плаши съзнанието, че моите тленни останки ще се смесят със земята, която от своя страна поражда живот.

Буртниек прехапа устни и наведе глава, стараейки се да скрие усмивката си. Най-забавно изглеждаше това, че Макулевич съвсем искрено вярваше в своята „теория". Безполезно е да се спори с такъв човек, чиито подчертано изискани маниери на преситен от живота аристократ са в такова крещящо противоречие с неговия външен вид: износени дрехи и много пъти кърпени обувки.

След предългото встъпление, продължило едва ли не цял час, Макулевич съобщи накрая целта на своето посещение:

— Кажете, моля ви се, ще ви затрудня ли много с един въпрос? Може би вече сте получили поръчания от мен сборник стихотворения от Юрис Керковиус, издаден от автора в 1827 година в двадесет и пет екземпляра?

Буртниек отново прикри усмивката си. Значи тоя чудак не е загубил надежда да получи книгата, която беше също така трудно да се намери, както здрава мисъл в главата на Макулевич.

Така, седнал в креслото, закрил с длани сипаничавото си, като че изсечено от шуплив камък лице, бившият аспирант при катедрата по древни езици Висвалд Буртниек преравяше в паметта си събитията на деня.

---

[1] Щастието на мъртвите (фреи.)

Когато се надигна, за да отиде в съседната стая, която служеше за спалня, се позвъни.

Зад вратата стоеше Янис Даугавиет.

8

Когато Ерик се събуди в хотелската стая, той се почувствува зле. Чужди му бяха тези някога безвкусно украсени, а сега посивели стени с тъмни петна от разливано пиво или вино. Чужди му бяха този прашен тесен прозорец, мрачно гледащ към окадения покрив, и тоя тас с мръсна сапунена вода, в която плуваше удавена муха, и тоя прояден от дървоядците неудобен креват — всичко със своя вид сякаш се стараеше да напомня на пристигналите, че те не са у дома си. Чужда и пуста беше тази стая в третокласния западнал хотел, в който Ерик Краповски живееше вече няколко дни.

Ерик стана, оправи леглото, изми се, облече се и отново легна. Нищо друго не му оставаше, освен да чака и да чака. След кипящия, пълен с напрежение и борби живот, който той водеше в Елгава, няколкодневното принудително бездействие му се струваше цяла вечност.

Легнал на скърцащия креват, Ерик ровеше в паметта си миналото: спомняше си училищните другари, жежкия, боботещ прокатен цех на Лепайския металургичен завод, където носеше на баща си обед, многогласния глъч на пристанището, където момчетата тъй обичаха да скитат и да зяпат плавателните съдове. Той си спомни деня — беше ноември и от първия сняг земята бе вече побеляла, — когато го приеха в Комсомола, спомни си първите дни на своята работа, острия мирис на печатарско мастило.

След това започна войната и целият му живот изведнъж се промени.

Нелегалната борба... Тя започна за Ерик в Елгава, където той успя да се свърже с нелегалната партийна организация. И ето преди седмица той получи задача: да замине за Рига и в тоя хотел да чака тоя, който ще дойде да го вземе. Но рижкият другар все още го нямаше.

А ако внезапно са го арестували или може би убили? А ако на гестапо е станало известно, че той, Ерик Краповски, е пристигнал в Рига?... Може би в тоя момент той пропуска последната възможност да се спаси...

Ерик стана от леглото и отиде до прозореца. Покриви, покриви — докъдето ти видят очите. И само тук-там притиснати от каменни стени самотни кестени, на които още се крепят последните пожълтели листа.

Заваля дъжд. Ситен, сив дъждец. Той потраква по железния корниз с еднообразна мелодия, която повтарят съседните покриви, шурти във водосточните тръби, бие по черните куполи на чалърите, придаващи на улицата такъв мрачен вид. И изглежда, че тоя дъжд няма да има край.

Ерик облече палтото си и излезе във вестибюла. До стария олющен диван стоеше в глинена саксия прашна палма. На стената висеше старо разписание на влаковете. И на Ерик му се стори, че сякаш се намира в малка железопътна гара: ей сега ще пристигне влакът и ще го отнесе някъде далече, далече от тук. Като прогони от себе си тия ненужни мисли, Ерик се обърна към портиера:

— Пак трябва да изляза по работа. Моля, дайте ми моето командировъчно.

— Една минутка, моля... — Като разрови сноп чето документи, старецът извади удостоверението.

— Краповски? От деветнадесети номер? Заповядайте, моля. Вие още дълго ли ще останете?

— Сами знаете, че в тия времена не е така лесно да се доставят запасни части. Един те праща при друг, той при трети, а нашата фабрика през това време е принудена да съкращава производството си.

Портиерът съчувствено кимна с глава:

— Да, да. Разбира се! И сам знам. . .

Като излезе от вестибюла, Ерик видя една съвсем младичка девойка. Дъждовните капки блестяха по косите и лицето ѝ като прозрачни зрънца мъниста. След нея вървеше гестаповец. Пред входа на хотела след мигновено колебание девойката се спря. Фашистът вече я догонваше и се готвеше да я заговори. И изведнъж тя сложи мъничката си влажна длан върху ръката на Ерик и каза малко напевно:

— Ето ме и мен, Андър. Прости ми, мили, че те накарах да чакаш.

9

В къщата на Донат Бауманис се отвориха почти едновременно вратите на двете квартири.

Днес Скайдрите стана по-късно. Шумоленето на метлата, идващо от улицата, показваше, че старият Донат е вече на поста си. Майката отдавна замина в хотела. Като видя на масата забравения сандвич, Скайдрите, сама не успяла да похапне, забърза към хотела да отнесе на майка си закуската.

Рауп-Дименс днес излезе от къщи по-рано от обикновено.

Обершурмфюрерът днес имаше много работа. Трябваше да разпита арестувания, който вероятно

вече е в състояние да говори, трябваше да напише официално донесение до Берлин и частно писмо до баща си. Освен това той реши лично да провери работата на рижките агенти. В такъв дъжд трябва да се каже, че това не е никак приятно развлечение... Харалд не можеше да понася дъждовното време. Той просто не разбираше как на някои хора се харесва да се разхождат под дъжда. Ето например на тази девойка, която върви пред него. Ако се съди по това, как тя разтърсва глава, отмятайки назад своите мокри коси, изглежда, че тоя противен дъжд дори й доставя удоволствие. От нейните кестеняви къдри, потъмнели от влагата, всеки път политаха на всички страни безброй пръски. Девойката имаше лека, гъвкава походка. Интересно, на колко ли години може да бъде? Двадесет, не повече. С това девойче трябва непременно да се запознае.

Обершурмфюрерът закрачи по-бързо. Девойката почувствува, че някой върви след нея, и се огледа. Рауп-Лименс видя профила й: мъничък, едва вирнат нос, мънички устни, учудени, недоверчиви очи. Като забеляза, че след нея върви гестаповец, девойката ускори крачки, но Рауп-Лименс също забърза.

Когато девойката зави надясно, Рауп-Лименс за миг се поколеба. Той разбираше много добре, че е достатъчно да се втурне във водовъртежа на служебните работи, за да забрави веднага за своята прищявка. Трябва да заговори девойката незабавно. Непознатата забави крачки пред входа на хотела. Рауп-Лименс я настигна, приготвил си от по-рано полуласкава, полуироничка фраза. Но не успя дори да си отвори устата, когато девойката заговори с някакъв младеж, застанал на вратата.

В първия миг Ерик се обърка. Но веднага съобрази в какво се състои работата и се постара да помогне на девойката да се отърве от преследвача си. Тя хвана Ерик под ръка като стар познат и те преминаха на отсрещната страна. Известно време мълчаха. Ерик по природа беше неразговорлив, а Скайдрите след неочакваната смела постъпка изведнъж се уплаши и не знаеше какво да каже. Но като погледна през рамо и се убеди, че досадният гестаповец бавно върви след тях, тя прошепна:

— Какво ли е намислил тоя гад... Нахалник такъв!

Младежът продължаваше да мълчи. Скайдрите изпитателно погледна спътника си. Пред нея беше човек, незабележителен с нищо особено. На челото му падаха на кичури коси с цвета на потъмняла мед. Веждите редки, почти по-светли от косите. Очите — сини, прозрачни — проблясват като вода в дълбок кладенец. Горната устна тънка, енергична, долната — дебела, нежна като на юноша. От левия ъгъл на устата до носа, странно нарушавайки симетричността на лицето, лежеше дълбока бръчка.

Ерик все още мълчеше. Да разговаря с непознати хора за него беше изобщо трудна работа. Скайдрите започна да нервничи.

— Вие навярно сте пристигнали от някъде? — запита тя, за да наруши неловкото мълчание.

— Защо мислите така?

— Виждам, че четете названията на улиците и после, вие излязохте от хотела.

— Пристигнах в командировка — каза Ерик, а за себе си отбеляза, че девойката е съобразителна. — По цял ден търкам праговете на разни учреждения и не знам колко още ще се наложи да се мотая тук.

Ерик неведнъж бе казвал тия фрази на партнера. Сега той счете за по-добре да ги повтори, за да не буди съмнение. С командировъчното удостоверение в ръка, с което го бе снабдила елгавската нелегална организация, Ерик се чувствуваше достатъчно спокоен и в хотела, и на улицата.

— А вие къде работите? Или може би учите? — на свой ред запита Ерик, за да предотврати по-нататъшни въпроси.

— Аз вече свърших училище. А да се работи за окупаторите никак не е радостно. . . Вероятно и вие не по волята си вършите това?

Ерик даде вид, че не е дочул думите й.

— Добре, добре. Аз повече няма да ви досягам с въпроси — обеща Скайдрите, почувствувала, че той не иска да отговори. — Е, а как ви харесва Рига? — попита тя, за да промени темата на разговора.

Ерик вече бе забелязал, че за улиците на окупирана Рига са характерни полупустите тротоари и препълнените улични платна. По паважа маршируват хитлеристки войници, грачейки своето оглушително „Холри холра са-са", гърмят камиони, натоварени с боеприпаси и продукти, плъзгат се офицерски лимузини. По тротоарите лениво снуват напук на дъжда „жълтите фазани" (хитлеристките интенданти получиха това название заради жълтия цвят на своята униформа), заглеждайки минаващите жени. Минувачи почти няма. Някаква старица с измокрен шал искаше да влезе в манифактурния магазин. Като видя надписа „Само за вермахта и имперските немци", тя се изплю с яд и като измърмори нещо, отмина.

„Фашистката зараза е навсякъде, където да погледнеш — помисли Ерик. — За честния човек е невъзможно да диша."

Като че прочела неговите мисли, девойката изведнъж тихо каза:

— Никому не се харесва такъв живот.

— Да, времето е просто отвратително — отвърна Ерик, упорито избягвайки разговор около политиката. — Сега според мен ще завали като из ведро — отбеляза той, като погледна сивото небе, по което се носеше огромен черен облак.

Скайдрите шеговито смръщи вежди.

— Вие, изглежда, работите в метеорологическо бюро, тъй умело предсказвате времето — проточи тя, но веднага се сепна — с непознат човек е неудобно да се разговаря с такъв тон — и смутено прибави: — Аз впрочем трябва да ви се извиня. Та вие заради мен се мокрите сега! Утешението ми е само едно: утре тоя фашист положително ще има хрема.

След няколко минути прогнозата на Ерик се оправда. Канавките покрай паважа се напълниха с вода. Пенещите се потоци заляха тротоара, повличайки празни цигарени кутии, кори от ябълки, парчета хартия. Някаква жена правеше отчаяни усилия да разтвори чадъра си. Редките минувачи търсеха спасение под навесите на входовете или се притискаха до стените, под корнизите, които все някак ги запазваха от дъжда. Като отърси блестящия си гумиран плащ, оберцурмфюрерът също се скри под навеса. Но щом той се появи, навесът опустя: хората предпочитаха проливния дъжд пред такъв съсед.

Като дотичаха до следващия ъгъл, Скайдрите се огледа. Дъждът накрая ѝ помогна да се избави от своя преследвач. Тя протегна ръка към Ерик:

— Много ви благодаря за помощта.

Ерик задържа за миг мократа ѝ длан в своята ръка и още веднъж погледна непознатата. Навярно от работническо семейство... Ненавижда фашистите... Изведнъж му се поиска да поговори с нея още. Той отвори уста, но за собствено свое учудване, смогна само да измънка нещо неразбрано.

— Извинете, моля, аз не разбрах какво казахте.

— И Скайдрите го погледна със смеещи се очи.

Ерик се смути.

— Може ли да отидем да се поразходим? — несмело предложи той. — Дъждът сега ще престане.

— В такова време? Какво говорите! А освен това... — Скайдрите искаше да добави, че трябва да отнесе закуската на майка си, но навреме се опомни. — А при това нали ние даже още не сме запознати! Аз се казвам Скайдрите. — И като се изчерви леко, тя трети път за тоя кратък промеждутък от време протегна към него ръка.

— А аз се казвам. . . — Той вече искаше да се назове Андрис, но след късо колебание каза истинското си име. Защо да го скрива, когато може лесно да се научи от хотела?

За минута те мълчаливо се разглеждаха един друг, вече не като чужди, които е срещнал непредвиденият случай, а като хора, готвещи се да станат приятели. Скайдрите чувствуваше, че се хареса на тоя мълчалив сериозен момък. Затова през целия път — а то наистина бе пълно безумие да се разхождаш в такова дъждовно есенно време! — тя се стараеше да се въздържа от своите шеговито-насмешливи изрази.

Така незабелязано те стигнаха до парка.

— Може би ще поседнем? — свенливо предложи Ерик, сочейки мократа скамейка с изрязано на облегалото сърце.

Ерик разстла палтото си и покри с него скамейката. Той направи това не само от обикновена вежливост. Девойката изглеждаше такава крехка и слабичка. . . Впрочем, ако се съди по нейните откровени думи и по това как ловко се измъкна от фашисткия офицер, изглежда, не беше от страхливите. Ах, ако можеше и той да говори така свободно и непринудено като девойката! Колко жалко, че не може да продължи това познанство.

Скайдрите честно призна в себе си, че Ерик ѝ се хареса от пръв поглед.

Иззад облака за момент се показа слънцето. Полегатите му лъчи, прилични на стълбове прах, ярко зачервиха сиво-жълтите кълбета дим, излизащ от фабричните комини, и жълточервените листа на дърветата, осеяли тревата. Кестенявите коси на Скайдрите блестяха като злато.

Ерик втренчи поглед в лицето на девойката.

— На мен защо ми се стори, че очите ви са сиви — изведнъж каза той.

— А какви са всъщност?

— Не знам — отвърна той и като помълча, добави: — Понякога изглеждат кестеняви, понякога зелени. А около зениците — малки точици, сякаш тичинки на цвят. — Ерик се смути от това поетично сравнение. — Това е съвсем рядко явление — сериозно добави той.

— Много съм поласкана! — засмя се Скайдрите, но веднага след това тихичко извика и хвана Ерик за ръката.

Зад тях, иззад храстите, изскочи някакъв човек без шапка, с разкопчано палто, с шал, чиито краища се развяваха. Той прекоси тревната леха, прескочи като подгонен звяр и хукна нататък. Едва той се скри от погледа и се показаха неговите преследвачи: есесовец, придружен от двама латвийски полицаи. Един от тях понамали тичането и без да спира, тежко изпъхти:

— Видяхте ли го? Накъде побягна?

Ерик и Скайдрите почти едновременно му показаха противоположната посока. И в същия миг погледите им се срещнаха. Ерик наведе очи, но Скайдрите успя да зърне в тях това, което той през цялото време се стараеше да скрива.

Този миг, когато те инстинктивно застанаха рамо до рамо срещу общия враг, ги сближи повече, отколкото би могло да ги сближи дълго познанство.

Чу се изстрел. Скайдрите затисна ушите си с длани:

— И все пак го хванаха...

— Не, не са го хванали... Стрелят просто напосоки...

— Все едно... Ах, как ги ненавиждам!... Убийци!...

Тя се освободи от ръката на Ерик, който се опитваше да я успокои.

— Пуснете ме! Благодаря, няма нужда да ме изпращате.

10

— Е, докторе, аз вече мога да излизам на улицата, нали? — шеговито попита Янис, като влизаше в стаята на Надежда.

— Първо трябва да се посъветвам с моя консултант Донат — със същия тон отговори Надежда. — Не, сериозно, Янис, не е ли по-добре да потърпиш още ден-два?

— Не, не бива да се отлага повече. Сама разбираш колко тежко е на тоя младеж да седи в хотела и да чака. Такова бездействие силно разстройва нервите. А за квартирата без номер е необходим квартирант със здрави нерви.

Надежда премести стола си по-близо:

— Можем да поръчаме на Елиза Свемпе да го доведе тук.

— Аз вече мислих за това. Но най-добре е първо да се види той, да разберем какво представлява. За тази работа е нужен човек с особена закалка. Според мен много по-лесно е да вдишаш във въздуха влак, отколкото за дълги месеци да се откажеш от срещи с хората, от слънцето. А нали той е още толкова млад, Надя...

— Ти си прав. — И Надежда приглади косите си с меко движение, което така трогваше Янис. — Ти се готвиш днес да отидеш при него? И все пак по-добре е да се изчака още ден-два — отново повтори Надежда и загрижено погледна Янис.

— Нямам нужда от безкрайно опекунство! — измърмори Янис. — Макар че може би ти си права...

Добре, нека Елиза му отнесе бележка. Доволна ли си? — усмихна се той.

Надежда не се обиди. Тя отлично разбираше защо Янис понякога е рязък. Тя спокойно продължаваше да глади своята небесносиня рокля, подарък от Скайдрите. Роклята изглеждаше твърде много детска и й беше тясна. И макар старият Донат да твърдеше, че в нея тя изглежда като гимназистка на годишен изпит, Надежда никога не скриваше от Янис своите години и се държеше с него като по-голяма сестра. Под светлокестенявите й с цвета на кехлибар очи вече бяха легнали ситни бръчици, а в косите й имаше сребърни нишки.

В училището и в университета тя винаги беше начело на най-веселите компании. Колко хубаво беше да скиташ по брега на Нева, покрай старинните дворци и здания, покрай Медния конник, който сякаш ей сега ще полети към порозовелите от залеза облаци. Колко хубаво беше да мечтаеш за бъдещето, да четеш на глас Маяковски...

Скоро Надежда се омъжи. В квартирата на шумния Литеен проспект всеки ден се събираха приятелите на Серьожа — летци. Един от тях, щурманът на бомбардировач Никита Петроцерковски, даже тайно въздишаше и мечтателно й четеше стихове:

Ти другиму съдбата си отдаде,
забравих аз прекрасното лице!

В полка на мъжа си Надежда също се чувствуваше като в голямо дружно семейство, а командирът, мустакатият полковник Алексеев, неведнъж бащински й говореше: „Какво бихме правили без вас, Наденка? Вие не сте лекар, а напълно универсален лек срещу всяка болест."

Сега Надежда почти не излизаше от къщи. Мъчително беше да вехне между четирите стени, откъсната от хората, от любимата си работа. Какво не би дала, за да се озове отново в болницата, над операционната маса, да държи в ръцете си хирургическия нож!... Но нали работата, която върши сега, е също необходима! Лека-полека Надежда свикна с тоя живот в постоянно вражеско обкръжение. Може би човекът вън, който се разхожда сега под нейния прозорец, да е агент на гестапо. Може би по стълбите сега ще затрополят полковани ботуши. Може би след минута удари от приклад ще разбият вратата и в стаята ще нахълтат банда есесовци... Понякога в главата ѝ идваха ненужни мисли, мисли на слабост: може би тя вече няма да види родния Ленинград, няма да се любува на луната, сякаш закрепена на златния игловиден връх на Адмиралтейството, няма да се разхожда по сенчестите пътечки на Летния парк, където децата на весели тумби заграждат продавачката на сладолед, няма да седи в препълнената зала на операта, няма да се любува, затаила дъх, на леката като перушинка Дудинска, танцуваща в „Лебедово езеро"...

На вратата се почука. Беше Скайдрите.

— Здравейте, Ядвига! Мога ли да ви обезпокоя?

Надежда сега вече привикна с чуждото име, макар в началото да ѝ изглеждаше съвсем странно.

— Влизай, влизай, девойче. Къде се губиш ти тия дни? Най-вероятно е, че си се влюбила.

Скайдрите поруменя и недоверчиво се погледна в огледалото.

— А нима ми личи? — наивно попита тя.

Надежда се усмихна:

— Разбира се. Можеш да бъдеш сигурна в диагнозата на лекаря. Такъв румянец се появява само от рибено масло и от любов.

— Но ние се познаваме с него само от няколко дни. Нима истинската любов идва така бързо?

— Понякога и така става... Главното е възгледите да съвпадат, да се разбирате един друг.

— В това аз не се съмнявам! — отвърна девойката.

11

Колко ли хора са отсядали в тази стая преди него? Навярно много от тях ей така в безсъние са се въртели на тоя креват.

Със странна, специфична миризма бяха пропити стените на тази стая, мебелите. Миришеше на паркетин и на развалено масло, на дим от цигари и на евтин сапун. Беше невъзможно да се проветри. Само ако се открехнеше прозорецът, възглищният прах и дъхът на изгорял бензин веднага се присъединяваха към тази странна смесица от миризми, с които беше наситен тук въздухът.

Изминаха още две денонощия, цели четиридесет и осем часа, безкрайно дълги, мъчителни минути. Ерик Краповски все така сутрин даваше вид, че излиза по неотложни работи, бъбреше за тях с портиера, подканяше келнерката от ресторанта прихотела, преструвайки се, че много бърза. А в същото време неговите работи стояха на едно място. Той прекара още две вечери в напрегнато очакване, вслушвайки се ту в тихите, ту в гръмките стъпки, във всеки шум, във всяко тропане на крака в коридора. Към десет часа обикновено всичко затихваше и Ерик разбираше, че и днес никой няма да дойде при него. Тогава той се събличаше и с чувство на опустошение и мъка лягаше в леглото, за да почне отново да се бори с безсънието,

отново да прехвърля в ума си всички възможни причини и непредвидени обстоятелства, които са попречили да дойде свръзката.

Днес, колкото и да беше странно, дъжд не валя. Слънцето оживи мрачната стая с ярки краски. Хубавото време винаги повишава настроението. Значи така, всичко си е по старому. Ерик се вглъби в себе си и изведнъж разбра, че не е така... Нещичко все пак се случи. И това „нещичко" се нарича Скайдрите. Колко хубаво е да мисли за тая чудесна девойка, да си представя нейното слабичко миловидно лице, нейните очи, които изглеждат ту кафяви, ту зеленикави!... Подчертано небрежният, леко насмешлив тон, изразите, изглежда заимствувани от ученическия жаргон... Но зад всичко това личи отзивчивото, горещо сърце.

Някой почука на вратата. Нима това е другарят, когото той очаква? Не, денем той няма да дойде. Скайдрите? Не, навярно чистачката. Ерик позна. Влезе Елиза Свемпе.

— Добър ден, господин Краповски — каза тя на Ерик. — Някакъв човек оставил при портиера писъмце за вас.

Тя му подаде зеления плик и като каза, че ще почисти стаята по-късно, излезе.

Краповски нетърпеливо разкъса плика. В бележката имаше само две фрази: „Останете в хотела. Ще дойда след три дни."

И само това. Нито обръщение, нито подпис. Когато Ерик поднесе писмото към горящата кибритена клечка, той видя, че и върху плика нямаше нищо написано.

Най-после работата се изясни. Значи нищо лошо не се е случило. Сега вече чакането няма да е толкова мъчително. Ерик се изтегна на кревата, който престана да му се струва неудобен, и за пръв път

през тия дни взе в ръцете си книга. Но не успя да прочете нито ред — на вратата отново се почука.

— Влезте — отговори Ерик, мислейки, че това е пак чистачката.

Вратата се отвори и от течението из въздуха се разлетяха черни парченца от изгорената хартия.

— Мога ли да вляза? — чу се плах глас.

Ерик скочи на крака:

— Скайдрите!

— Идвам за вас. Да отидем да се разходим. Времето е чудесно!

В бързината тя никак не можеше да свали от дясната си ръка прилепналата ръкавица и след минутно колебание започна да я смъква със зъби.

„Колко много детско има още в нея!" — помисли Ерик, като я наблюдаваше.

Скайдрите седна до масата така, че да скрие краката си: днес тя обу най-хубавите си чорапи, но по пътя някакъв автомобил за проклетия ги изпръска с кал.

Ерик мълчеше. Неговото сърце беше препълнено, а думите не идваха.

Той хвана нейната топла длан и двамата изтичаха на улицата. Това беше тяхната пета или шеста обща разходка.

. . . Градът по това време живееше своя двоен живот. Нощем в Бикернискския лес автоматни изстрели раздираха тишината. По затъмнените улици, неизвестно накъде и защо, летяха въоръжени с картечници мотоциклети; в помещенията на гестапо зад плътно закритите прозорци светеше до сутринта. Щом се събудеха, жителите на града със свито сърце бързаха да разберат дали „новият ред" не е глътнал някого от техните роднини или приятели. И в същото време нощем по улиците се появяваха разлепените от невидима ръка позиви; ня-

къде, скрил радиоприемника под възглавницата, някой слушаше последните вести от Москва.

Денем Рига отново се превръщаше в спокоен и на вид мирен град. В покрайнините димяха фабричните комини, жените стояха на опашки пред продоволствените магазини, по будките вестниците и списанията лъхаха на прясно печатарско мастило, офицерите подаваха в пощата тежки пратки за Германия, в центъра на града ярки плакати рекламираха най-новия филм, елегантни дами с охранени кученца се разхождаха по булеварда.

Сякаш наговорили се, Скайдрите и Ерик свърнаха из една от тихите улички на Стария град. Вместо разкошни липови алеи тук от двете страни се издигаха черни опушени стени. Във въздуха се носеше лек мирис на гнило, идващ от старинните търговски складове. По первазите на прозорците растяха мушкато и настурция[1], които за тукашните бедни жители заменяха градините. По островърхите керемидени покриви скрибуцаха ветропоказатели. На върха на една от кулите се спотайваше огромен чугунен котарак, втренчил неподвижните си зелени стъклени очи в младата двойка.

Скайдрите заведе Ерик в Домския музей. Те бавно преминаха покрай затъпелите рицарски мечове, покрити със зелената ръжда на древността, покрай посивелите знамена на занаятчийски сдружения — двама човеци на бъдещето сред прашното царство на миналото. В ъгъла на една от залите те застанаха пред окачен за тавана модел на старинна каравела. С едно невнимателно движение Скайдрите докосна модела и платноходката с дългия бушприт се заклати като при ураган дванадесет бала.

[1] Настурция — цвете.

— И аз някога си събирах разни модели — тихо забеляза Ерик.

За пръв път през тяхното познанство той разказваше на Скайдрите за себе си:

— Най-много се гордеех със „Света Ана". Знаеш ли, това е един от трите кораба, на които Колумб за пръв път е прекосил Атлантическия океан. Дядо ми го беше изрязал от дърво. Той служеше в руския флот.

— И ти навярно си мечтал да станеш моряк?

— Не. Колкото и странно да е, аз бях почти единственият от моите другари, който не мислеше за това. Аз много обичах книгите. Четях дори и по улиците, докато се връщах от училище. Като ме виждаха, минувачите се усмихваха. Веднъж заради това четене се намерих под колелата на един автомобил...

Девойката нежно погали с пръст ръката на Ерик:

— Бедното момче! Та нали е могло да те сгазят...

Ерик се усмихна.

„Ако ти знаеше — помисли си той, — колко често съм бил на косъм от смъртта!... Веднъж сред морето, когато яхтата се обърна и аз едва не се удавих; после, на залятото с кръв Шкедско шосе[1]; в онази плевня, където се криех от полицаите, а и сега всеки час, всяка секунда аз съм в опасност... Както и всеки нелегален... И все пак аз съм жив и щастлив, че седя тук с теб."

Скайдрите не отговори на усмивката му. С укор към себе си тя помисли, че тази любов я завладя изцяло. Колко дни изминаха вече, откакто тя престана да следи събитията на фронта. Едва сега,

[1] Шкедско шосе — място, където са станали последните боеве на героичните защитници на Лиепая в първите дни на Великата отечествена война.

бързайки да се види с Ерик, тя за минутка се спря пред вестникарската витрина и хвърли поглед върху тлъстите заглавия, известяващи за нови победи на фашистите. На много от тях Скайдрите, разбира се, не вярваше и все пак не можеше да се отрича, че положението на фронта е тежко: хитлеристките пълчища наближават Баку, застрашават Сталинград. Лошо...

— Чуй, Ерик. Нека си изкажем всичко докрай. Аз знам, ти избягваш разговори за политиката, но ти ме обичаш, нали? — И за да не се обърка, а да изкаже всичко, което ѝ се искаше, Скайдрите не дочака отговор. — Тогава разбери ме правилно, разбери какво ме измъчва... Разбира се, аз съм щастлива, че се срещнахме, но това още не е всичко... Помогни ми да намеря изход. Аз повече не мога да живея така, чуваш ли, не мога! Навсякъде страдания и смърт, а ние с теб седим и си гукаме като гълъби...

Ерик разбра какво се готви да каже тя. Както и преди, желанието да ѝ бъде опора, по-голям другар, се бореше у него с железния закон на конспирацията. Много внимателно трябваше да избере среден път, за да не се издаде и едновременно с това да не отблъсне момичето с равнодушие.

— Аз съм чувала, че в Рига действува нелегална организация — продължи Скайдрите. — Ако работех в някаква фабрика, навярно би ми се удало да се свържа с нея. А сега как? Не мога да изляза на улицата и да кресна: „Искам да се боря с фашистите! Дайте ми оръжие!" Аз дълго размислях и накрая дойдох до извода, че аз имам само един път... — Поддала се на внезапния порив, тя обхвана Ерик през раменете и прошепна: — Колкото ти и да се преструваш, на мен ми е достатъчно да те погледна в очите: те не умеят да лъжат. Ти също

мразиш фашистите. Знаеш ли какво? Хайде да избягаме в Латгалия, при партизаните!

. . . . . .

12

Мракът гъстееше. Ерик седеше в хотелската стая и мислеше за Скайдрите. Защо тази девойка му стана така близка? Може би при други условия всичко би станало другояче? Може би причината за всичко е самотата? Може би непривичното безделие породи тази странна пустота в душата му и тя трябваше да се запълни? И може би сега, мечтаейки за Скайдрите, пилее душевния си жар, който трябваше да отдаде на работата?...

Но тя му е така близка именно и за това, че той почувствува в нея забележителен приятел и другар в тия сурови дни.

От самото начало, още щом я видя, Ерик почувствува, че той би могъл цял живот неразделно да върви с нея.

Всичко в Скайдрите говореше, че е достатъчна една искра и сърцето ѝ ще пламне за борбата. Нужна е само ръка, която да насочи девойката по правия път. Внимателно, без да се издава, с полунамеци, като понякога нарочно я иронизираше, той се стараеше да ѝ помогне. И неговите старания не отидоха напразно. За това свидетелствуваше днешният им разговор. Но този горещ призив да отидат в Латгалия и да бродят по горите, докато срещнат партизаните, е някак си детски, наивен. В Елгава Ерик без колебание би я свързал със съпротивата. Но тук сега той няма право да направи това. Конспирацията изискваше мълчание.

Рижкият другар все още не идваше. Днешният ден беше определеният в записката. Опитът на не-

легалния работник бе развил у Ерик особена бдителност: всяко закъснение той смяташе като сигнал за тревога. Подтискайки вълнението си, той излезе в коридора, вслуша се в шума на хотела и отново се върна в стаята. Тя му се стори още по-пуста и тъмна.

В коридора се чуха стъпки. Ерик се ослуша напрегнато, едва открехнал вратата. Пред него стоеше около тридесетгодишен човек, лицето му беше скрито от полите на шапката. Раменете на непознатия се сториха на Ерик необикновено широки. Властен глас попита:

— Вие ли сте Ерик Краповски?... Дошъл съм да ви предложа работа. Какво можете да работите?

Ерик отвърна с условената парола:

— Да плевня бурени.

Янис Даугавиет кимна с глава.

Преди да започне разговор, Янис внимателно огледа новия другар. Ерик спокойно чакаше да го заговорят.

— Е, другарю Ерик, разкажи ми за своето минало.

Ерик започна своя разказ, стараейки се да не пропусне нито една дреболия, да спомене всичко, което можеше да интересува Даугавиет. Янис забеляза, че като говореше за своята нелегална работа, Ерик строго спазваше правилата на конспирацията. Той спомена само едно име — името Имант Судмалис[1], който пръв го насочил към Комсомола. Янис се усмихна одобрително. Да, вижда се, че това момче е от судмаловската школа.

---

[1] Имант Судмалис — герой на латвийския народ, един от организаторите на нелегалната борба срещу фашистките окупатори; преди войната секретар на Лиепайския градски комитет на ЛКСМ на Латвия.

— А как сте със здравето? — попита Даугавиет, когато Ерик свърши разказа си. — Сърцето, дробовете, нервите?

— Струва ми се, че съм добре. А що се отнася до нервите, вие и сам знаете какви са нервите на нелегалния. Според мен нищо не успокоява така, както определената задача.

— Да, но има и трудни задачи. Ти ще трябва да работиш в нелегална печатница.

— Толкова по-добре. В печатница съм работил две години.

— Но не в такава. Представи си да се погребеш в два пъти по-малка от тази стая. Въздухът влажен, задушен...

— Това не ме плаши.

— Не съм казал всичко. Ти ще станеш нелегален борец в пълния смисъл на тази дума, доброволен затворник. Ще се наложи да се откажеш от външния свят, ти няма да можеш да излизаш на улицата. Освен мен и още една жена, наша другарка — тя живее в същата квартира, ти с никого не можеш да разговаряш. И това може да продължи година, две, дотогава, докато Червената армия освободи Рига.

Ерик, който не обичаше да пуши, поиска от Янис цигара, запали я и жадно засмука тютюневия дим. „Така... А Скайдрите?..." Той едва се сдържаше да не изкаже на глас своите съкровени мисли.

„Аз вече не мога да си представя живота без тази девойка. Скайдрите стана частица от самия мен. А нима може човек да се разреже наполовина? Никой няма право да иска от мен..."

Даугавиет не подканяше Ерик. Като видя, че цигарата му угасна, той мълчаливо му подаде кибрит. Ерик машинално взе кутийката в ръка, запали клечката, запуши, но забрави да угаси жъл-

тото пламъче, което гореше като мъничък факел, обгаряйки пръстите му. Нима някой пита от какво ще се наложи да се откаже боецът? Нима той знае от какво се е отказал другарят, който седи до него? Скайдрите — това е щастие... Но нима има само негово, на Ерик Краповски щастие... Какво право има той да пренебрегва общото дело на милиони хора заради своето щастие? Трябва да направи избор...

И Ерик престана да се колебае. Той избра. Та той отдавна е избрал... Тази минута бе за него преломна — младостта остана назад. Напред беше суровата зрялост.

13

— Доведох новия обитател на квартирата без номер — каза Янис, като запознаваше Надежда с Ерик. — Ще ни дадеш ли да вечеряме?

Като постави на масата оскъдното угощение, Надежда Цветкова внимателно загледа младия човек. „Тоя може би ще издържи — помисли тя, — само че ще му бъде тежко..."

Ерик огледа стаята. В нея нямаше ни най-малък признак, че някъде тук е скрита печатница. Но где е входът на квартирата без номер? Ако се съди по думите на Жанис, печатницата се намира в някаква изба.

— Ти ще спиш тук — каза Даугавиет, като посочи тясната кушетка, — но по-често всъщност ще се налага да нощуваш долу.

Ерик кимна. На него му харесаха тези сдържани хора, които се обръщаха към него като към стар другар — без излишни церемонии, просто и сърдечно. Хубаво е, че му дават възможност да помълчава и да преодолее стеснителността, която обик-

новено го сковаваше в общество на непознати хора. Стаята с цялата си обстановка му напомняше квартирата на неговите родители на улица „Капу". Ако се погледне отстрани, би могло да се помисли, че зад тази маса вечер се събира някакво щастливо благополучно семейство... Но именно тук по-остро от всеки друг път Краповски усети нажежената атмосфера на нелегалната борба. И когато някой почука на вратата, той трепна. Янис вдигна глава и спокойно каза на Надежда:

— Чакай, не пускай никого. Никой, нито един човек не трябва да го види... Да вървим! — И той отведе Ерик в банята.

Това беше обикновена баня. До стената имаше малка вана — висок човек би могъл да се събере в нея само седнал. Никелираният кран не се завинтваше плътно и на стената се образуваше тъмнокафява бразда — кранът капеше и капките с монотонно бълболенс падаха в бялата, на места почукана вана.

В ъгъла стоеше черна желязна печица с потрошени вратички. Над мивката под старото, тясно огледало имаше поличка. Върху нея — сапунерка, зелена чашка от пластмаса с две зъбни четки, бръснарски принадлежности и полупразно шишенце с одеколон. Банята се осветяваше от матова лампичка.

Даугавиет отмести ваната от стената. Но и зад ваната нищо не се забелязваше. Янис коленичи и натисна стената с рамо. Едва тогава Ерик видя на височина петдесет сантиметра от пода квадратно отверстие.

— Добре измислено — каза той. — Но мен ми се струва, че при внимателен обиск това отверстие може да бъде открито.

— Нищо подобно. Тук зидът е четири тухли. При почукване кухина в стената не се открива. А отвътре входът се затваря така, че и десет души не могат го помръдна.

— Как успяхте да направите такова скривалище?

— Аз съм строителен работник, а Донат на младини е бил зидар. За да не събудим подозрение, ние предприехме генерален ремонт на цялата къща, а всъщност през цялото време тихичко работехме тук. А сега влизай ти пръв, аз ще затворя входа.

— А ваната?

— Надя ще я постави на мястото ѝ. Вземи това джобно фенерче. Пълзи внимателно, много е стръмно.

Ерик се вмъкна в тъмното отверстие и след минута почувствува, че се задъхва. Навярно Янис е затворил капака...

Фенерчето освети малко помещение. Вече можеше да се изправят.

Ерик се озова в ниско продълговато подземие. Печатарска машина, масичка с наборни каси, стол, голяма връзка хартия, лавичка с книги, радиоприемник, желязно креватче със сламеник и възглавница, сгънато одеяло. Ето всичко, което имаше тук. Щракна ключ — Янис запали осветлението.

Ерик огледа шрифта:

— Виждам, че тук има всичко, необходимо за набор в корпус.[1] А къде е мастилото? Аха, ето го там в ъгъла.

До съдовете с мастило имаше консервни кутии.

— Това е твоят неприкосновен запас — поясни Янис. — В случай, че горе нещо се случи. Сухарите са под кревата. Ще стигнат за десетина дни. Но ако и входът бъде открит, ти можеш да се измъкнеш по друг път. Виждаш ли отвора? Това не е само вентилатор, но и тесен подземен ход, който води към развалините при брега на Даугава.

— Нима и този ход изкопахте вие двамата? Това е работа за цели месеци!

— Не, на него се натъкнахме съвсем случайно. Това трябва да е част от старата канализационна мрежа.

— Като съдех по твоя разказ, аз мислех, че квартирата без номер е много по-лоша. А тук даже и радио има.

— Да. Можеш да слушаш Москва, колкото искаш. Сега да се условим така: ако някой път ти стане непоносимо тежко, винаги ще смогна навреме да те сменя.

— Благодаря. За днес има ли някаква работа?

[1] Вид печатарски шрифт.

— Да. Набери това възвание. Утре ще направим отпечатъка.

Ерик остана сам. За една година пръстите му не бяха загубили предишната си ловкост и той, като държеше в лявата ръка словослагателския компас, започна да набира. Скоро напълно свикна и с удоволствие се впусна в работата.

Сега горе е нощ. В небето блещукат звезди, луна осветява покривите. . . А може би небето е покрито с облаци. Дърветата шумолят, водата е леко набръчкана, есенният въздух е прохладен.

Колко ли дни, месеци, а може би години ще трябват, за да се очисти родната земя от фашизма? Колко ли още ще трябва да преживея тук без пролет, без слънце, без Скайдрите?

Скъпа моя, какво ще помислиш ти, когато утре не дойда на срещата? Ти ще отидеш в хотела, но и там не ще ме намериш. Ни утре, ни други ден, нито след седмица. . . Аз изчезвам без следа. . . Но ти със сърцето си трябва да разбереш, че ние живеем в такова време, когато се случва в името на родината влюбените да се разделят, без да са се простили. Ти ще разбереш, Скайдрите, че всеки от нас по свой път върви към общата цел. Аз твърдо вярвам, че ти ще намериш правия път и място в нашите редове. Рано или късно нашите пътища пак ще се срещнат и тогава ние ще се намерим, за да не се разделим никога. . .

Ти дори писмо няма да получиш от мен. . . Та аз не знам твоя адрес, а и да го знаех, все едно, не бих ти писал. . . Така е по-добре. . . Аз не принадлежа на себе си. . . Но ако имах възможност, какво ли бих ти написал? Може би ето това:

„Днес, когато научих, че ние се разделяме задълго, аз разбрах колко силно те обичам. На мен ми беше безкрайно трудно да скривам от теб своите

истински мисли и чувства. Прощавайки се, ще ти открия истината: аз съм комунист, нелегален. Това значи, че ние трябва да се разделим за известно време. Чакай ме, аз вярвам в твоята любов. Твой Ерик."

Ето така би й писал той... Но вместо писмо до любимата Ерик набираше обнадеждващи думи, които преди два дни нелегалните бяха чули от Москва.

14

В книжарската агенция на Висвалд Буртниек един след друг идваха посетители. Едни поръчваха учебници, други — редки издания. После се появи един човек с дълги остри мустаци. Буртниек го виждаше за пръв път. Ръцете на непознатия посетител бяха мазолести като на черноработник, а названието на немското списание той произнесе с такъв невероятен акцент, че изведнъж стана ясно колко нищожни са познанията му по немски език.

— Имате ли „Völkixcher Beobachter"? — запита мустакатият.

— Не, но бих могъл да ви предложа учебник по алгебра за пети клас.

— Не струва. Мен ми трябва да си завия херинга.

— Ах, тъй ли? А аз мислех, че вие искате да прочетете речта на фюрера...

Думите на паролата съвпаднаха и непознатият измъкна изпод сакото си записка:

— Предайте я на Жанис.

Той вече бе тръгнал към вратата, когато Висвалд му извика:

— Почакайте за минутка. За всеки случай ще ви дам няколко броя „Сигнал".

Мустакатият измърмори нещо, пъхна пъстрите списания в джоба на палтото си и без да се сбогува, излезе.

Привечер се яви Макулевич. Той никога не излизаше денем, не искайки да се показва на дневна светлина в отърканите си дрехи.

След обикновеното встъпление, продължило не по-малко от десет минути, авторът на „Венец на сонетите" заяви:

— Любезни господин Буртниек, вчера ми се случи да видя как хитлеристите убиха един руски военнопленник. Жив човек клаха с щиковете си, докато той престана да се движи.

— Та какво от това, господин Макулевич? — с горчива ирония отговори Буртниек. — Военнопленникът е умрял, а вие само преди седмица твърдяхте, че унищожението е велико благо...

— Да, аз продължавам да считам смъртта за единственото щастие за човека.. — смутено прошепна Макулевич. — Но ако за достигане на това щастие трябва да се измине път на такива жестоки мъчения, наистина даже и смъртта не може да ги изкупи... Когато виждам по улиците тази варварска униформа с пречупен кръст и череп, иска ми се да се махна някъде, да затворя очи. Единственото място, където още мога спокойно да творя, е моето фамилно имение, което майка ми получи в наследство от своя вуйчо.

— Как, господин Макулевич, вие притежавате недвижима собственост? — недоверчиво попита Буртниек, като поглеждаше кърпените панталони на Макулевич.

— Самата истина — с гордост потвърди поетът. — Много красива постройка в стил ренесанс. Местността наоколо е живописна и спокойна. Аз отдавна мечтая да ви го покажа.

— А къде се намира тази ваша вила?

— Вила? — учуди се Макулевич. — Та това е нашата семейна гробница... Високоуважаеми, любезни господин Буртниек... уважаеми приятелю... — От вълнение Макулевич започна да заеква. — За мен това ще бъде чест... ако благоволите да дойдете сега с мен... аз ще бъда щастлив да приема такъв почетен гостенин на мястото, гдето почиват моите прадеди...

Буртниек едва сдържаше смеха си. Старата Елиза Свемпе не беше сгрешила: нещо хлопа в главата на нещастния проповедник на философията на унищожението, който няма нищо на този свят и е беден като църковен плъх, а във владенията на своите покойни прадеди се чувствува богат собственик. На Висвалд му се искаше да се оправдае, че е зает, но изведнъж му хрумна неочаквана мисъл: какво ли пък тази гробница да може някак да се използува? Ето защо той съвсем любезно отговори:

— Днес, за съжаление, не ще мога. Но утре с удоволствие ще дойда с вас.

Това обещание доведе Макулевич във възторг и той дори забрави да се осведоми за поръчания преди една година сборник стихове.

Следващият посетител бе самият Донат Бауманис. Малцина знаеха истината за него. Веднъж, още при буржоазния режим, потрябвало помещение за нелегална работа. На помощ дошъл случаят. Във вестниците се появило съобщение, че някой си Бауманис е получил голямо наследство. По поръка на партията Донат Бауманис трябвало да се представи за богатия наследник и да купи къща на улица „Грецинiек". В тази къща неведнъж са ставали конференциите на рижката организация. Когато сега стана нужда от сигурно помещение за нелегална печатница, Бауманис по нареждане на

Централния комитет отново се превърна в богат домовладелец.

Донат вече няколко пъти се изкачва горе, в книжарската агенция, и всеки път измъкваше изпод палтото си здраво натъпкан пакет... Висвалд не можа да издържи на изкушението и хвърли поглед към позива, макар съдържанието му да му беше известно от предаването на радио Москва.

Докато Висвалд разпределяше позивите в еднакви по големина пачки, като надписваше измислени адреси на пакетите и ги връзваше с канап, старият Донат с комично отчаяние изливаше своята мъка:

— Та помисли само... Сестра ми е надничарка, нашият Янис се води студент, другите другари работят зад стана или орат земята, само ние с теб, професоре, работим „като буржоа". За теб както и да е, ти си „интелигентен предприемач", лице със свободна професия. А аз? Домовладелец, паразит... Родната ми племенница, тази палавница Скайдрите, ме счита за експлоататор, безделник, пияница, който пропива всичките си пари... Срам ме е да гледам хората в очите. Сякаш не знам какво мисли всеки от тях за мен! „Ето, минава старият Бауманис, собственик на четириетажен дом. Има скрити чували с пари, а сестра си мори от глад." Но с мен така няма да я бъде, професоре. Да ти кажа, професоре, до гуша ми е дошло. Само да свършим с фашистите, никой не може ме накара вече да се шляя без работа.

Буртниек не прекъсна Донат, остави го да се изкаже, да му олекне на душата. Накрая, като опакова всичките позиви, Висвалд сложи ръка на рамото на своя приятел:

— Де да има повече такива домовладелци! Кажи на Елиза утре да дойде по-раничко... Ще има много работа за нея. Виж колко пакета са.

Старият Донат възкликна доволен и като влачеше краката си, пое обратно към своята квартира.

Четиристажният дом изглеждаше сякаш потънал в сън. Но много от неговите обитатели бодърствуваха. Не спеше старият Донат, който пазеше входа и стълбите; не спеше Ерик, който слушаше в своята квартира без номер последните вести от Москва; не спеше Скайдрите, която се измъчваше от мисли за загадъчното изчезване на Ерик; не спеше и Висвалд Буртниек, представящ си опасния път, по който ще се отправят утре възванията на партията до народа.

15

Рано сутринта, когато улиците бяха още загърнати в тъмнина, Елиза Свемпе излезе от къщи. Днес вместо една пазарска чанта тя носеше две. Елиза вървеше покрай стените на къщите и от време на време спираше пред витрините на магазините. Тя даваше вид, че разглежда цените на стоките, а всъщност искаше да отпочинат уморените й крака. Най-после Елиза стигна до пощата. В голямата зала се тълпеше народ. Едва Елиза застана пред гишето, където приемаха пратките, някаква девойка се надигна от скамейката и застана до нея. Свемпе бързо я погледна, но не каза нито дума. С мудността на стар човек тя започна да подрежда пред гишето всички свои пратки. Докато Елиза лепеше марките, девойката внимателно се огледа, ловко хвана един пакет, завързан с кафяв шнур, и го сложи в чантата.

Като си свърши работата в пощата, Елиза Свемпе започна да обикаля квартирите и във всяка оставяше по един пакет, вързан с кафяв шнур.

В това време пакетът, взет от девойката в пощата, продължаваше своя път. Отначало той попадна в бакалския магазин недалече от Въздушния мост. След няколко часа тук се яви Юрис Курцис, работник от завода ВЕФ. След като почака, докато се освободи старшата продавачка Земите, той я попита:

— Имате ли прах за зъби?

— Бих ви посъветвала да си вземете паста за зъби.

— Пастата не става за чистене на пантофи — отговори Курцис.

— Ето ти! А аз мислех, че ви трябва за зъби... Почакайте, може би ще се намери една кутийка. — И продавачката му подаде една кутийка „Хлородонт".

Като си тананикаше някаква весела песенчица, Курцис тръгна към завода. Той беше втора смяна. В двора на завода Курцис срещна шофьора Силин.

— Донесе ли? — шепнешком попита Силин.

— Да. Ще го оставя, където винаги...

Шофьорът Бауер се качи на втория етаж и узна, че генерал Хартмут е заповядал да закара колата при зданието на гестапо на улица „Раймерс". Тоя дом отвращаваше Бауер. Зает със своите невесели мисли, шофьорът не обърна внимание на това, че след колата се събра купчина хора, и седна зад кормилото. Бауер караше така бавно, че го задминаваха дори колоездачи. В огледалцето над предното стъкло преминаваха къщи, автомобили, хора. Минувачите за малко спираха и дълго съпровождаха колата с поглед. „Да не е станало нещо с капака?" — помисли Бауер. Той сви в една тиха уличка и огледа колата. Ето защо хората толкова

гледали автомобила! Комунистически позив върху разкошния автомобил на самия генерал Хартмут! Чудесно!

Лепилото още не бе успяло да засъхне и Бауер успя да свали позива, без да скъса хартията.

Бауер си спомни „Големия Тед" — така немските работници наричаха своя любим вожд Ернст Телман. В паметта му изплуваха дните на младостта, бурните митинги, сбиванията с младежи с кафяви рубашки, наблюдателните постове на стачниците пред вратата на завода Борзиг. Спомни си отдавна изпратените в Дахау другари. Колко далечно му се струваше сега времето, когато, стиснал юмруци, той слушаше пламенната реч на Телман на първомайската демонстрация! . . . Колко далечно е времето, когато самият той разнасяше позиви и участвуваше в избирателните кампании! След това дойдоха хитлеристкият преврат, годините на терор, на масови арести. . .

Бауер се спаси като по чудо — преди всичко затова, че още не бе успял да влезе в партията. Но в

душата си той винаги се считаше комунист и продължаваше борбата. Това не беше леко. Но потокът на съпротивата постепенно пресъхваше. Едни, изплашени от секирата на палача, сами сложиха оръжие, други попаднаха в затворите и накрая дойде денят, когато Бауер загуби последните връзки.

Тук, в окупирана Латвия, той по-силно от всякога чувствуваше необходимостта да излезе от ролята си на пасивен наблюдател и да се свърже с комунистическата съпротива. Ето вече от три месеца той е тук, но още нищо не успя да направи: местните жители виждаха в него само ненавистния окупатор. Нима няма път? . . .

16

Кисис избягваше да спира при Мелсиня в магазина, затова пък често я посещаваше в къщи. Камериерката добре го познаваше и затова, като го пропусна, веднага изчезна.

Снемайки палтото си, Кисис самодоволно се усмихна, приближи до огледалото, прекара гребена през косите си, поправи вратовръзката си, напръска я с „шипър" от флакончето, което винаги носеше у себе си. След това, без да почука, влезе в стаята на Мелсиня.

— Ах, да знаеш как те чакам! — шепнеше Мелсиня.

— И аз нямах търпение да те видя отново — отвърна Кисис и й целуна ръка. — Кажи, ти не научи ли нещо за тая Земите?

Мелсиня въздъхна:

— Знаеш ли, Арнолд — и тя погали ръката на Кисис, — любовта сякаш ме ослепи. Не съм забе-

лязала нищо осъдително. Те през цялото време говорят само за зъбен прах.

— За зъбен прах? — Агентът наостри уши.

— Да. И винаги купуват „Хлородонт".

Кисис за минутка се замисли.

— Подозрително, подозрително... На твое място аз бих видял що за прах е това.

Като отиваше в своя магазин, Мелсиня реши тоя път да послуша съвета на Кисис.

Като влезе в кантората, стопанката на магазина седна така, че да може да наблюдава старшата продавачка през открехнатата врата. Провървя ѝ. При Земите веднага дойде един от постоянните купувачи. Думите, които си размениха, Мелсиня наистина не чу, но видя как продавачката подаде на работника кутийка с прах за зъби.

„Ясно е, че зад това всъщност се крие нещо" реши тя и без да се колебае дълго, тръгна към гишето. С мазния тон, с който тя напоследък винаги говореше със своята старша продавачка, Мелсиня каза:

— Вие днес май доста сте уморена, драга Земите... Струва ми се, че ще бъде полезно да подишате чист въздух. Ето поръчката. Идете до склада за продукти.

— Но сега има толкова много купувачи, госпожа Мелсиня — възрази Земите. — Ние и без това едва се справяме...

— Нищо, нищо... Аз ще поработя заради вас...

— И стопанката на магазина пъхна в ръцете на продавачката бланката с поръчката.

Щом Земите излезе, Мелсиня пристъпи към работа. Една след друга тя отвори всички кутийки с „Хлородонт". Нищо! Те всички съдържаха чист бял прашец. След това тя провери поставените под тезгяха празни сандъци. И там нямаше нищо по-

дозрително. Тогава тя се зае да претърси чекмеджето с парите. Но и тук освен банкнотите, издадени от немската банка, не откри нищо. Мелсиня вече се готвеше да затвори чекмеджето, когато изведнъж дойде една от тия дребни случайности, които често водят до сериозни последствия. Една измачкана, зацапана десетмаркова банкнота падна на пода. Мелсиня се наведе, вдигна я и в тоя момент забеляза под горната дъска на тезгяха няколко кутийки „Хлородонт". Отначало тя не можеше да разбере как са закрепени там. После ѝ стана ясно — кутийките бяха залепени! С трепереши пръсти разтвори една от тях, хвана сгънатия на четири лист хартия и от вълнение едва не го скъса.

Лицето на Мелсиня потъмня от злоба. Болшевишки позив! И къде? В нейния магазин! Ако Земите беше наблизо, тя би ѝ дала да разбере!

— Моля ви се, кутийка зъбен прашец — чу се в тоя миг глас зад гърба ѝ.

Уверена, че има работа с един от червените, Мелсиня рязко се обърна и... се изуми толкова, че не знаеше да вярва ли на очите си: от другата страна на тезгяха с разтворено портмоне стоеше частният доцент Граве...

— Какво става с вас, госпожа Мелсиня? Да не сте болна? — загрижено запита доцентът.

— Ако вие знаете само какво открих сега! Кому...

— Тихо, тихо! — Граве сложи показалец на устните си и отведе Мелсиня в кантората ѝ.

Като прочете позива, частният доцент се развълнува повече, отколкото самата стопанка на магазина:

— Ей сега ще позвъня в гестапо! Сега не трябва да се губи нито една минутка! — и той трескаво започна да прелиства телефонния указател.

— Но аз обещах на своя приятел... Аз преди всичко трябва да поговоря с Кисис — колебаеше се Мелсиня.

— Какво, Кисис? Какво разбира той от такива работи!... Тук е скъпа всяка секунда! — и Граве енергично избра номера.

... Вечерта на редовния прием у Граудниек частният доцент беше герой на деня. Него го чествуваха и го поздравяваха така бурно, като че той бе спасил всички присъствуващи от смърт.

17

Обершцурмфюрерът Рауп-Дименс натисна копчето на звънеца. Въведоха арестуваната. Тя беше светлокоса жена на около тридесет години, в работен халат на продавачка. По сиво-синята материя се белееха петна брашно.

— Вие отдавна ли работите в бакалския магазин на улица „Адолф Хитлер" сто седемдесет и осем?

— От три години.

— Ако се не лъжа, при болшевиките вие бяхте назначена за старша продавачка?

Арестуваната не отговори.

— Впрочем това няма значение... — небрежно забеляза Рауп-Дименс и продължи с по-вежлив тон: — Разберете ме правилно, госпожице Земите, аз съвсем не ви смятам за комунистка. Вие просто сте се хванали на въдицата и сте се поддали на болшевишката демагогия. Още ни е късно да размислите. Аз съм готов да погледна през пръсти даже

на това, че у вас са намерени позиви. Кажете ми само кой ви ги даде на съхранение.

— Никой не ми ги е дал. Намерих листчетата на улицата, помислих си, че ще потрябват в магазина, затуй ги и взех. Вие сами знаете, че хартията сега е такава ценност. За увиване на стоките само „Тевия" не стига.

Оберщурмфюрерът се усмихна:

— Ето ти! . . . Значи давате на купувачите стоки, загънати в противодържавни позиви. Чудесен начин за пропаганда!

Продавачката в отчаяние стисна ръце:

— Но аз дори не съм знаела какво е написано там!

Оберщурмфюрерът, като че потънал в дълбок размисъл, въртеше молива.

— Да, да, всичко това звучи напълно правдоподобно. Та тогава, изглежда, ще трябва да ви освободим. . . — И изведнъж с рязък глас, като че отсичайки думите със секира, попита: — А защо на моя познат дадохте стока в обикновена обвивна хартия?

Арестуваната пребледня. „Сега ще се осъзнае" — помисли Рауп-Дименс. И когато тя каза: „Мога ли да ви задам един въпрос?", гестаповецът вежливо отговори:

— Моля, заповядайте.

— Какво е купил вашият познат?. . .

— Килограм булгур.

— Но помислете сам, нима е възможно да се огъне цял килограм в такава малка книжка!

„Какво? Тя даже ми се подиграва! Добре, аз ей сега ще й дам да разбере!" Той натисна копчето под масата и запуши цигара. С уверена походка в кабинета влезе Мелсиня. Като видя Земите, тя се отдръпна към вратата:

— Но господин обершурмфюрер, вие обещахте, че...

— Не се вълнувайте! Който е минал през моя кабинет, няма да му се случи втори път да бърбори. Е, разказвайте... Всичко, каквото знаете.

— Тази Земите аз винаги съм я считала за комунистка. Слушала съм я да говори, че при болшевиките по-хубаво се живее...

Рауп-Дименс рязко прекъсна свидетелката:

— Това вече го чух. По-конкретно.

— Земите отдавна ми се виждаше подозрителна. Аз забелязах, че с някои купувачи тя тихичко си шушука и след това винаги те си купуваха прах за зъби. В деня, когато ви позвъниха, аз бързо я изпратих за стоки, а в същото време сама проверих нейното отделение и намерих няколко кутийки от зъбен прах „Хлородонт", залепени със сапун за тезгяха. В тях имаше позиви...

— Благодаря ви. Вие вече не сте ми нужна. Можете да си отидете.

Обершурмфюрерът запали втора цигара и като се отпусна удобно в креслото, започна мълчаливо да наблюдава арестуваната. Тази цигара той пушеше с необикновено наслаждение. Рауп-Дименс се наслаждаваше на своята власт над Земите. Тя беше в неговите ръце. С едно драсване на перото утре тази продавачка ще бъде разстреляна. Но най-напред трябва да се изтръгне от нея всичко, което й е известно.

— Но да напишем протокола... Кога почнахте да разпространявате позивите? Кой ви ги доносяше? Вие на кого ги давахте?

Жената мълчеше.

На обершурмфюрера много добре бяха познати тия упорити, пълни с решителност очи и здраво стиснатите устни. Той знаеше, че няма смисъл да

повтаря въпроса си. От нея с добро нищо няма да узнае. Няма защо напразно да си хаби нервите.

— Нищо. При нас, в гестапо, и немите проговарят — каза той, като се усмихна злобно. — Моят помощник сега ще ви демонстрира разнообразието на нашите методи.

Рауп-Дименс позвъни и в кабинета влезе снажен мъжага с подпухнало от пиянство лице.

— Имайте предвид — да не остават никакви видими следи! Ясно ли е? — тихо попита Рауп-Дименс. — Тя ще ни трябва още. Опитайте подред всички номера, но аз мисля, че два ще стигнат.

Действително след втория „номер" жената не издържа. През стонове и викове Рауп-Дименс ясно различи думите:

— Пуснете ме. . . не ме мъчете. . . аз всичко. . . ще разкажа. . .

— Отлично! Озол, спри!

Обершурмфюрерът остави Земите да дойде на себе си. Арестуваната конвулсивно поемаше въздух.

— Е, сега да започнем да записваме. И така. . .

Но заедно с възможността да говори, на арестуваната се върнаха и силата, и волята.

— Аз нищо не знам. . . Нищо не мога да кажа. . .

Така продължи почти час. След това Земите загуби съзнание.

Когато двамата есесовци грубо сграбчиха Земите, за да я отнесат в нейната килия, тя отвори очи. Обершурмфюрерът пристъпи близо до нея:

— Вие ще ме слушате, нали? Тогава знайте: утре вие ще седите зад тезгяха като че нищо не е било. Двама мои служители ще следят всяко ваше движение. Ако вие се опитате да предупредите тези,

които ви носят позиви, или тези, които идват за тях, не разчитайте на бърза смърт. Ние ще ви разпитваме седмици, месеци, дотогава, докато можете да чувствувате болка. Ясно ли е?

18

Кристина Земите прекара три дни в непрекъснати терзания. Вярно, че повече не я изтезаваха, но да стои зад тезгяха и със замряло сърце да очаква всяка минута да се отвори вратата на магазина и да влезе някой от свръзките беше много по-страшно от физическото мъчение. Три дни агентите на обершцурмфюрера, преоблечени като продавачи, не снемаха очи от нея, следяха всяко нейно движение. Три дни Рауп-Дименс нервничеше, крачейки от ъгъл до ъгъл в своя кабинет.

Но никой не дойде. Пет часа след арестуването на Земите в книжарската агенция на Буртниек отново се появи неразговорливият работник и поиска „Völkischer Beobachter". Янис своевременно получи от него бележка. Елиза Свемпе на свой ред предупреди девойката в пощата и така, по невидима верига, вестта за ареста на Земите стигна до тия, които обикновено идваха за позиви.

Въпреки това скъсването на важното звено поставяше под заплаха цялата мрежа. Необходимо беше незабавно да се намери нов разпределителен пункт. Даугавиет обмисляше създалото се положение, отхвърляше един проект след друг. Те му изглеждаха твърде рискувани.

В това време на вратата почука Скайдрите. Но на девойката не ѝ отвориха веднага, защото бяха необходими поне две-три минути, докато Ерик се скрие в квартирата без номер.

— Защо днес си така печална? — попита Янис.

— Нищо, просто така... глава ме боли. — Скайдрите облиза устни и като събра смелост, заяви: — Не ми се сърдете, но бих искала да поговоря с Ядвига насаме.

Надежда веднага стана и поведе Скайдрите в своята стая.

— Какво става с теб, разкажи ми. Може би ще мога да помогна?

— Ах, ако само знаехте! Аз вече ви разказах за своя приятел...

— Да. И какво?

— В събота ние се уговорихме да се срещнем, но той... — Скайдрите преглътна надигащата се в гърлото ѝ буца — той не дойде.

— Е, това още не е беда. Ще дойде друг път.

— Отначало и аз така мислех... Но днес не издържах и отидох при него в хотела.

— И се оказа, че той не иска и да знае за теб? Какво, и така се случва... Вероятно той не оценява твоята любов.

— Не, много по-лошо. Него въобще го нямаше...

— Как така го нямаше? — учуди се Надежда.

— Та точно това е въпросът. Излязъл от хотела и вече не се върнал. Изчезнал. Разбирате ли? Като че потънал в земята.

— Може би му се е наложило незабавно да замине? На твое място аз спокойно бих чакала писмо.

— Така ли мислите? Кой знае, може би... Благодаря ви. Все пак ми поолекна.

... Да, приятелката е права. Остава само едно: да се чака писмо. И Скайдрите започна да чака. Целия следващ ден тя прекара до прозореца, изтичвайки към вратата всеки път, щом по стълбите се чуеха някакви стъпки. Всяко синьо палто, появило

се иззад ъгъла, и се струваше пощенска униформа. Когато най-после раздавачът донесе вечерната поща, Скайдрите не издържа и изтича срещу него:

— Има ли за мен писмо?

— Не, госпожице.

— Но вече трябва да има! Моля ви се, погледнете още веднъж.

Раздавачът порови в чантата.

— Не, мила, казах ви — няма. Вашият кавалер, изглежда, е объркал адреса и е изпратил писъмце на друга — добродушно се пошегува раздавачът.

Като стъпваше бавно, много бавно, Скайдрите се върна в къщи. Славен старец е тоя раздавач! Но що за нелепа мисъл, че Ерик може да обърка адреса! И изведнъж книгата от ръцете и падна. Едва сега тя се сети, че Ерик изобщо не знае адреса ѝ. Значи да не чака. Не! Това не може да бъде, той непременно ще намери начин да ѝ се обади. И Скайдрите започна да мисли за това, как тя самата би постъпила на негово място. Ето! Ерик знае, че майка ѝ работи в хотела. Той може да ѝ пише и да помоли да предадат писмото на Скайдрите. . .

Девойката отново заживя с надежда. Когато Елиза се върна в къщи късно вечерта, Скайдрите все не се решаваше да попита не ѝ ли носи писмо.

Минаваха ден след ден. По цели нощи Скайдрите все мислеше, мислеше, мислеше. . . Понякога девойката изпадаше в отчаяние, понякога пак се мъчеше да се убеди, че нищо страшно не се е случило и усмихнатият Ерик утре ще почука на вратата и ще каже: „Скайдрите, аз обмислих, да отидем заедно при партизаните." Но когато измина една седмица, стана ясно: с Ерик нещо се е случило.

Какво може да се случи с него? Внезапното изчезване на хората обикновено означава, че те са

попаднали в гестапо. Колкото по-често Скайдрите се връщаше към тая мисъл, толкова по-вероятно изглеждаше това предположение. Припомняйки си всяка дреболия, свързана с Ерик, тя едва сега видя много неща в истинската им светлина. Ерик мразеше фашистите, това отдавна ѝ беше ясно. Достатъчно бе да си спомни онзи случай в парка... Но защо той оставаше толкова равнодушен, когато тя се опитваше да поведе разговор за политиката? Възможно ли е той да крие нещо?... Скайдрите си спомни черните парцали сажди, които летяха из стаята, когато тя дойде при Ерик в хотела. И изведнъж я осени догадка. Това е било изгорено писмо. Но нали обикновено писмата не се горят, а се пазят...

Всичко говореше, че Ерик е бил принуден да живее двоен живот. Единият живот беше явен, другият таен. И за тоя втори живот Скайдрите не биваше нищо да знае. Но защо? Нима тя не заслужава доверие? Тя толкова пъти му даваше да разбере, че иска да вземе участие в борбата... Както изглежда, само желание не е достатъчно. За да заслужи доверие, трябва първо на дело да докаже своята смелост и издръжливост. Ерик беше прав. Досега тя се държеше като глупаво момиченце. Още в първите дни на войната, когато майка ѝ искаше да останат в Рига, трябваше да настоява на своето и да замине. Вместо да действува, тя плачеше като дете и в края на краищата все пак се съгласи. А сега? Какво правеше тя, за да докаже своята готовност да застане в редиците на борците? Или чакаше някой да я хване за ръката, да я поведе и ѝ каже: „Ето твоето място"? А когато в нейния живот влезе Ерик, тя като ученичка, която предлага на своя приятел извънградска разходка, му предложи да отиде с нея при партизаните. Раз-

бира се, Ерик само се надсмя на нейната наивност. Не, истинската борба съвсем не е някаква романтична измислица... Чак сега Скайдрите разбра това. Сега тя трябва твърдо и непоколебимо да върви по свой път и само някъде далече напред, на някакъв слънчев кръстопът може би ще ѝ се удаде да срещне Ерик...

Да, изглежда, че Ерик е арестуван. А може би фашистите и да са го убили...

За какво са нужни сълзите, жалките сълзи на безсилието? Трябва да ги изтрие, нека очите ѝ бъдат сухи като изсъхнала вейка, готова да пламне от първата искра и да се превърне в пламтящ факел. Скайдрите няма право да плаче. Тя има само едно право, едно задължение — да се бори, да мъсти! Да замени Ерик, да се бори за двама...

Като взе твърдо решение, след час Скайдрите влезе в стаята на Надежда.

— Помогнете ми да отида при партизаните — направо каза девойката.

— Какво говориш ти? — изуми се Надежда.

— Ядвига, вие сте единственият човек, на когото аз мога да се доверя. Помните ли, вие толкова хубаво ми разказвахте за Ленинград, за вашата съветска страна, за съветските хора? Сега аз съм голяма, аз съм готова за борба.

— Вярвам ти, Скайдрите. Но не бързаш ли много?

— Не, аз вече отдавна мисля за това. А сега, след като моят приятел изчезна, аз твърдо реших да не остана в Рига нито ден повече...

— Как, нима ти не получи писмо?

— Никакво писмо не съм получила. Аз съм почти уверена, че Ерик е арестуван. — И Скайдрите разказа на Надежда всичко, което я наведе на тая мисъл.

Надя се сепна. Дали този Ерик не е същият?... Не може да бъде! Трябва да разпита Скайдрите, но така, че тя да не разбере.

— Ерик... хубаво име... — промълви Надежда. — А той какво представлява? Трябва да е красив?

Скайдрите поруменя:

— Защо непременно красив?... Той... Той е мил, ето какъв е той. Носът му е такъв голям, смешен... А очите му светли, пресветли... А всичко у него ми харесва, даже бръчките му... Знаете ли, на лявата му буза има такава бръчица...

Надежда неволно се огледа. Та само преди час Ерик беше тук. Как можа да се случи така! Измежду хилядите млади хора именно на Ерик било съдено да срещне Скайдрите. Бедна девойко! Ти още дълго ще се измъчваш в неведение за съдбата на своя приятел.

— Ерик ли казваш? Аз имах такъв познат, Ерик Озолин. И описанието напълно съвпада...

— Какъв ти Озолин... Краповски, Ерик Краповски.

Тук Надежда вече никак не можеше да скрие вълнението си. Тя не издържа, а здраво притисна Скайдрите до гърдите си и я разцелува по двете страни, както правят руските жени, изпращайки близък човек на опасен и далечен път.

— Добре, Скайдрите. Ела утре. Ние непременно ще намерим някакъв изход. А с твоя Ерик, убедена съм, нищо лошо не се е случило... Ето, ти казваш, че той е скривал нещо от теб, че е горил някакво писмо. Изглежда, че поради тази причина сега той е принуден да се крие. Ще дойде време и вие пак ще се срещнете...

... Тоя ден изискваше от Надежда Цветкова голямо търпение и издръжливост. Беше непоносимо трудно да мълчи и все пак в присъствието на Ерик трябваше да мълчи. Когато Ерик си отиде, Янис се отдаде на работата си. Едва късно вечерта Янис и Надежда можаха да поговорят. Обикновено смела и пряма, тоя път Надежда никак не се решаваше да започне. Женското чувство ѝ подсказваше, че тя може да разчовърка раната в сърцето на Даугавиет. И най-важно, тя сама не знаеше как да постъпи в тоя случай.

— Знаеш ли, Янис, искам да ти разкажа нещичко. Поразително съвпадение...

— Какво се е случило?... Къщата ли ни следят? Но казвай по-скоро, какво има?

— Не, съвсем друго. Отнася се до Ерик и... Скайдрите.

— Ерик и Скайдрите?... Какво значи това?

— Е, добре, сега ще ти обясня. Помниш ли, Ерик разказваше, че имал любимо момиче?

— Да.

— Това момиче е Скайдрите.

Даугавиет скочи от стола.

— Да, да, това е именно Скайдрите и тя обича нашия Ерик — продължи Надежда.

— И тя знае, че Ерик е тук?

— Разбира се, не. Скайдрите мисли, че са го арестували. Янис, така ми е жал за нея... Може би всичко трябва да ѝ кажем?

— Не, не и още веднъж не! — Янис закрачи напред и назад из стаята. — Това, че обичаме Скайдрите, не ни дава право да правим изключение. Ерик също не се нуждае от нашето съжаление. Аз бях до него, аз сам видях каква жестока борба със себе си издържа той. Това отричане от любовта направи от него истински човек. Нелегалният не

може да проявява слабохарактерност. Нашето щастие, Надя, не е леко щастие. То иска жертви.

Надежда стисна ръката му:

— Ти си прав... А знаеш ли защо Скайдрите идва днес при мен? Тя иска да отиде при партизаните.

— При партизаните? — Янис дръпна за последен път и хвърли цигарата. Не, Скайдрите трябва да остане в Рига.

19

Тази нощ Куренберг, майстор в кораборемонтния завод „Цизе", беше дежурен по кораб в плаващия док. Ако не пазеха нощем стария плавателен съд, на сутринта от него не би останал нито един болт. Даже обикновеният шестдюймов гвоздей сега стана необикновено скъпоценен.

В полунощ Куренберг чу странен шум. Прогонвайки съня, майсторът изскочи из топлото машинно отделение. Откъм залива духаше северозападен вятър четири бала. Черната вълна тежко биеше о борда... Недалече от дока в тъмнината смътно се очертаваше силуетът на огромен корпус. Това беше „Фредерикус Ракс", бивш пътнически параход на компанията „Северогермански Лойд". Сега го използуваха за превозване на ранени немски войници. Гъстите кълба дим показваха, че параходът скоро ще отплава.

Куренберг отново се вслуша в многогласния шум, който гръмко се разнасяше над водата. Не, това не са стонове на ранени. Чуваха се викове, караници, плясък на вода, женски гласове, отново яростна караница, тропот на безброй крака по па-

раходните стълби и равнодушният глас на корабния офицер:

— Сто четиридесет и шест, сто четиридесет и седем... сто и петдесет... Стоп! Стига, лейтенант, почакайте, докато вкарат първата партида в трюма.

На Куренберг всичко му стана ясно: изпращат за Германия гражданско население. Тази процедура фашистите наричаха с гръмкото название „арбайтсдийнст"[1], но от това на хората не ставаше по-леко.

Като заплаши неизвестно кого с юмрук, майсторът искаше да се върне в машинното отделение, но в тоя миг през общия шум той различи плясък, като че нещо тежко цапна във водата. Изглежда, човек падна или скочи зад борда. Като се страхуваше да не закъснее, Куренберг веднага смъкна най-близкия спасителен пояс и бързо завърза за него въже. Той се наведе над борда, замахна и хвърли пояса натам, където на повърхността на водата се показваше тъмна точка...

На сутринта в малката, силно затоплена кухничка на Куренберг седяха двама души — една жена в стар войнишки шинел и в сини, малко широки за нея панталони и хазаинът на квартирата. Като държеше с неловките си пръсти тънко изостреният молив, той старателно чертаеше дребни, почти микроскопични буквички. Докато майсторът пишеше съобщението за нелегалния печат, спасената вече за кой ли път разказваше какво й се е случило да преживее.

— Така, значи, хванаха ме като мишка в капан. Къде да се денеш, къде да избягаш, когато наоколо са полицаите? „Вашето удостоверение?" — ще кажат те. Но кажете ми отгде да взема удосто

[1] Арбайтсдийнст (нем.) — трудова повинност.

верение, като само след три дни трябваше да почна работа! В отговор те само се зъбят. Това е самата истина. Аз се уговорих с един далечен роднина — той е някакъв началник на вестникарските будки. Ние, общо взето, не се погаждаме с него. Сам знаете как трудно е да се разбереш с богати роднини. Но тоя път той все ще ми помогне. Имам такова предчувствие... Мисля си, че някъде трябва да се настаня. А в Германия — за нищо на света! По-добре да не живея... А сега какво да правя?...

Куренберг не бързаше с отговора. Думите „вестникарска будка" дълбоко го заинтересуваха. Подобро място за разпространение на позиви не би могло да се пожелае. Само да може да се постави там сигурен човек!... Куренберг се бореше с изкушението да убеди жената да напусне Рига, да я склони да отстъпи своето място някому другиму...

— Защо се вълнувате? Вас повече нищо не ви заплашва. След няколко дни ще почнете работа, ще получите удостоверение и всичко ще бъде в ред. А дотогава можете да се укривате при мен.

— Да остана в Рига? — възмути се жената. — За нищо на света! Кой знае, я съм забравила удостоверението си в къщи и току виж пак ме хванат. Нека да мислят, че съм изчезнала! По-добре да отида на село, ще работя колкото за хляба, а в Рига няма да остана... Тук винаги ще си спомням тази страшна нощ. Не, за нищо не бих останала тук!

Сега майсторът с чиста съвест би могъл да ѝ изложи своята молба.

Да постави на това място неговата родственица? Разбира се! Нали Куренберг ѝ спаси живота... Та тя с удоволствие ще му направи тази услуга.

Зарадван от успеха, Куренберг се спусна по скърцащата стълба. На двора духаше такъв силен

вятър, че отнесе цигарата от цигарето му. Трябваше тичешком да догонва отнесената от вятъра угарка. Но фасът се беше намокрил и не ставаше за нищо.

Майсторът плю от досада - през време на дежурството не трябваше да пуши толкова и тютюнът щеше да му стигне за цял ден.

Като видя отдалече навалицата при автобусната спирка, той реши да върви пеша. Имаше достатъчно време, а освен това се надяваше разходката на чист въздух да премахне умората му след тежката нощ. Като вдигна яката на палтото и пъхна ръцете си дълбоко в джобовете, той закрачи побързо. Пред завода Куренберг пристигна точно когато вратите се отваряха и смяната излизаше. Майсторът поседя известно време пред входа. Скоро сгънатата на четири копринена хартийка незабелязано се намери в ръцете на един от излизащите другари.

Един час по-късно работникът сви в една тиха уличка в покрайнините на града и от двора почука на прозореца на един едноетажен дом. Посрещна го навъсен човек с големи мустаци на пожарникар, мълчаливо прие донесението и после отново внимателно заключи вратата.

20

През нощта Висвалд Буртниек имаше сърдечен припадък. Той взе камфор и след това дълго не можеше да заспи: както е известно, това лекарство е най-зъл враг на съня. Дано по-скоро свърши войната! Тогава той непременно ще започне сериозно да се лекува.

Чувствувайки се съвсем разбит, Буртниек стана, за да се залови за работа. Към единадесет часа при него дойде мъж с големи мустаци на пожарникар и съобщението, донесено от свръзката, изведнъж прогони умората му. Висвалд бе обхванат от трескаво желание за работа. Искаше му се веднага да изтича долу до Янис, но уви, законът на конспирацията забраняваше това. За щастие следващият посетител се оказа сам Даугавиет.

— Дойдох за съвет — започна Янис, но изведнъж се спря, като забеляза тъмните кръгове под възпалените от безсъние очи на другаря си. — Пак сърцето? — той по-скоро потвърждаваше, отколкото питаше.

— Нищо особено! — Буртниек махна с ръка.

— Не се преструвай, старче! — Янис обхвана Буртниек през раменете. — Няма да скриеш от мен, очите ми много виждат.

— Тази нощ действително положението ми не беше розово. Но ето, току-що получих вест и отново се чувствувам отлично. Погледни, нима това не е успех?

Даугавиет прочете донесението на Куренберг. Като стигна до последните редове, той изведнъж се оживи:

— Забележително! Отпадат всички наши трудности! Вестникарската будка е много по-добра от всякакъв магазин. Кой може да ми забрани да си купувам даже и по два вестника „Тевия" на ден? Не, да се купува по два, разбира се, е подозрително — иронизираше той. — Това не би направил дори най-върлият националист. Но тогава по-добре един „Тевия" и един „Deutsche Zeitung im Ostland". Полицаите ще бъдат във възторг от толкова съзнателните привърженици на „новия ред", а ние в това време ще разпространяваме нашите позиви!

— Тъй весел отдавна не съм те виждал — зарадва се Буртниек. — А сега дай да помислим кого да поставим в будката.

— Да, наистина, кого да поставим? — Даугавиет се замисли, прехвърляйки в ума си имената на много нелегални. Всички те и без това бяха претрупани със задачи. Но празнината, която арестуването на Земите причини в техните редове, трябва да се запълни.

Потънал в размишления, Янис спря до прозореца.

Долу с метла в ръцете енергично работеше Донат — измиташе останките от първия сняг. Даугавиет знаеше — на този старец може напълно да се разчита. В случай на опасност той незабавно ще предупреди другарите. „Де да имаше повече такива хора" — помисли Янис. Вярно, врагове на фашизма в Рига има не малко. Янис не се съмняваше, че много от хората, минаващи сега по улицата, живеят с надеждата за освобождение. Но за нелегална работа, при която всяка минута те грози смъртна опасност, не всеки е способен. Сигурните помощници бяха сравнително малко, а работата се разгръщаше все по-нашироко. Затова Даугавиет тъй много се радваше на всеки нов член в дружното семейство на нелегалните.

— Да, изпълнението на тази задача не може да се възложи на всекиго — отново заговори Янис.

— Може би ще изпратим Куренберг? — предложи Буртниек.

— Но помисли сам! Здрав мъж, отдалече ще го познаеш, че е работник. И изведнъж такъв човек да почне да продава във вестникарска будка! Веднага ще се стори подозрително. Никак не е лесно да се реши тоя въпрос... Най-напред да помислим

какво да направим с нашата Скайдрите. За това и дойдох при теб.

Като изслуша разказа на Даугавиет, Висвалд плесна с ръце:

— Ех че изненада за Донат и Елиза! Те нали я смятат за съвсем малко дете!

— И ние с теб не сме по-добри. Не забелязахме, че новата смяна расте под носа ни.

— О, tempora, o, mores![1] — извика Буртниек. — В друго време Скайдрите би се готвила за първия си университетски бал, а сега... Какво ще прави сега тя? Може би ще седи в будката и ще разпространява позиви?

— Ти какво, сериозно ли? — попита Даугавиет.

— А защо не? Скайдрите е смела, находчива девойка. Тя като че е родена за тази работа. Нали ти сам ми казваше, че след срещата с Ерик тя е станала напълно съзнателен човек. И при това тя е момиче от семейство на стари революционери. Това обстоятелство също е важно...

— А ако нашата девойка се провали? — Янис все още се колебаеше. — Мен дори не ми се иска да говоря за това... но... ние трябва да премислим всички възможности. Не, не! — побърза той да попречи на възражението на Буртниек. — Аз не се съмнявам в това, че Скайдрите ще мълчи. Но гестапо може да заподозре Елиза и Донат и тогава целият наш дом ще бъде в опасност...

— А какво ли, ако девойката се пресели някъде?

— Тогава е друго — съгласи се Даугавиет. — Ще бъде по-добре, ако тя се намира по-далече от квартирата без номер. За нас тя няма защо да знае.

— А в такъв случай кой ще й предаде това поръчение?

[1] О, времена, о, нрави (лат).

Даугавиет се замисли.

— Куренберг. Без неговото посредничество ние тъй или иначе няма да минем.

— Но ще се довери ли Скайдрите на чужд човек?

— Правилно. За това аз пък не помислих... Тогава ни остава само един изход... Ерик много нещо й е обяснил и ако се спрем на него...

— Ясно — прекъсна го Буртниек. — Утре аз ще се срещна с Куренберг и за всичко ще се уговорим.

През последните дни Скайдрите мислеше само за едно: как да се добере до партизаните. Да получи оръжие и да се сражава с фашистите!

И Скайдрите си начерта план. Най-напред тя ще отиде в Резекне. Около тоя град, както е известно, действуват безстрашните „горски братя"[1]. След това, уж че търси работа, тя ще обиколи всички околни села, ще се постарае да научи от селяните местопребиваването на партизаните. Най-трудна й се струваше последната стъпка — да тръгне сама в гъстите гори и да върви дотогава, докато се добере до целта.

Но за да стигне до Резекне, необходим е открит лист. И Скайдрите излезе от къщи, давайки си дума без тоя открит лист да не се връща.

— Девойче, една минутка! — чу тя зад гърба си нечий глас.

— На улицата не се запознавам! — И тя ускори крачки.

[1] „Горски братя" — традиционно название на партизаните в Латвия, появило се в годините на революцията от 1905—1907 година.

Но мъжът я настигна и тръгна успоредно с нея. Девойката обърна глава и видя скромно облечен, около петдесетгодишен човек.

— Вие сте Скайдрите Свемпе, нали? — тихо каза той.

— Да. Но какво има?

— Трябва да ви предам поздрави от Ерик.

Скайдрите се спря, затаила дъх.

— Ерик?... Къде е той? — едва прошепна тя.

Куренберг я хвана под ръка и я накара да продължат пътя си:

— Това аз не знам. Другарят, с когото се срещнах, ме помоли само да ви предам поздрава.

Скайдрите не разпитва повече. Тя изведнъж разбра — Ерик непременно е получил такава задача, за която не бива да се говори. Но дори неговият скъпернически поздрав бе достатъчен, за да порозовеят бледите страни на девойката и очите ѝ да пламнат с щастлив блясък.

Ерик е жив и здрав! Той не я е забравил. Какв повече може да се желае? Тоест, да се желае, разбира се, може много. Например сега той да върви до нея, дори да докосне ръката ѝ... Заради делото за което той се бори, Ерик се раздели с любимата си. Значи и тя, Скайдрите, трябва да бъде твърда!

Като почака, докато девойката малко се успокои, Куренберг продължи:

— Искате ли да ни помогнете? На нас — това значи и на Ерик...

Скайдрите леко се отстрани от него:

— Всъщност кой сте вие? — Едва сега ѝ мина през ума, че е възможна и провокация.

Но тя веднага отхвърли тази мисъл. Ловкият провокатор би измислил какви ли не подробности за Ерик. Не ѝ се искаше да помисли, че тоя човек

с добродушно просто лице, покрито с дребни бръчици, с дълбоки сенки под очите я лъже.

— Кой съм, това няма значение. Аз ви говоря от името на хора, чиято цел в живота е освобождението на родината от фашистката чума.

Куренберг произнесе тези думи тихо и тържествено. И в тоя миг Скайдрите разбра, че пред нея е не обикновен човек, а могъщата партия, зовяща я в своите редове.

Сълзи на вълнение замрежиха очите на девойката. Без да си дава сметка какво върши, тя прегърна Куренберг. Разбира се, истинската нелегална не би постъпила така, но в края на краищата Скайдрите бе всичко на всичко на деветнадесет години.

Пред кантората на вестникарските будки Скайдрите се прощаваше с жената, която бе спасил Куренберг.

— Много ви благодаря и щастлив път — каза девойката.

— А вие останете със здраве! Наистина заплатата в будката не ще е голяма, но затова пък и работата не е тежка. Да продават вестници могат и малките деца.

Скайдрите се усмихна. Лека работа! След разговора с Куренберг тя знаеше колко трудно ще бъде това. Възможно е дори да е по-трудно, отколкото при партизаните. Там тя през цялото време ще бъде сред другари, там би я скривало всяко дърво, всеки храст, а тук в минути на опасност тя ще бъде съвсем сама. Само от нейната смелост и находчивост зависи не само нейният собствен живот, но и животът на много други.

Скайдрите вървеше по улицата и си тананикаше весела песничка. Най-после тя има цел в живота си и едно общо дело, което я свързва с Ерик!

Щом се върна в къщи, където всеки предмет ѝ се струваше така близък и скъп, Скайдрите почувствува, че сърцето ѝ се свива. Колко тежко е да се раздели с майка си, с вуйчо Донат! И какво ще кажат домашните ѝ, когато узнаят за нейното внезапно заминаване?

Скайдрите дълго се въртя из стаята, без да се реши да заговори. Ту без всякаква нужда оправяше покривката, ту се заемаше да чисти вуйчовата си лула. Най-после, като събра смелост, тя седна до майка си, хвана ръцете ѝ и ги притисна до своите пламтящи бузи:

— Майко... Ти нали няма да се сърдиш... Аз не искам да ви бъда в тежест... Аз вече сама си намерих работа... Будката е доста далече оттук, а за работа трябва да се тръгва в зори. — Скайдрите се обърна, за да не може майка ѝ да я погледне в очите. — Сама разбираш колко е неудобно това. Затова аз си намерих квартира близо до работата...

Девойката очакваше възражения, упреци или поне учудване, но колкото и странно да е, Елиза Свемпе само мълчаливо поглади дъщеря си по главата.

— Мамо... — отново започна Скайдрите, но като погледна Елиза и видя в очите ѝ само безгранична обич, замълча.

— Постъпи, както знаеш, дъще — Елиза притисна Скайдрите до себе си. — Ти вече не си дете. Само не забравяй нас, старите. Когато имаш време, ела да ни навестиш, да ни разкажеш за себе си.

Скайдрите отдавна бе събрала вещите си, още щом реши да отиде при партизаните. Сега тя ще ги вземе със себе си на новото място. Разбирайки,

че така ще бъде по-добре, девойката без колебание се съгласи с предложението на Куренберг да се настани у негов другар по работа, чийто дом се намираше в покрайнините на града.

Като затвори след себе си вратата, Скайдрите излезе. По тъмната улица — в града отдавна вече не горяха фенерите — уморено крачеха редки минувачи. На ниско надвисналото небе тук-там между облаците блестеше самотна звезда. И на девойката ѝ се струваше, че тя я зове на далечен път. Какво я чака на края на пътя? Това Скайдрите не знаеше, само чувствуваше, че няма да ѝ бъде леко.

Още веднъж огледа слепите прозорци на къщите и тръгна да изпълнява своята първа задача.

21

Вече втора година в подземието... У Ерик почти нищо не остана от предишния юноша. Страните хлътнаха, очите трескаво блестяха, клепките потрепваха. Наложи се постоянно да носи очила, но и това не помагаше. Очите непрекъснато го боляха. Особено мъчителна беше ярката електрическа светлина. Ерик криеше своя недъг от Янис, страхувайки се, че Даугавиет незабавно ще иска да го смени. Но това не биваше да се допусне: сега има толкова много работа, а хората са малко. Докато се намери смяна, ще минат месеци.

Понякога му ставаше така нетърпимо тежко, че го обхващаше непреодолимо желание да разтвори вратата на квартирата и да избяга на улицата. Но той не биваше да се показва на улицата. Към външния свят той имаше само един път — радиото. Радиовълните носеха на Ерик вест за съдбата на милиони хора, той слушаше глухия гро-

хот на моторите, боботещ в цеховете на огромните уралски заводи. Вълните му даряваха смях и сълзи, страдания и радости, те му даваха възможност да усети напрегнатото дихание на големия живот. И той винаги слушаше Москва — този велик град, който му възвръщаше вярата и мъжеството...

Ерик дълго лежа на леглото си, опитвайки се да замени действителността с мечти. Той си представяше, че скита по улиците на Рига и сухият сняг скрипти под краката му, в прозрачния мразовит въздух се вият сиви стълбове дим, тъй леко се диша... Той седи на скамейка в Зиедонския парк. Ето, едно врабче, подскачайки, идва все по-близко до него и поглежда със своите малки очички празната му шепа. Наблизо минават високи и ниски, съсипани и равнодушни хора — жени с шалове и мъже с филцови шапки, деца с ученически чанти на гърбовете, — хора, хора, по които той така затъгува. И сред тях може би той ще срещне Скайдрите...

Ако той не я види в парка, ще отиде по-нататък, докато я намери. Надлъж и нашир ще кръстоса тоя голям град с хиляди домове. Те скриват в себе си стотици хиляди хора. В един от тях — може би сто в това тухлено здание с много комини на покрива или някъде в Заддвинието[1], в малка къщичка с прозорчета, забулени от дима на минаващите влакове — там някъде живее Скайдрите... Той ще я открие, непременно ще я открие!...

...В това време наистина в една малка къщурка, само че не в Заддвинието, а в Милгравис, се съ-

[1] Заддвиние — една от работническите покрайнини на Рига.

буди Скайдрите. От ранна сутрин до нея достигаше шумът на реката — пухтенето на рибарските моторници, звънът на саловете, воят на корабните сирени. За една година тя се научи да ги различава: сирените на немските военни кораби звучаха по-различно, по-пронизително от сирените на търговските параходи. Когато наблизо всичко затихнеше, до прозореца на Скайдрите долитаха сигналите на подемните кранове на пристанището и непрекъснатият приглушен шум на пещите на циментовия завод. Тоя шум не преставаше и нощем.

Тук денонощно се изработваха бетонни бронекалпаци за хитлеристката армия. Кръгли, ниски, с четири тесни амбразури за картечните цеви, тези бронекалпаци бяха разпръснати навсякъде, по целия фронт от Далечния Север до Черно море.

Скайдрите обу на бос крак обувките си, наметна палтото си и изтича под навеса за дърва. В тъмнината проблясваха тихите води на Даугава. Сега речната вода беше черна и блестяща като смола. Денем тя винаги изглеждаше кафява, мътна. Но Скайдрите обичаше своята река. И само една мисъл — мисълта, че по нейните вълни се носят немски подводни лодки — ѝ причиняваше болка.

Дърводелецът, у когото тя живееше, обикновено привечер хвърляше в реката рибарската мрежа. Почти всеки жител на Милгравис се опитваше по тоя начин да попълни своята оскъдна дажба. Наведена над водата, Скайдрите потрепера от хлад. През изтърканите подметки на евтините си обувки тя чувствуваше студената земя, а тънкото ѝ палто не можеше да я запази от влажното ледено дихание на реката и близкото море. Едно подир друго тя изтегляше въжетата на мрежата и разочарована, отново ги спускаше във водата. Жалко...

Така ѝ се искаше да зарадва хазаина с хубава, тлъста рибена чорба. А освен това, откровено казано, самата Скайдрите отдавна не беше яла нещо насищащо.

Без да снема палтото си — термометърът в стаята показваше само няколко градуса над нулата, — девойката запали печката. Вместо дърва тя използуваше гнили дъски от обшивката на кораб, които дърводелецът всеки ден носеше от завода. Скайдрите постави една тенджера на печката. Докато се варяха картофите, тя понареди стаята. След нощната смяна съквартирантът ще може да си поотпочине...

Автобусът стовари Скайдрите до вестникарската будка. Започваше работният ден. Такива като тоя тя имаше зад гърба си вече почти четиристотин.

В първите седмици девойката се вълнуваше и във всеки човек виждаше шпионин. Когато някой от купувачите произнасяше паролата, сърцето ѝ замираше и само с голямо напрежение на волята успяваше да скрие вълнението си и равнодушно да подаде на другаря вестника с поставения в него позив. Сега чувството за опасност се притъпи; вместо него дойде спокойната увереност, съзнанието, че тя, Скайдрите, помага да се разпространяват сред народа думите на истината.

Между съквартиранта и девойката се установиха хубави другарски отношения. Вечер те често обсъждаха съобщенията за победите на Червената армия, заедно се радваха на успехите на партизаните, заедно тъжаха, възмущаваха се от новите злодеяния на фашистите. След такива разговори Скайдрите обикновено дълго не можеше да заспи. Тя винаги си спомняше за Ерик. Къде е той сега и какво става с него? На този въпрос никой не можеше да отговори. Но Скайдрите беше уверена, че

нейният другар е жив и те непременно ще се срещнат, само веднъж окупаторите да бъдат изгонени от земята на Латвия.

Жалко само, че Ерик — а именно той й помогна да намери правилния път в живота — не вижда новата Скайдрите, не познава девойката, която сега вече не бяга от есесовския офицер, а точно под носа на гестапо спокойно и смело изпълнява опасна задача...

С привично движение Скайдрите отвори вратата на будката, вдигна дървения капак, закриващ прозорчето, и запали газената лампа. След това нареди на поличката пъстри немски списания и като зачака идването на новите вестници, зае своето обикновено място, от което можеше с един поглед да огледа цялата улица.

Още отдалеч тя забеляза старицата, която сама се наричаше „нелегалната майчица", и пипнешком намери скритата в ъгъла пазарска чанта. Точно такава чанта старицата постави на полицата на будката, когато търсеше пари, за да плати илюстрованото списание „Die Woche". Като се обърна с гръб към будката, купувачката се престори, че не вижда как Скайдрите, като закри с тялото си лампата, ловко смени чантите. Това не биха могли да забележат дори случайните минувачи, тъй като улицата беше тъмна, прозорчето на будката малко, а пазарските чанти съвсем си приличаха.

— Излезе, че паричките не достигат — промърмори накрая старицата. — Моля ви се, запазете ми това списание. Ще дойда при вас след три дни.

— Добре, ще го запазя — отговори Скайдрите.

Те никога не разменяха повече от две-три думи. Куренберг навреме предупреди девойката, че конспирацията не търпи многословие. Скайдрите му се подчиняваше безпрекословно. И все пак така й

се искаше да попита старицата защо често в чантата заедно с позивите тя намираше ту сандвич, ту ябълка и веднъж — това беше тъкмо на рождения й ден (тя навършваше двадесет години) — даже пирожки с мармелад.

Когато куриерът докара на велосипед новите вестници, Скайдрите точно така, както правят и другите продавачи, затвори будката, за да може спокойно да сортира стоката. Двадесет екземпляра „Тевия", във всеки от които имаше по пет позива, тя сложи на полицата. Та ей сега може да пристигнат другарите!

И ето първият вече идва. Скайдрите не знае как се казва тоя широкоплещест мъж, който зиме и лете ходи в брезентова куртка. Тя само се досеща, че той работи на пристанището.

— Днес какво ново има във вестниците? — попита той.

— Зависи какво ви интересува — .девойката и насън не би сгрешила паролата.

— Само добри вести.

Като получи „Тевия", той го пъхна във вътрешния джоб на куртката, дружески се усмихна и като крачеше широко, отмина.

Зимните дни минават особено бързо. Скайдрите отново трябваше да запали газената лампа. Деветнадесет екземпляра „Тевия", които лежаха на полицата, тя вече продаде. Сега там оставаше само един брой. Всички другари отдавна се явиха и само последния все още го няма и няма. Днес нещо се бавеше нейният постоянен купувач. На него девойката и без парола би дала позиви. Често пъти той идваше до будката с камион и спираше точно пред самото гише. Никога не угасваше мотора, но пред гишето обикновено се бавеше подълго от останалите. Той беше единственият, който

от време на време разменяше с нея шеги или просто добри думи, разпитваше я за живота ѝ, а понякога дори разказваше за настроението на работниците в завода.

Девойката започна да се вълнува. Скоро трябваше да затвори будката, а от шофьора нямаше нито следа. Какво да прави? Да остави позивите до утре в будката не биваше. Тогава по-добре да ги вземе в къщи. Но нали днес след работа тя искаше да навести майка си, да поговори с Надежда... Какво да се прави, трябваше да седи в къщи.

Скайдрите вече прибра от полицата всички списания, когато иззад ъгъла се показа камионът. Едва като видя пред себе си познатото лице на шофьора, девойката разбра колко много се е вълнувала през цялото време за неговата съдба.

— В нашия завод нощес разкриха голям саботаж — развълнувано ѝ обясни Силин. — Четири часа ни разпитваха. Хубаво, че мен изобщо ме освободиха...

Тази новина достави на Скайдрите тройно удоволствие: първо, работниците отново са нанесли удар над фашистите, второ, никой от другарите не е попаднал в ръцете им и трето, тя сега можеше със спокойна съвест да затвори будката и да се отправи към близките си.

Девойката обикновено отиваше у дома си по улица „Валдемар". Тя дори не съзнаваше, че прави това, спомняйки си Ерик. Широкият булевард със своеобразните си къщи, украсени с причудливи кулички, статуи и барелефи, му харесваше много повече от улица „Бривибас". На ъгъла на булеварда, на тротоара, пред триножник беше клекнал художник и с посинели от студа пръсти шареше с четчицата по платното. Скайдрите видя, че той се опитва да изобрази неоготическата фасада на Ху-

дожествената академия. Сега входът към нейните светли зали беше закрит за него. Тук се намираше едно от учрежденията на окупаторите. Скайдрите споделяше любовта на художника към родната Рига, но никак не можеше да разбере как човек можеше в такова време да се посвещава на рисуване на пейзажи.

Скайдрите нарочно направи малък кръг. Тук, на мостчето на Укрепените хълмове, тя беше стояла с Ерик. Тогава всеки полъх на вятъра ронеше от дърветата пожълтели листа, а сега покритите със скреж клонки са съвсем голи и неподвижната вода на канала е скована от лед.

Девойката се обърна към Стария град, където се бе родила и израсла. Декемврийският здрач гъстееше. По стените на Барутната кула вече не личаха следите от каменните гюллета. Само на кръглия покрив на кулата, приличен на шапка, още се задържаше последният отблясък на дневната светлина. Всяка крачка из лабиринта на тесните улички беше свързана със спомени за Ерик. При тази врата те се скриха, когато внезапно ливна дъжд. Водните струи се удряха о ниския корниз и се превръщаха в плътна завеса от сребристи живи нишки. Но двамата нищо не забелязваха и дълго седяха на порутеното каменно стъпало, макар дъждът отдавна да бе престанал и слънцето вече да блестеше.

Скайдрите живееше не само със спомените. През тази година девойката привикна внимателно да следи и наблюдава всичко, което я обкръжава. За да се убеди, че никой не я следи, тя и сега тръгна не по оживената улица „Смилша", а из по-далечен, обиколен път. На малката тиха уличка „Торня" девойката спря и се наведе да завърже връзките на обувките си. При това тя незабелязано се

огледа. Нямаше никой. Като се вмъкна в Шведската врата, пробита в древната градска стена, тя излезе на широк площад. Над нея, почти сливайки се с тъмното небе, се издигаше тежката грамада на Домската катедрала. Тук на 18 ноември бе построена трибуна, от която чуждоземните владетели на Остланд[1] се готвеха да приветствуват организираната от тях антисъветска демонстрация. Бомбата, която неизвестни герои хвърлиха на трибуната, избухна за съжаление много рано, но все пак тя достатъчно високо изрази истинските чувства на латвийския трудов народ.

А ето и червената тухлена стена на Домския музей с герба на града и неразбираемия латински надпис. Това стана именно тук... Неуравновесената девойка някога предложи на своя любим да отидат заедно при партизаните. При партизаните Скайдрите не попадна — и все пак се озова там, където искаше, където хората се борят и побеждават... Ако след войната се случи да отиде с Ерик в тоя музей, наред с бронзовите оръдия, с които някога рижани отбраняваха своя град от чуждоземните завоеватели, те ще видят тук и позивите с лозунга „Смърт на фашистките окупатори!"...

22

Още на стълбите Скайдрите чу гласа на майка си:

– Донат, изглежда, че има някой пред вратата. Иди виж.

[1] Остланд — в терминологията на немскофашистките окупатори окупираните територии на Прибалтика и другите източни райони на Съветския съюз.

Чуха се шляпащи стъпки, звънна верижката и изведнъж се раздаде радостен възглас:

— Ели, Ели, Скайдрите дойде!

Забравила поръчението на лекаря, старата Елиза се вдигна от постелята, но след няколко крачки се принуди да се отпусне на стола:

— Ела при мен, дъще, прегърни ме... Как си пораснала! Как си се разхубавила! Не мога да те позная... А при нас тук всичко върви по старому, само краката ми вече нещо съвсем отслабнаха.

— Лежи, майко, лежи. Ето, сега аз съм си в къщи. Само кажи какво ти трябва — аз веднага ще го направя.

Скайдрите веднага се зае с домакинска работа. Тя изпра бельото и въведе в квартирата образцов ред — дори лулата на стария Донат не забрави да изчисти. След това Скайдрите свари кафе. Това беше само повод да измъкне от чантата си подаръка.

— Ама, дъще, ти самата не ядеш? Ти така обичаш лебервурст.

— Как позна, че нося сандвич с лебервурст? — учуди се Скайдрите, която още не бе успяла да развие извадения от чантата пакет.

Елиза промени разговора. Девойката не трябваше да знае, че това, което намираше в чантата, й го изпращаше майка й. Даугавиет най-строго й заповяда да не разкрива пред Скайдрите истината и Елиза безпрекословно се подчиняваше. Но колко трудно беше да скрива от дъщеря си майчината тревога!

— Бъди внимателна, дъще! — не издържа Елиза на прощаване.

— А от какво да се плаша? — безгрижно каза девойката, като си отиваше, и позвъни на вратата на съседната квартира.

Всеки път, когато Скайдрите навестяваше своите, се отбиваше и при съседката. Та това беше единственият човек, който знаеше за любовта ѝ към Ерик.

Само след секунда Надежда също натисна звънеца и в квартирата без номер се раздаде сигнал за тревога.

Неизмазан тухлен свод. Под него виси 100-ватова лампа, заливаща цялото помещение с ярка светлина. Остър, пронизителен мирис на печатарско мастило. На леглото е книгата „Моите университети" с необикновен знак за мястото, докъдето е прочетено — сламка, измъкната от дюшека. В ръката на Ерик, подредени в редици, проблясваха матовите оловни стълбици на буквите.

Даугавиет известно време мълчаливо гледа приведения гръб на другаря си. Нервните, порывисти движения говорят за умора. Ръката ту изведнъж безцелно увисва във въздуха, недостигнала наборната каса, ту отново трескаво хваща буквите. А понякога оловните стълбици даже се изплъзват из пръстите.

— Остави, Ерик. Трябва да си отпочинеш — предложи Янис, макар да знаеше, че всяка минута е скъпа.

— Да, би трябвало мъничко ла се почине, но има много печатни грешки.

Ерик полегна на леглото, сне очилата си и закри възпалените си очи. Бледото му лице изглеждаше застинало, но пръстите на ръцете все още мърдаха. Даугавиет угаси светлината и включи радиоприемника. Докато лампите на радиоапарата се загряваха, в стаичката цареше тишина. От време на време се чуваше пращене и шум, а накрая, когато

прозвуча сигналът — първите такове на песента „Широка страна моя родная", — Ерик извърна глава и се приповдигна на лакти. Тоя сигнал предвещаваше радостни вести. И действително миг след това се чу познатият на милиони хора глас на говорителя:

— Другари радиослушатели! След няколко минути ще ви предадем важно съобщение...

— Житомир? — развълнувано попита Ерик.

— Не, по-скоро Кировград — отвърна Янис. — Тук нашите развиват мощно настъпление. — И той си приготви хартия и молив.

— „Заповед на върховния главнокомандуващ.

От няколко дни войските на Първия прибалтийски фронт под командуването на генерал Баграмян преминаха в настъпление срещу немскофашистките войски, разположени южно от Невел, и пробиха силно укрепената отбранителна полоса на противника на около 80 километра по фронта и до 20 километра в дълбочина.

След петдневни напрегнати боеве от нашите войски са освободени повече от 500 населени пункта... В боевете са разгромени 87, 129 и 211 пехотна дивизия, 20 танкова дивизия и няколко охранителни части на немците.

В боевете се отличиха войските на генерал-лейтенант Галицки, генерал-лейтенант Швецов..."

— Ура, ура! — извика Ерик и скочи на крака. Страните му нервно потрепераха, но гласът му звучеше съвсем по новому. — Е, започва... По Двинското направление! — И Ерик отново грабна компаса. — Такова известие за мен е по-добро от лекарство! А впрочем няма да е лошо да се използува последната новина за позива, нали?

— Разбира се. Лобави я сам. Кога мислиш да свършиш?

— Например до един час ще се оправя.

— Добре. Тогава след час ще дойда да четем коректурите и да направим отпечатъците.

Даугавиет се прегъна на четири, за да мине през тесния вход: Изведнъж отново се чу сигналният звънец. Ерик спокойно продължи работата си, а Янис седна на кревата и започна да прелиства книга. Трябваше да се почака, докато посетителят излезе.

След няколко минути с две позвънявания Надежда даде знак, че всичко е в ред. Даугавиет се надигна, отиде в банята и силно почука на стената.

Оказа се, че е дошъл старият Донат.

— Буртниек изпрати тази бележка — каза Надежда.

Янис прочете написаното и замислено започна да върти хартийката между пръстите си.

— Пак са откарали хора. Но тоя път от Лиепая. Другарите молят да се напечата за тях специален позив. Молбата им е основателна. Но как ще се справим, когато имаме толкова много работа? Жалко за Ерик...

Надежда учудено вдигна очи. С такъв тон Даугавиет рядко разговаряше.

— Днес той даже не възрази, когато му предложих да поотпочине — продължи Янис. — А ти като лекар какво ще кажеш по тоя повод?

Лицето на Надежда стана загрижено. Тя вдигна рамене:

— Ти знаеш моето мнение.

— Ех, Надя, колко трудно е да се носи двойна отговорност! — изведнъж каза той. — Да отговаряш за възложената ти работа, а едновременно с това и за хората... Нищо не можеш да направиш.

Още не е време за почивка. Лиепайци не бива да останат без позиви.

Задачата беше срочна и затова Янис започна сам да пише текста.

„Лиепайци! През нощта на 17 декември под прикритието на тъмнината от зимното пристанище бе изпратен тарнспорт с жив товар — 800 души заминаха на каторга в Германия. Заточениците от Латвия трябва да заменят тези старци и младежи, с които отчаялите се фашисти се опитват да попълнят гигантските загуби на Източния фронт."

23

За позивите към лиепайците мислеше не само Даугавиет.

За тях се грижеха и в ЦК на Комунистическата партия на Латвия. Намирайки се на стотици километри от родния край, работниците от ЦК знаеха за това, което ставаше в окупирана Латвия, не по-зле, отколкото Даугавиет. Той още не беше успял да напише последната дума, когато в агенцията на Буртниек се появи партизанска свръзка с писмо. Висвалд отвори плика, но писмото се оказа шифровано. Той вече се канеше да го отнесе на Даугавиет, когато от улицата се чу трикратно изсвирване на автомобил: това беше постоянният посетител на агенцията генералският шофьор Бауер, който, както обикновено, отдалече предупреждаваше Буртниек за своето пристигане.

— Жалко, че днес с нищо не мога да услужа на генерала — съобщи Буртниек, подавайки на шофьора ръка.

— Аз дойдох не за това — отговори Бауер. — Исках да върна вашите книги.

— Струва ли си за това да се губи време? Вие можехте да ми ги дадете и друг път.

— Всичко може да се случи. — Бауер някак странно се усмихна. — А може би днес ние се виждаме за последен път! Аз не съм от тия, които от любов към колекционерството попълват своята библиотека с чужди книги.

— Приятно ми е да чуя това — каза Буртниек, на когото Бауер всеки път изглеждаше все по-симпатичен. — Но защо днес вие сте с такова песимистично настроение? Да нямате главоболие?

— Да, главоболие, само че не от водка. Да не говорим за това. Аз заминавам.

— За дълго ли?

— Неизвестно. . . — каза Бауер. — Моят генерал след няколко дни ще замине на инспекционно пътуване в Латгалия. Казват, че там в последно време е неспокойно. Вие знаете — там, където има партизани, всичко може да се случи. . .

Като забеляза, че шофьорът не нарече партизаните „бандити", както обикновено говореха хитлеристите, Буртниек помисли:

„Най-после се уверих, че на тоя човек никак не му подхожда мундирът на „покорител на света". Ето един от тези, които още не са изгубили човешкия си образ. Би трябвало да поговоря за него с Жанис."

— А вас не ви ли е страх? — попита той Бауер.

— Никак. А моят генерал вече три денонощия пие за смелост. . . В момент на опасност аз не се обърквам. . . Още веднъж ви благодаря за книгите и довиждане, а може би — сбогом. — И като се усмихна отново някак странно, Бауер излезе.

По целия път до зданието на гестапо на улица „Раймерс", където Бауер трябваше да дочака генерал Хартмут, тая странна усмивка не слезе от уст-

ните му. В нея имаше едновременно и тъга, и радост. . .

Пътуването на генерал Хартмут до Латгалия ще реши всичко. Ако замисленият план се осъществи, не ще мине и седмица и Рудолф Бауер ще застане в редовете на борците.

Генерал Хартмут трябваше да почака, докато Рауп-Дименс се освободи. Обершцурмфюрерът предаваше работата на следователя Вегезак, тъй като отиваше в отпуск. Предаването беше доста уморителна работа, понеже се налагаше да се обяснява всичко в подробности. Особено неприятно се почувствува Рауп-Дименс, когато Вегезак отвори папката дело с надпис: „Жанис. Започнато на 15. X. 1942. Завършено. . ."

Да, тази задача до днес не му се удаде да изпълни.

— Може би на вас ще ви провърви — от вежливост забеляза Рауп-Дименс.

— Не се безпокойте, всичко ще се уреди — увери го Вегезак. — Как ви завиждам, че си отивате у дома! Цели десет дни ще бъдете далече от тези източни свини!

Изминалите два часа никак не бяха приятни на Рауп-Дименс и той даже се зарадва, когато му доложиха за пристигането на генерал Хартмут. Някога генералът се бе учил заедно с неговия баща в Бон. Рауп-Дименс знаеше, че и за своята кариера генерал Хартмут много е задължен на стария Бодо Рауп-Дименс.

На вратата се показа усмихнатата кръгла физиономия на генерала. Рауп-Дименс даже не се надигна. Макар да беше капитан, той смяташе, че

неговото положение в обществото е значително по-високо от положението на кой да е генерал.

— С какво мога да ви услужа, господин генерал? — учтиво се осведоми Рауп-Дименс, като изпусна кълбце дим.

Здравейте, Харалд. Защо сте така официален? Какво ново от къщи? Какво ви пише уважаемият ваш баща?

— Благодаря, всичко е по старому. Много поръчки. Баща ми е получил нов завод в протектората, недалече от военните заводи Шкода. Тях сега ги управлява брат ми Зигфрид.

Генералът се почеса по крайчеца на носа:

— Отлично! Великолепно! Баща ви е човек със замах. Надявам се, че и след войната аз няма да загубя неговото доверие. Моля ви, не забравяйте, когато му пишете, да му засвидетелствувате моето почитание...

— Чух, че заминавате на инспекция? — нетърпеливо прекъсна генерала Рауп-Дименс.

— Да, да. Собствено аз за това съм и дошъл. Вие, Харалд, сте осведомен по-добре от нас: истина ли е, че в Латгалия бандитите необикновено са се активизирали?

— А вие страхувате ли се от тях?

— От какво ще се боя аз, старият воин! Аз просто така... Така дойде думата.

— Да си кажа право, тези слухове имат основание, господин генерал. Шайките из горите растат като гъби след дъжд. Наказателните експедиции не са резултатни, защото партизаните се ползуват с подкрепата на населението. Според мен лично вас някаква особена опасност не ви заплашва — те обикновено нападат само влакове и автомобилни колони.

Генералът въздъхна и избърса потта от челото си с голяма карирана кърпа:

— Аз и сам си мислех, че е по-разумно да не вземам въоръжена охрана. Довиждане, Харалд. Когато се върна, ще ви позвъня. . . Моля, не забравяйте да предадете поздрави на вашия баща.

24

Валеше сняг на едри парцали, дебело отрупвайки дърветата. Изглеждаше като че клоните са наметнати с бели пухкави пешкири. Снежинките безшумно падаха по листата, по обраслата с мъх земя, по пъновете, по хълмовете. Партизанските гори, загърнати в бял халат, се маскираха за зимните боеве.

Бялата метла на вилелицата напълно скри следите — няма какво да се безпокоят за тях. Затова Лабренцис, който заедно с Август Дългия водеше заловения в плен фашист, тръгна право към щаба. Хванат в плен? Може да се каже, че това не е съвсем точно, защото немецът уверяваше, че той сам търсел партизаните. Добре, добре, там ще се види, началството ще разбере. Техният командир ще разбере дезертьор ли е тоя или шпионин.

Командирът на партизанската бригада Янсон слушаше съобщението на Съветското информационно бюро и жадно ловеше всяка дума на говорителя. В това време санитарката превързваше раната му. Вече цял месец рамото му не заздравяваше.

Предаването на новините свърши. Командирът се обърна към санитарката:

— Чу ли? Фашистите пак са обкръжени! Ех, днес ще се порадваме като деца. . .

Платнището, закриващо входа на землянката, се повдигна. Показа се Лабренцис:

— Другарю командир, доведохме пленник. В пълно снаряжение, с автомат. Август Дългият го забеляза в гората. И е един хитрец — следи търсеше. Ние се хвърлихме върху него, а той и не мисли да се съпротивява. Напротив, казва, радостен бил, че ни е срещнал. Заявява, че тъкмо нас търси. Молеше да го отведем при командира.

— А вие какво?

— Ами доведохме го... Отначало, разбира се, му вързахме очите и проверихме не идва ли някой по следите му.

— Доведете го тук...

Плененият не изглеждаше никак войнствен. В землянката, гдето Август Дългият стоеше поприведен, главата на пленника не достигаше потона. Август опипа фашиста с изпитателен поглед: светли, редки коси, малък остър нос, лице червендалесто, обрулено от вятъра, изпръхнало, очи живи, умни. Пленникът стоеше спокойно, без да проявява никакви признаци на страх. Без да дочака въпроса на Янсон, той се представи:

— Бивш ефрейтор от немската армия Рудолф Бауер. Досега служех като шофьор на генерал Хартмут.

— Какво търсехте в гората? — попита командирът.

— В Рига бях чувал, че в тоя окръг има партизани. Бях намислил да избягам при вас, но порано не ми се удаде възможност. Трябваше да изчакам генералът да замине в Латгалия. А той отлагаше заминаването си от седмица на седмица.

— Защо намислихте да преминете към нас? Вероятно последните поражения на вермахта убиха апетита ви за завоюване на света?

— Не, аз винаги съм ненавиждал фашистите.

— Но както виждам, това никак не ви е попречило да облечете униформата на вермахта и да воювате против нас — иронично забеляза Янсон.

— Ако бях отказал, биха ме разстреляли. Каква би била ползата от това? Да се боря сам аз не можех, затова и дойдох при вас. Аз не съм член на комунистическата партия, но известно време вършех нелегална работа.

— След всичко това аз трябва, разбира се, да повярвам на думи...

Бауер почувствува, че от вълнение по челото му избива пот. Шофьорът не си представяше, че всичко ще бъде тъй сложно. Но, разбира се, командирът е прав да не се доверява на войник от хитлеристката армия. Как да докаже, че не е шпионин или провокатор? С какво да потвърди думите си?

— Разбира се, аз никак не разчитам, че веднага ще ме приемете в отреда. Моля, проверете ме. Аз ще направя всичко възможно.

— Добре, ще помислим... Янсон потърка с ръка небръснатата си брадичка. — Къде, казвате, се намира този генерал Харнрут?

— Генерал Хартмут — поправи го Бауер. — Той се настани в близкото село, в къщата на общинския старейшина. Утре искаше да продължи пътуването, но без мен едва ли ще отиде далече...

— Охраната му голяма ли е?

— Придружават го само двама есесовци. Но, вие, предполагам, знаете, че гарнизонът в селото е усилен?

Янсон за минута обмисляше нещо мълчаливо. Най-напред той имаше работа с дезертьор, макар неотдавна Криш да му разказваше, че сред курземските партизани има двама немци антифашисти. Може би тоя шофьор наистина да е враг на нацис-

тите? А ако хитлеристите нарочно са го изпратили в гората, за да подмами партизаните в някакъв капан? Рискът е извънредно голям: Янсон отговаря за живота на своите хора. Но от друга страна, този немец може да направи не малко услуги на партизаните... Добре, трябва да бъде проверен, а понататък ще се разбере.

— А вашето отсъствие няма ли да се стори на генерала подозрително? — попита Янсон.

— Не. Аз не съм мислил, че ще ми се удаде да ви намеря веднага, затова му казах, че отивам на лов. Измислих, че съм видял по пътя много заешки следи и дори следи от диви кози...

— Колко дни ще остане генералът в това село? — прекъсна Янсон дезертьора. — Кога и накъде ще продължите?

— Генералът ми заповяда да подготвя колата за утре сутринта. Аз го чувах да говори на съпровождащите ни есесовци, че ние ще заминем по шосето в южна посока — с готовност отговори войникът.

Янсон се замисли, отвори планшета с картата на района и се загледа в нея. След няколко минути вдигна глава и като пристъпи съвсем близо до дезертьора, каза:

— Слушайте ме внимателно. Ще ви завържат очите и ще ви изведат на шосето. След два часа вие ще бъдете в селото. На сутринта, когато тръгнете с генерала, щом стигнете до петия километър, намалете газта и покарайте бавно. Старайте се да пропътувате бавно около два-три километра. След първия изстрел спрете колата. Помнете, че ни е необходимо да хванем генерала жив. Ясно ли ви е?

— Да — отговори Бауер.

— За да не будите съмнение, ще ви дадем две бутилки спирт. Глътнете малко и се преторете на попийнал... Генералът няма да се обиди, ако вме-

сто зайци му занесете спирт... Другарю Лабренцис — обърна се Янсон към стоящия до него партизанин, — на шосето му върнете автомата. Желая ви успех!

25

Веселието беше в пълен разгар. Танцуваше се в голямата, украсена с хвойнови клонки къща на общинския старейшина. Той не се поскъпи нито за труда си, нито за домашната ракия. На тоя генерал Хартмут трябва да се угажда, иначе той би му откъснал главата! И все пак към полунощ запасите от спирт се изчерпаха. Ето защо донесеният от Бауер спирт дойде тъкмо навреме...

На сутринта никак не беше лесно да се разбуди генералът. Измъчвани от тежко главоболие, есесовските офицери също нямаха намерение да стават. Само обещанието на Бауер, че ще минат през селото, отгдето вчера той донесе спирта, най-после размърда сънливите началства

Като седна в автомобила, генералът се загърна с кожената шуба, отпусна глава на облегалото и веднага задряма. Офицерите от охраната, чиито натежали от препиването глави особено болезнено понасяха всяко подрусване от трапчинките по пътя, бяха по-мрачни от всеки друг път и щедро отправяха заядливи забележки по адрес на умението на шофьора да кормува.

Бауер не отговаряше. Думите на есесовците всъщност дори не достигаха до съзнанието му. Една мисъл през цялото време не излизаше от главата му: утре започва новият живот, а днес аз трябва да докажа, че съм достоен за него. Трудно сдържайки вълнението си, шофьорът гледаше към гората, безмълвно и страшно легнала от двете стра-

ни на пътя. Може би след тоя завой чакат новите другари, може би те са скрити ето зад онзи храсталак... Може би следващия миг сигналният изстрел ще прореже тишината и ще настане време да се действува...

През нощта Бауер така ясно си представяше целия план за действие, та му се струваше, че веднъж вече е вършил всичко това. Разбира се, колата не бива да спре изведнъж. Напротив, трябва да увеличи скоростта, както това изисква инструкцията в такива случаи. Следователно, трябва да създаде впечатление, че в мотора е попаднал куршум и го е повредил. Фитилът на гранатите, които той специално за целта съедини с педала за газ, ще произведе нужния ефект. А после? ... Как ще се справи с есесовците, преди те да успеят да открият огън? По тоя въпрос Бауер не беше на ясно. Той знаеше само това: не биваше да допусне те да ранят с автоматите си нито един партизанин. Изглежда, че ще трябва да скочи от колата и да стреля пръв...

Изстрел прекъсна мислите му. Не. Това бе не отделен изстрел, а автоматен ред. Следващите събития се развиха с такава бързина, че Бауер дори не успя да се опомни. Той натисна педала за газта, колата се втурна напред, но в същия миг се чу рязък, макар и не много силен гръм, моторът кихна няколко пъти и млъкна. Но преди шофьорът да успее да скочи от колата, иззад дърветата се появиха хитлеристки войници, които простреляваха гората. Това бе любима тактическа мярка на фашистите - обкръжаваха гората, където смятаха, че е врагът, разгръщаха се в дълга верига и като пристъпваха напред, водеха сляп, непрекъснат огън. Ако се случеше да застрелят някой мирен селянин, който събира съчки в гората, те го обявя-

ваха за партизанин и с това работата свършваше. Като видя генерала, командирът на поделението, висок, сух оберлейтенант, който викаше най-много от всички, изтича до автомобила и попита запъхтян:

— Извинете, господин генерал, какво е станало?

Някак трябваше да се спаси положението... Но непредвиденото недоразумение съвсем смути Бауер. Какво да направи, какво да измисли?

Неочаквано на помощ му дойде самият генерал:

— Нападнаха ни бандити. Едва не ме застреляха. Хванете ги... Какво чакате, дявол да ви вземе!

— Сега, господин генерал, ще претърсим гората от тая страна на пътя. Разрешете само да ви предупредя: ако чуете още изстрели, в никакъв случай не спирайте. — И оберлейтенантът, забравил даже да отдаде чест, се мушна в гората, където се чуваха безредните изстрели на неговите подчинени.

Тоя път Бауер беше спасен и все пак спирането на колата будеше подозрение.

— Ако още веднъж спреш, ще изпразня целия пълнител в ребрата ти! — злобно изсъска седящият до Бауер есесовец и сложи ръка на дръжката на пистолета си.

— Преди всичко трябва да видя какво е станало с мотора — вече спокоен, отговори шофьорът и излезе от колата.

Но неговото спокойствие беше само външно. Ясно, есесовците в никакъв случай не ще му позволят да спре. При първия опит ще го застрелят като куче... Едва сдържан гняв към собственото му безсилие, към тия, които преграждаха пътя му към свободата, обхвана шофьора. И изведнъж в това избухване на гнева се роди единственото правилно решение: от есесовците трябва да се избави, и то незабавно. Войниците от наказателната експе-

диция вече достатъчно се отдалечиха навътре в гората. Докато те се притекат, колата ще бъде вече много далеч...

Като съедини прекъснатия проводник, шофьорът се обърна към есесовците:

— Акумулаторът не работи... Трябва да се бутне колата, за да запали.

Придружаващите генерала не мърдаха от местата си. Очевидно, вътре те се чувствуваха по-безопасно, отколкото на пътя, където всеки момент можеха да ги нападнат партизаните. И отново обхванатият от паника генерал дойде на помощ на Бауер:

— Излизайте! Не чувате ли, че колата трябва да се тика? Всички ви ще предам на военния съд!

Есесовците неохотно се подчиниха. Бауер не бързаше да включи запалването. Той искаше да притъпи вниманието на есесовците, да ги измори. Накара ги да бутат колата няколко десетки метра, докато те, потни и уморени, спряха да си починат. И сега вече настъпи часът за действие.

Бауер включи запалването, натисна педала за газ и след няколко секунди колата вече летеше по заснежения път. Слисаните есесовци в първия момент нищо не разбираха. Като размахваха ръце, те тичаха отзад и даваха знаци на шофьора да спре. А и самият генерал се опомни, когато бяха успели да изминат няколкостотин метра.

— Стой! — закрещя Хартмут и се вкопчи в лявата ръка на Бауер.

Вместо отговор ефрейторът замахна и с все сила удари генерала в лицето, потвърждавайки с това, че окончателно е скъсал с фашистката армия.

Хартмут простена и се отпусна на седалката. Бауер трябваше да се убеди наистина ли той е за-

губил съзнание. Но шофьорът не можеше да направи това — отзад се чуваше стрелба, в каросерията попадаха куршуми. А те можеха да пробият гумите и тогава — край. Да се жали врагът би било не само глупаво, но просто самоубийство.

Шофьорът рязко обърна колата напреко на шосето и пусна от автомата си няколко откоса натам, дето след него тичаха две черни фигурки, като затъваха в преспите.

Всичко случило се след това изглеждаше на Бауер като на филм, който той гледа.

Двете черни фигурки на белия екран се движеха, а ето че те вече лежат в канавката и пухкавият едър сняг пада върху тях. А после той, Рудолф Бауер, насочва автомата си към генерала, обезоръжава го, връзва ръцете му и го заставя да седне до него. След това продължава пътя си на юг — тъкмо тъй, както му заповяда командирът на партизанския отред.

Неочаквано на кръстопътя изникна моторизиран немски патрул. Способността на Бауер трезво да мисли отново се върна.

— Една дума да кажете и ще ви пратя на оня свят! — прошепна шофьорът и сложи оръжието на коленете си насочено към генерала. — Вие разбирате, че нищо няма да загубя.

Хартмут, вече отворил уста да извика, отново се сгърчи на седалката. Той, генерал Хартмут, изпратил без никакво колебание или угризение на съвестта хиляди хора на сигурна смърт, сега се побоя да постави на карта своя собствен драгоценен живот.

И колата с пълен ход прелетя покрай войниците, застанали „мирно" при вида на генералските пагони.

Бауер спря едва след десетина километра, когато из храстите се чуха няколко изстрела и на пътя се показа мощната фигура на Август Дългия.

Рудолф Бауер наистина не разбра думите, казани от партизанския разузнавач, но силното другарско ръкостискане беше за него по-ценно в тази минута от най-гръмката похвала.

26

По заснежения път вървеше човек. В сива суконена полушубка, с ботуши, шапка с наушници и кожена козирка, той приличаше на селянин, тръгнал някъде по работа. Само походката му беше лека и гъвкава, не такава тежка, както обикновено у селянина, привикнал да върви след плуга. Като видя светлините на селото, човекът сви от пътя, направи голям завой през дълбоките преспи и се приближи към задната порта на една от крайните къщи.

— Помага ви бог — каза самотният пътник, като влезе в стаята и при слабата светлина на газеничето се мъчеше да разгледа седящия до масата.

— Здравей — по латгалски отвърна Езуп Баркан. — Сваляй дрехата и сядай до печката. Днес е студено. Вън градусите са като на водката: без малко четиридесет...

— Благодаря, Езуп. Не мога, бързам... Нашите още на същото място ли са? — попита гостът, като сваляше ръкавиците си, за да сгрее замръзналите си пръсти.

— Почти на същото, само че десетина километра по̀ на юг. След боевете с наказателните отреди се наложи да се скрият по-навътре в гората. Ама юнаци момчета. Ех че юнаци! Важна птица хванаха,

Генерал, на това отгоре и с колата му. Със собствените си очи видях тази калясчица... Хубаво нещо!...

— Добре, добре, приятелю — прекъсна гостът хазаина. — Ще ми разкажеш всичко по пътя.

Наложи се да вървят цели четири часа, преди да се натъкнат на първите партизански постове. Тук Езуп Баркан се сбогува, а неговият гост продължи по-нататък към щаба на партизанската бригада.

В землянката на Янсон той смъкна полушубката си. Но и тук пътникът, който беше Янис Даугавиет, остана малко — само колкото да се посгрее на желязната печка и да раздвижи вкочанелите си крака.

Като достигна до местоназначението си, Даугавиет беше така уморен, че почти без да се съблича, се повали на нара и веднага заспа. Чак на другия ден той отиде при пълномощника на Централния комитет.

В землянката миришеше на махорка, димеше газеничче, което осветяваше с трепкащия си пламък неголямо пространство. Пълномощникът стана. Пламъкът на газеничето освети лицето му и Янис позна бившия секретар на районния комитет на партията Авот. Ех че случай — да се срещнеш с приятел след толкова години. Те се прегърнаха, погледаха се в очите, като момчета се потупаха по плещите и отново се прегърнаха. Да, сурови бяха делниците на войната с нейните непрестанни боеве и трудности. Затова още по-радостна беше тази неочаквана среща.

— Помниш ли къде се видяхме последния път? — възкликна Даугавиет.

— Как не! През нощта преди евакуацията на Рига, в ЦК — сурово сви вежди и отговори Авот.

— Тогава ти ме препоръча на тази работа. А знаеш ли, ако тогава аз бих могъл да си представя с какви трудности е свързана тя, може би нямаше да се съглася — усмихна се Янис.

— Непременно щеше да се съгласиш! Не те ли познавам... Ти си ни здраво момче... Ние в Москва получаваме всеки твой позив и трябва да кажа, че всички са доволни от твоята работа. Разбира се, трябва да се пише по-бързо, по-своевременно да се откликва на събитията. Ето дори за тоя случай, когато студентите отказаха да отидат на работа в Германия, ето и това би могло да се използува за позив.

— Това е вярно... Но по това време аз бях сам. Откакто почна работа Краповски, ние пускаме двойно повече литература.

— Малко, съвсем малко е... Но за това после, а сега дай да изпушим по една цигара — сети се Авот.

Той се наведе да извади от кончова си кесийката с махорка и чак сега Даугавиет забеляза две големи звезди на пагоните му.

— Ето каква била! Ти си вече подполковник! В такъв случай ти би трябвало да пушиш нещо похубаво.

— Може би „Спорт"? — пошегува се Авот.

В неговата памет изплува вечерта в края на юни 1941 година, когато той заедно с Даугавиет седеше в приемната на секретаря на Централния комитет. В очакване на важния разговор двамата нервничеха. Даугавиет по всяка вероятност мислеше за предстоящата отговорна задача. Авот все размисляше и размисляше правилно ли постъпи, като препоръча именно тоя човек за такава опасна работа. Двамата пушиха много, той — „Казбек", Даугавиет — „Спорт". Авот още си спомня колоезда-

чите, които летяха в леко разтеглен пакет. Янис вземаше цигара след цигара. Когато Авот свърши цигарите, които обикновено пушеше, той поиска от Янис. Всмуквайки лютия дим, той упрекна Даугавиет, че пуши такива лоши цигари. Янис го тупна по рамото: „Какво да се прави, навикът на нелегалния да не бие в очи. По времето на Улманис осемдесет на сто от пушачите купуваха „Спорт". И тогава Авот истински разбра каква удивителна способност притежава Даугавиет: той умееше да бъде незабелязан дори в най-дребните детайли на бита, умееше да не привлича върху себе си внимание при каквито и да е условия. И Авот окончателно реши, че е постъпил правилно, като препоръча именно Даугавиет за нелегална работа в окупирана Рига.

Те мълчаливо пушеха дебелите цигари, свити от вестник. В здрачината на землянката тлееха две малки огънчета. Даугавиет и Авот си спомняха миналото, мислено оглеждаха настоящето, стремяха се да проникнат в бъдещето. Когато догарящите цигари започнаха да парят устните им, Авот отново заговори:

— Сега ще ти кажа защо те извиках... Фронтът се приближава към Латвия. Ние трябва да сме готови. Фашистите ще се опитат да измъкнат всичко, каквото е възможно, а останалото ще унищожат. Това не бива да се допусне в никакъв случай. Трябва да се погрижим при отстъплението на хитлеристите във всяко предприятие да има сигурни хора, които да запазят народното богатство. Всичко това трябва да се разясни на масите. Затова са нужни повече позиви, възвания... Така... Помисли кого бихме могли да дадем в помощ на Краповски. А ти... ти ще заминеш в Лиепая и ще създадеш там нова печатница. Ето, виж... — Авот измъкна изпод нара тежък куфар и го разтвори.

Блеснали с матовия си блясък, пред погледа на Даугавиет се показаха цяла армия от букви — хиляди и хиляди оловни стълбчета, които утре трябваше да бъдат хвърлени в решителния бой. Очите на Даугавиет заблестяха, като че пред него се разкри приказно съкровище. Той взе няколко букви, повъртя ги между пръстите си, внимателно ги разгледа, както колхозникът разглежда златистите зърна на нова реколта, дори ги поглади с ръка и после внимателно ги положи на мястото им.

Те още дълго седяха и беседваха. Разговорът дойде до бъдещия помощник на Ерик и пълномощникът на ЦК, като разпита подробно Даугавиет, се съгласи с предложената от него кандидатура на Скайдрите. След това обсъдиха положението на фронтовете.

— Да, фашистките генерали сега не са скъпа стока — усмихна се Авот. — Такъв трофей имаме вече и ние.

— Аз вече чух. Не мога ли да видя тая птица?

— Защо спа толкова? През нощта ние го изпратихме със самолет в Москва. А шофьора можеш да видиш. Той ни докара генерал Хартмут и сега иска да остане при нас. Изглежда, че е сигурен момък.

— Шофьорът на генерал Хартмут? Та аз знам за него. Мога ли само да го погледна, без той да ме види?

Авот заведе Даугавиет до една от землянките и приповдигна платнището, което закриваше входа. Около една чугунена печица седяха шест души. В един от тях Янис позна постоянния посетител на книжарската агенция. Бауер все още беше в немска военна униформа, но без пагони и нашивки.

— Е, какво мислиш? Говори — каза Авот. — Струва ми се, че ти нещо се замисли. Не е ли този човекът, за когото ти ми съобщаваше?

— Да. Той често идваше в агенцията. Нашият „професор" дълго го наблюдаваше и дойде до заключението, че след време Бауер може да бъде привлечен на работа.

— А през това време този съобразителен момък Бауер решил да не чака, докато вие, умниците, се наспите, а се яви сам.

— Смятам критиката за неоснователна. Русите не напразно казват: „Седем пъти премери, един път отрежи."

Авот повдигна очилата си на челото и разтърка с пръсти уморените си очи:

— Правилно. Аз просто се пошегувах. Бауер прави добро впечатление. В Германия на времето е работил в нелегалност, но след това за дълго бил откъснат от движението. Разбира се, на него не му достига опит. Може и да се провали.

— Разбирам — отвърна Даугавиет. — Отначало трябва да му поръчаме съвсем леки задачи, да го проверим. Според мен все пак не бива да се изпуска тази рядка възможност. Ето, Бауер е шофьор, той свободно обикаля из града. Кому ще дойде на ум, че в автомобил на вермахта се превозва нелегална литература?

— Чудесна мисъл! Ще поговорим с него.

— Аз не искам да се срещам с него. В Рига той ще държи връзка само с „професора".

— Добре. Тогава иди да се поразходиш. Аз ще наредя да извикат Бауер.

Когато Бауер дойде, Авот го попита:

— Е, харесва ли ви при нас?

— Аз изпитвам чувството, като че след дълги години затвор съм излязъл на свобода. Вие дори

не можете да си представите какво значи това — да прекараш десет години сред фашистите и да подтискаш в душата си безсилната ненавист.

— Да, това не е леко. Но за съжаление ще се наложи още да поживеете сред фашистите. Там вие също можете да бъдете полезен.

— Как! Нима аз няма да остана при партизаните? — с горчиво разочарование попита Бауер. — Значи пак ще трябва да се изпъвам пред някакъв надут юнкер, макар да знам, че ръцете му са опръскани с кръвта на другари, с кръвта на комунисти! Вместо да му стоваря юмрук в надутата мутра, пак услужливо ще отварям пред него вратичката на автомобила и ще му казвам: „Заповядайте, господин генерал. . .” Ако вие знаехте колко е отвратително това! Страхувам се, че повече не ще мога да издържа.

— Аз ви разбирам. Но ние трябва да умеем да се владеем, както прилича на нелегалния. В Рига вие сте ни по-нужен, отколкото тук. Ще разкарвате позиви. Това е много отговорна задача.

Бауер си спомни деня, когато на багажника на колата той видя позив. Донякъде това ознаменуваше повратa в неговия живот. Е, какво, започнатото дело трябва да се продължи докрай, още повече, че немският войник няма да буди подозрение.

— Кога трябва да замина? — попита Бауер.

— Колкото по-скоро, толкова по-добре. Но всичко това не е така просто. Помислете! Изчезнали са генерал и двама есесовци, а шофьорът след няколко дни се връща жив и здрав! Не, нужно е да се измисли нещо. Хубаво е и това, че нашите хора се сетиха веднага да приберат труповете на есесовците. . . Вие какво предлагате? — попита той след кратко мълчание. — Налага се да се пофантазира: и четирима ви са хванали в плен, партизаните са

ви мъчили, разпитвали и така нататък... Колкото по-страшно изглежда, толкова по-добре — хитлеристите ще повярват на баснята. Днес в чест на последните победи на съветските войски партизаните са препили, вие сте успели да убиете часовия и да избягате...

— Може и така... Аз съм застрелял часовия, но мен са ме ранили... Ще бъде по-правдоподобно... — Бауер извади пистолета си. — Ето така...

В землянката се чу изстрел.

— Какво направихте? Вие сте полудял! С повреден крак вие и до селото не ще успеете да стигнете.

Бауер тежко падна на скамейката. Лицето му бе останало без кръв. То приличаше на гипсова маска.

— Ще стигна! Ще стигна! Аз непременно трябва да стигна!...

На другия ден в селото към къщата, където живееше началникът на гарнизона, допълзя окървавен немски войник. Заледената снежна корица, покрила изподраните му дрехи, показваше, че той дълго е пълзял. Че Рудолф Бауер е избягал от партизаните, не можеше да има никакво съмнение и началството реши да награди смелия ефрейтор с железен кръст втора степен.

27

Като раздуха въглищата под самовара, Надежда, както обикновено, постави на масата три чаши. И се усмихна, като видя своята разсеяност. Пробва едната чаша на полицата. Нали Янис е при партизаните. Самоварът зашушна, кипна и капачето от-

скочи. Самоварът пухтеше като локомотив, изпускайки тънка струйка пара. Като пускаше в кипящата вода листа сушена мента, Надежда изведнъж си спомни, че нейният мъж обичаше само истински грузински чай. Когато Серьожа се връщаше в къщи след нощните полети, той най-напред изпразваше една голяма чаша ароматен чай. Ще станат вече две години, откакто тя не знае нищо за Серьожа. Малко е вероятно той да е жив. Писмата, които тя от време на време му изпращаше чрез партизанския щаб, оставаха без отговор. Първата година Надежда много и често мислеше за мъжа си, но с всеки изминат ден неговият образ като че се замрежваше от мъгла. Новите условия и новите задължения запълваха целия й живот и изместваха миналото. Надежда имаше мек характер и тя самата смяташе, че не е родена да бъде героиня. Нелегалната работа с нейната постоянна тревога и с постоянните опасности изискваше от нея много повече напрежение на душевните сили, отколкото от Янис. И сега Надежда се вълнуваше много: успели ли са червеноармейците да избягат от лагера за военнопленници? Ако всичко бе минало добре, отдавна биха я уведомили.

Надежда вече бе готова да наруши конспиративния закон — да остави Ерик сам в квартирата и да се изкачи при Буртниек, за да разузнае как са работите, — но на вратата силно се почука. Тя натисна копчето за тревожния сигнал и отвори вратата. Старият Донат дори не прекрачи прага.

— Получете си разписката за наема — високо каза той.

Още тук, във вестибюла, Надежда разгъна бележката и прочете първия ред: „Всичко е в ред." Сърцето й се отпусна. Тя влезе в кухнята, изпи чаша чай и дочете съобщението докрай. Петимата

избягали от лагера са в безопасност. Един от тях, Никита Петроцерковски, е ранен. Но раната е лека и той заедно с другите днес ще замине при партизаните.

Надежда хвърли листчето в печката, гдето още тлееха въглищата, и изтича към банята — да извика Ерик. Насред път тя се върна обратно. Какво щастие, хартията още не бе догоряла. Да, там точно така е написано: летецът Никита Петроцерковски. Как не съобрази веднага! Та това е същият Никита — другарят на Серьожа! Няма никакво съмнение, Петроцерковски е много рядка фамилия. Никита понякога се шегуваше, че неговата фамилия, макар да звучи не съвсем издържано, все пак си има своите преимущества: в ленинградския телефонен указател тя е единствена и никога не се случваше да го безпокоят по телефона, търсейки някакъв си едноименник.

Милият, скъпият Никита!

Каквото и да става, тя трябва да се види с него. Той сигурно знае за съдбата на Серьожа. Най-малко може да разкаже кога и къде е загинал нейният мъж... А ако Серьожа е жив, но се намира някъде далеко, зад Полярния кръг или в Иран, където не достигат нейните писма, Никита рано или късно ще ѝ помогне да се свърже с него.

Надежда облече палтото си, погледна се в огледалото, набързо оправи косите си, изтри саждите от страните си. Ще се види с Никита! Трябва да каже на Елиза — нека тя попази квартирата. И Ерик трябва да предупреди, че излиза.

... Ерик се мяташе в бълнуване. Задъхваше се от жега, страшна жега. Той стои в огнярната на парахода и хвърля в буйните пламъци една след

друга пачки позиви. Колкото повече хвърля в пещта, толкова повече огънят се разгаря. Но капитанът крещи: „Още! Още!" Горещината става непоносима, огнената уста на пещта изведнъж се превръща в нажежен до червено слънчев диск. Ерик е в пустинята... Жажда, непоносима жажда... Слънцето се превърна в червена пожарна бъчва. Блъска я свръзката от Курземе. „Пий!" — „Но първо ми дай позивите."

Болестта издебна Ерик в най-големия разгар на работата. До три часа през нощта, когато той набираше текста на позива за лиепайците, го мъчеше главоболие и остра, пронизваща болка в краката, но когато започна да дечата, цялото му тяло пламна в трескав огън, като кибритена клечка във варел с бензин. Известно време Ерик си налагаше да работи. После, чувствувайки, че губи сили, за минутка полегна, но вече не можа да стане.

В това състояние го завари Надежда. Като хвърли учуден поглед на тънкото снопче отпечатани позиви, тя нетърпеливо се зае да буди спящия. Със страшна мъка Ерик повдигна натежалите си клепки.

— Ерик, ставай! Закуската е готова. Хапни, докато дойде Елиза. А аз трябва да бягам. — И Надя му разказа за бележката, за Никита и за своите планове.

За Ерик беше непоносимо трудно да мисли. В главата му бучеше. Но той все пак разбра, че Надежда трябва да замине. Да се види с другарите на нейния мъж е много важно. Но кой ще напечата позивите? Свръзката от Курземе не бива да чака. Разбира се, това ще направи той. Така е най-добре! Добре, че той не се разбъбра пред Надя за своята болест, а то току виж, че тя остане.

Като се стремеше да не показва своята слабост и сам да се убеди, че не му е толкова зле, Ерик се опита да стане, но веднага падна.

— Ти си болен!...

Надежда съблече палтото си, грижливо зави Ерик с одеялото, изтича за чай и аспирин и без да чува възраженията му, се зае сама да печата позивите.

Тя работи до вечерта без почивка и само следите от сълзи на първите позиви говореха колко тежко ѝ беше да се откаже от срещата с Никита.

Макар Даугавиет да бе отсъствувал само няколко дни, Надежда и Ерик го посрещнаха като човек, който се връща от далечно пътешествие. А и Янис се почувствува някак особено уютно, по домашному, щом видя другарите си. Да, тази опасна квартира стана за него истински дом, а Надежда и Ерик — неговото семейство.

За тоя тържествен случай Надя бе запазила няколко късчета захар и Даугавиет, като се наслаждаваше на топлината, разливаща се по цялото му тяло, изпи едва ли не половин самовар.

— Е, сега съм готов да слушам... — проговори накрая Янис.

Надежда разказа за Петроцерковски.

— И много хубаво, че не си отишла. Петроцерковски нищо не бива да знае за тебе. Не забравяй, че ти сега не си жена на своя мъж, а нелегална работничка, преди всичко нелегална — каза Янис.

Очите на Надежда се замрежиха от обида.

— Ти знаеш само едно — конспирация, та конспирация... А как би постъпил ти, ако ставаше дума за твой любим човек? Нима на теб са ти чужди всякакви човешки чувства?

Даугавиет наведе глава.

Надежда със своето женско чувство разбра, че той страда.

— Прости ми, Янис! — И тя хвана ръката на Даугавиет. — Ти си прав. Аз не бива да забравям изискванията на конспирацията.

Янис отмахна ръката ѝ, но в погледа му, въпреки собствената му воля, проблесна нежност.

— Е, добре, добре, не си струва да се говори за това... Конспирацията служи на човека, а не обратно... Има случаи, когато и нелегалният греши. И именно затова ,защото е човек. — Даугавиет се обърна към Ерик: — А ти, както виждам, вече си на крака!

— Дребна работа. Това беше обикновен грип — бързо отговори Краповски.

— За теб всичко е дребна работа — бащински го смъмра Даугавиет, който в разговорите си с Ерик никак не се стремеше да скрива своите чувства. — А ние не мислим така. Ти ще получиш помощник.

В присъствието на Ерик повече не стана дума за това. Но щом той се спусна в квартирата без номер и Даугавиет се готвеше да назове името на помощника, Надежда бързо произнесе:

— С нашата Скайдрите се случи беда!

28

На улицата беше още тъмно, когато Елиза, връщайки се от своя обикновен утринен поход, се качи при Буртниек. Тя не се оплакваше, но изглеждаше така уморена, че Висвалд с мъка си каза: „Елиза с всеки изминат ден все по-трудно и по-трудно изпълнява своите задължения на разносвач на позиви."

— Трябва още малко да се потърпи. От Янис има хубави вести... — Гласът на Буртниек напоследък укрепна и започна да звучи много по-енергично. Вярно, че болното сърце пак се обаждаше, но всеки нов ден и дори всеки час носеше все нови вести за победите на Червената армия, за успешните боеве на партизаните, за разширяването на нелегалната работа. С една дума, във въздуха се чувствуваше приближаването на пролетта.

— Скоро ще превозваме литература с автомобил — весело продължи той. — Тогава и ти най-после ще си отдъхнеш. Ти отдавна си заслужила това.

Елиза поклати посивялата си глава:

— Това няма да е лошо. Краката отказват да работят, а нямам сили да ги накарам... Но аз как ще живея без работа? Не, без работа аз няма да стоя. Откакто в пета година почнах да поднасям на дружинниците патрони, досега ден из ден непрестанно се трудя...

— Нищо, ще се намери и за теб работа... Сега засега ще помагаш на Донат да следите за къщата.

Това не бяха само думи на утешение. Буртниек отлично разбираше колко необходимо е сега особено много да се внимава. Колкото повече растяха редовете на нелегалните, толкова по-упорито и свирепо действуваше гестапо. Трябваше да се удвои бдителността, ежечасно, ежеминутно, ежесекундно да помнят, че техният дом е огнева точка в постоянно вражеско обкръжение.

Като че в отговор на тази мисъл звънецът силно иззвъня. Буртниек и Елиза трепнаха... Клиентите не идваха в такъв ранен час, а своите хора те познаваха по условния сигнал.

Но ето, чу се познатият сигнал — две къси позвънявания, едно дълго и отново две къси. Значи

посетителят е силно развълнуван и просто в първия момент е забравил за сигнала.

Това обяснение се оказа правилно — жената, донесла бележката, така бързаше, че дори не каза паролата.

— Ето поръчка. Съвсем срочна — запъхтяна произнесе тя, хвърли писмото на масата и избяга.

Буртниек бързо разкъса плика, върху който пръстите на свръзката бяха оставили отпечатъци от черно печатарско мастило. Като хвърли поглед върху няколко реда, той, сякаш не вярваше на себе си, още веднъж прочете съобщението на глас:

„В днешния брой на „Тевия" е поместена статия от предателя частния доцент Граве. Като иска най-безжалостна разправа с партизаните, той споменава за няколко „ужасяващи факта", в това число и за убийството на генерал Хартмут и съпровождащите го лица. Хитлеристката цензура не е зачеркнала това съобщение, но Даикер[1] е решил, че то може да подкопае престижа на окупаторите. Издадено е разпореждане да се конфискува „Тевия", макар голяма част от тиража да е вече разкарана по будките."

Елиза Свемпе пребледня и се хвана за масата. „Скайдрите! — беше първата ѝ мисъл. — Скайдрите е в опасност!" Тя искаше да каже това на Буртниек, но думите заседнаха в гърлото ѝ.

Висвалд, изглежда, мислеше за същото. Без да вижда и да чува нищо, той с трескава бързина обличаше палтото си. Както обикновено става в такива случаи, ръцете му, кой знае защо, не попадаха в ръкавите. Накрая той със сила пъхна ръката си, вехтата подплата шумно се раздра, но Буртниек

[1] Даикер — оглавяващ „самоуправлението", учредено от нацистите в Рига.

дори не забеляза това. Той изтича надолу по стълбите и като се блъскаше в минувачите, се понесе към трамвайната спирка.

Скайдрите беше в опасност, в сериозна опасност. Без да подозира нищо, тя както винаги ще пъхне позивите в броевете на „Тевия". Ще дойде полиция, за да конфискува вестника, и ще намери...

... Буртниек отскочи встрани — потънал в своите тревожни мисли, той чак в последния момент успя да забележи камиона, който едва не го повали. „Не е ли това Силин зад кормилото?" Като извика високо на шофьора, Буртниек се втурна след колата. Когато Силин най-после чу познат глас и спря, Буртниек вече нямаше сили да се качи в кабината. Какво да се прави! Неговото сърце не е създадено за маратонско бягане...

Не беше време да се разсъждава за здравето. Буртниек помоли Силин да изхвърли из колата всичко, което е възможно. Шофьорът зави в съседната улица, където движението беше по-слабо, и това се оказа напълно разумно. Скоростта на камиона далече надвишаваше разрешената. Къщите и дърветата се сливаха пред прозореца на кабината в трепкаща, безформена тъмна маса.

Като подкаляше Силин и мислеше, че може да закъснеят, Буртниек все пак се утешаваше с надеждата: целият тираж на вестника още не е разнесен. Може би Скайдрите в тоя момент още не е получила „Тевия"!...

Скайдрите получи „Тевия" и нареди вестника при мъждивата светлина на газената лампа. Тя не бързаше много — първите купувачи обикновено идваха след половин час, не по-рано. Девойката успя дори да прочете статията за покушението над

генерал Хартмут. Отначало тя почувствува нещо като завист. Там, в Латгалия, партизаните извършваха героични подвизи, докато тук животът течеше еднообразно, без особени събития.

В определеното време дойде „нелегалната майчица", прелисти списанията, даде възможност на Скайдрите да смени чантата и отново си замина. Днес в чантата имаше ябълка и тази малка червена ябълка като че зачерви със своя румянец бузите на Скайдрите. Кой знае защо, в главата ѝ пак дойде фантастичната мисъл, че тези малки подаръци изпраща **Ерик.**

Изведнъж в душата на девойката стана леко и радостно. Като си тананикаше тихо песента за Катюша, очакваща далечния любим, тя подреждаше вестниците по полицата. Да, в нейния живот нищо особено не става и най-сетне при дадените условия на това може само да се радва.

Няма нищо особено и в това, че пред будката спря камион. Но когато от кабината изскочиха двама полицаи, Скайдрите се развълнува.

— Дайте всички броеве на „Тевия"! И мърдайте по-живо, госпожице! — заповяда груб глас.

— Но какво се е случило? — попита Скайдрите, желаейки да печели време.

— Без разговори! Вестникът е конфискуван!

Девойката въздъхна по-свободно. Като хвана подадената му връзка вестници, полицаят вече се готвеше да ги метне в колата, но вторият го спря с едно движение на ръката:

— Почакай, първо ще ги преброим — и извади от джоба си някакъв списък.

Като сравни получените от девойката вестници с посочения от печатницата брой, той каза:

— Не стигат двалесет бройки.

— Те са вече продадени — геройски излъга Скайдрите, макар от вълнение да ѝ се подкосиха краката.

Първият само се учуди:

— Как? Толкова рано?

Но вторият не се задоволи с този отговор. Той дръпна вратата на будката с такава сила, че ключът изхвръкна; сетне огледа цялото вътрешно устройство на будката.

— А това какво е? — Той посочи с пръст отделените на лавицата двадесет номера.

Като мислеше в отчаяние какво да прави, Скайдрите за всеки случай продължаваше да лъже:

— Аз ви казах: те са продадени. За тях купувачите ми плащат един месец напред.

— Не е наша работа... — И жилестата ръка, на средния пръст на която червенееше пръстен с гравиран на него череп, се протегна за вестниците.

Скайдрите бе чела някога, че в смъртна опасност човешката мисъл работи с трескава бързина. Точно това стана сега. За миг, докато ръката на полицая още висеше във въздуха, в главата на девойката преминаха много мисли. Да зарежа позивите, а тя да избяга? Да удари полицая и да се опита да изчезне заедно с позивите?... Не, истинският нелегален работник няма право да се надява на чудо. Но какво да се прави? Какво? Какво?...

И изведнъж тя чу своя, но съвършено чужд спокоен глас:

— Но може би поне ще ми разрешите да съобщя на своите купувачи, че вестникът е конфискуван?

Полицаят за миг се побави. Този миг бе напълно достатъчен. Лампата се катурна, газта се изля и вестниците пламнаха. Огънят мълниеносно се прехвърли върху списанията и тънките дъсчени стени на будката. Като закриваше лицето си, полицаят

избяга, като хлопна след себе си вратата, и Скайдрите в обгорено палто, ослепяла от дима, с обгорели ръце се опитваше да напипа изхода. Нейната последна мисъл беше: „Да става, каквото ще! Позивите са унищожени!" След това всичко се размаза пред погледа ѝ, изпари се, изчезна.

Когато до будката останаха само три квартала, Буртниек се сети, че Скайдрите даже не знае кой е той. Но нищо, утешаваше се той. Нима обикновен познат не може да чуе за конфискацията на „Тевия"? А ако девойката се досети, че той е един от нелегалните? Нека се досети! Човешкият живот е по-скъп от всичко друго!

Когато камионът рязко зави зад ъгъла и стигна до будката, Висвалд с ужас разбра, че неговите размишления са били излишни: той закъсня — един от полицаите стоеше пред будката, а вторият се вмъкна в нея. Преди Буртниек да се реши да предприеме нещо, полицаят отново изскочи от будката, а след него излетя облак гъст дим. Усетът на нелегалния изведнъж подсказа на Висвалд, че Скайдрите е подпалила будката, за да не попаднат позивите в ръцете на полицията.

Без да мисли, че могат и него да арестуват, Буртниек се втурна напред; поиска да отвори вратата, но тя не се подаде. Тогава той с ритници строши тънките дъски и измъкна из обхванатата в пламъци будка Скайдрите, която бе загубила съзнание. В тоя момент пристигна и Силин. Двамата смъкнаха димящото палто на девойката, угасиха със сняг тлеещия огън, бавно разяждащ роклята ѝ. Едва сега Висвалд се сети за полицаите.

— Бързо в колата! — викна той на Силин, който сам се готвеше да защищава Скайдрите.

Но от това не стана нужда. Полицаите избягаха за пожарната. Когато тръгваха, Буртниек като през мъгла видя как съскащият пламък се промъкна към полицейската кола и обхвана хвърлените в нея вестници. Като през някакъв дим видя той и следното: изкривените контури на летящите насреща къщи, отскачащите сенки на хората, прелетялата край тях пожарна кола. Висвалд седеше до девойката. Той гладеше обгорените ѝ коси и непрестанно повтаряше шепнешком:

— Бедната девойка! Смелата наша девойка!

Едва след известно време, когато му се върна способността да мисли трезво, Буртниек разбра защо вижда всичко като през мъгла — като спасяваше девойката, той си бе загубил очилата. И тук му дойде друга мисъл.

— Къде отиваме? — попита той.

— В най-близката болница, къде другаде? — отвърна Силин.

— В най-близката болница? В никакъв случай! Полицаите може би ще съобщят в гестапо. Далече от Рига, по възможност по-далече! Това е единствено верният път... Колко бензин имаш?

— За около петдесет километра.

— Тогава карай..

— Накъде?

— Ще отидем в Елгава!

29

— Е, какво ново има, Ранке? Колко комунисти хванахте през моето отсъствие? — попита Раупдименс, върнал се на работа след десетдневен отпуск.

Ранке се смали. В ироничния тон на началника явно се четеше: „Дори само това, че разговарям с вас, за вас е велика чест."

– Разрешете да доложа, господин оберщурмфюрер. Ние — нищо, но те хванаха богат лов. Генерал Хартмут попадна в ръцете на партизаните.

Оберщурмфюрерът запуши цигара и около една минута спокойно изпускаше дим.

„Железни нерви — помисли шарфюрерът Ранке, – а генерал Хартмут е близък познат на оберщурмфюрера."

Изведнъж, съвсем неочаквано, Рауп-Дименс хвърли на пода цигарата си и като скочи бързо, катурна креслото. Размахвайки юмруци, оберщурмфюрерът закрещя:

— Какво?! Хванали Хартмут?! Но за това вие ще отговаряте!

Ранке неволно се стъписа. Той никога не бе виждал своя началник в такова състояние.

— Аз не съм виновен, господин оберщурмфюрер — оправдаваше се той, като заекваше. — Делото разследва щурмфюрер Вегезак. Отначало ни се видя подозрително, че от четиримата се е спасил само шофьорът Бауер.

— И какви са резултатите от разследването? — малко по-спокойно попита началникът.

— Нищо съществено. Шофьорът действително е избягал от плен. Бандитите са стреляли след него, ранили са го в крака. Той още лежи във военната болница.

— Какво разказва той за съдбата на генерала?

– Когато Бауер избягал, генералът бил още жив. Но няма никакво съмнение, че сега вече са го ликвидирали.

— А защо тия тъпаци не са се сетили да изпратят войници и да освободят генерала?

— Изпратили са. Шофьорът подробно им описал местонахождението. Но наказателната експедиция закъсняла, там намерили само няколко празни землянки... Бедният господин генерал, представям си как са го мъчили болшевиките...

— Мълчи! — кресна Рауп-Дименс. — Е, с какво друго ще ме зарадвате?

— Наш работник арестувал в тукумския влак някакъв си Берзин, който заявявал, че след Сталинград Хитлер ще бъде капут. При болшевиките този Берзин получил земя в Тукумската община. Разрешете да го разпитаме още сега.

— Добре, може да го доведете...

Но щом Ранке се отправи към вратата, викът на Рауп-Дименс го закова:

— За какъв дявол ми е разпит? Разстреляйте го на място. Всички разстреляйте! Всички! Вън!

Ранке отстъпи няколко крачки, добра се до вратата и излетя из кабинета.

30

Скайдрите излезе на платформата и застана пред незатъмненото стъкло. Сребристият сняг, който покриваше земята, придаваше на вечерния пейзаж мъртъв, хладен отблясък. Зад прозореца се мяркаха призрачно бледите дървета. Вятърът измъкваше жълточервени искри из комините на локомотива. Те образуваха цели съзвездия, които се носеха след вагоните. Локомотивът свистеше, мостовете громоляха, изхабените релси чукаха под колелата, а в природата цареше такова спокойствие, такава благородна девствена красота, че не ти се искаше да мислиш за това, че влакът върви през окупирана от фашистите земя.

Но Скайдрите нито за миг не можеше да забрави за това. Елгава остана назад. Скайдрите, излекувала раните от изгарянето, се връщаше в родната Рига. Но там тя вероятно не бива да остане. Девойката се успокояваше с мисълта, че и другаде съществуват нелегални организации: работа ще се намери навсякъде...

Ще ѝ бъде мъчно да остави родния си град, но през дългите нощи, когато раните от изгарянето не даваха на Скайдрите да заспи, тя тъй често мислеше за бъдещето си, че накрая свикна и с мисълта за предстоящото напускане на Рига.

Толкова често тя дума по дума възкресяваше в паметта си своя разговор с полицаите, своята измислица за двадесетте отделени броя на „Тевия". Ако те са се сетили, че Скайдрите нарочно събори лампата, разбира се, сега я търсят. Затова тя не писа на майка си, затова не се опита да узнае от лекаря кой я докара тук. Случайни свидетели на пожара? Но защо в далечната Елгава? Тя допускаше мисълта, че това са другари. Но кои?

Отговор на всички тези въпроси можеше да получи само в Рига. Отговори на въпросите и нова задача...

Като слезе от влака, Скайдрите вече се готвеше да тръгне към спирката на милградския автобус, но се сети, че не бива да се явява в предишната си квартира: разбира се, най-напред ще я търсят там.

Един миг девойката постоя в нерешителност, после тръгна към Стария град, към майка си. Като стигна до ъгъла, тя видя полицая и неволно се притаи до един вход. След това, като се усмихна на своята наивност, продължи по-нататък. Ето и родната къща. Но девойката не посмя да влезе веднага. Около пет минути тя ходи по тротоара на отсрещната страна на улицата, поглеждайки към

тъмния прозорец. Майка ѝ сигурно е загрижена, макар да не знае за грозящата дъщеря ѝ опасност. А ако знае? А какво ли, ако цяла седмица, мрачно поглеждайки към вратата, в квартирата седи агент на гестапо и чака завръщането на Скайдрите?...

Разбира се, не бива да влиза в къщи... Но може да отиде при съседите. Те сигурно знаят търсят ли я или не. Надежда винаги е била такава добра приятелка... Скайдрите се вмъкна на пръсти в къщата и тихичко позвъни.

Отвори Даугавиет. Като видя девойката, той я дръпна за ръка на светлото, завъртя я на всички страни и после, като се усмихна радостно, каза:

— Вижда се, че си преминала през огън и вода. Това не ти е причинило особена вреда... Жалко само, че е трябвало да си подрежеш косите.

— Какво да се прави, нещастен случай... — измърмори Скайдрите.

— А мен ми се струва, че ти нарочно запали будката...

Скайдрите се хвана за облегалото на стола. Провокация!... Уловка!... Едва що пристигна и ето — попадна!... Тя се мъчеше да запази спокойствие и дори се насили да се усмихне:

— Защо ми беше необходимо да правя това? Да не съм си загубила ума?

— За да унищожиш позивите...

— Вие навярно бълнувате — отвърна тя с отчаяно упорство.

На Даугавиет се хареса тази упоритост на девойката. Колко ли дълго ще издържи тя?

— Защо пък не... двадесет екземпляра „Тевия" и във всеки по пет позива.

Ако Янис бе предвидял как ще подействуват на Скайдрите тези думи, той не би измъчвал така

девойката. Вместо да отговори, тя се втурна да избяга, но Янис се засмя и ѝ прегради пътя:

— Е, успокой се, успокой се... Нищо не те заплашва. Вчера пристигна съобщението. Уволняват те от работа за неспазване на противопожарните правила. Значи опасността е минала.

— Аз нищо не знам... Аз нищо не знам... — непрекъснато повтаряше девойката.

Трябваше да се повика Надежда. Само тя можеше да разсее съмненията на Скайдрите.

— Това за теб беше изненада, нали?... — усмихна се Янис. — А сега седни, аз трябва да ти обясня много неща...

Притаила дъх, девойката слушаше както в детството си, когато майка ѝ ѝ разказваше за легендарния герой Лачплесис. Но как така? Толкова време е живяла с тези хора и все пак не ги е познавала. А е нелегална работничка!

— Така... А сега да ти кажа най-важното. Реших да ти възложа работа, която не всекиму може да се довери. Разбираш ли, нелегалната печатница се намира тук. Другарят, който работи там, няма сили да се справи с всичките позиви. Надя трябва винаги да бъде горе, та в случай на опасност да подаде сигнал за тревога, а аз за цял месец заминавам в Лиепая. Сега ти вместо мен ще помагаш в печатницата, ти живееш в тази къща и можеш да идваш у нас, без да будиш подозрение. Ела с мен, ще ти покажа къде се намира нашата квартира без номер...

В първия миг Скайдрите не позна човека, който работеше над наборната каса. Но когато тя дойде по-близо, някаква могъща сила изтласка всичката ѝ кръв към сърцето. Скайдрите стоеше вцепенена, тя не можеше дори да се усмихне. Огромното щастие като че я скова. Когато Ерик най-после не-

смело ѝ подаде ръка, тя със смях и плач се хвърли към любимия.

Те дори не чуха кога излезе Янис. Целият огромен свят за тях беше заключен в това тясно полутъмно подземие. И в него имаше много слънце...

Но горе все още тежеше фашистката нощ и обершурмфюрерът Рауп-Дименс като някаква къртица си пробиваше път към тяхното подземно убежище.

31

Беше неделя. Необикновено топъл септемврийски ден. В друго време по Тиргартен биваше пълно с народ, но сега берлинчани се тикаха във влажните скривалища, които ги избавяха от жегата, но не винаги ги спасяваха от самолетните бомби.

Берлинското гестапо пренесе цялата си работа в подземните стажи. Там термометърът показваше петнадесет градуса, но следователят Мартин Райнхолд се потеше като в баня. Пак му пропада неделята и за всичко са виновни проклетите антифашисти! Колкото фронтът приближава границите на Германия, толкова по-напрегната е атмосферата в Берлин. В последно време на фюрера навсякъде му се привиждат заговори и покушения. Ежедневно за най-малкото подозрение хващат хиляди хора. Има толкова много работа!

Сред стотиците невинни обикновено попадаше поне един, от когото можеше да се изтръгне нещо. Ето например този Вайс — арестуваха го съвсем случайно. По време на масовите обиски в неговата квартира откриха десет килограма тол. „Дявол ги знае откъде още се вземат такива! — с досада помисли следователят. — Вече единадесет години ние с огън и меч изкоренняваме болшевизма, но нему,

като на многоглава хидра, на мястото на отрязаната глава му израстват все нови. . .“ Колко просто и приятно е да изправиш всички подозрителни до стената и наведнъж да ги разстреляш. Но не, мъчи се тук по цели дни да узнаеш имената и адресите на съучастниците. Ето вече от четиринадесет часа Райнхолд и неговите колеги разпитват Вайс. Какви ли не методи приложиха! Но старият работник металург все още мълчи.

Райнхолд погледна часовника. Ако за четири часа успее да изтръгне от него признание, ще може да отскочи до Ванзее да полови риба. Трябва да изпробва новия термоелектрически метод. Но дали ще издържи сърцето на Вайс? По дяволите, да става, каквото ще. . . Щом взе това решение, Райнолд се върна в стаята за разпит. Арестуваният лежеше в безсъзнание. По израза на лицето на колегата си Райнхолд разбра, че другият нищо не е постигнал. Райнхолд премина в херметически затварящото се съседно помещение и включи в действие сложния апарат.

Електрическият ток с хиляди игли се впи в оголеното тяло и накара Вайс да отвори очи. От нетърпимата болка арестуваният се гърчеше на металическата пейка, към която бе привързан с широки ремъци. Изведнъж вледеняващ студ задави гърлото му. Райнхолд превключи ръчката. В продължение на пет минути следователят държа стрелката на прибора на тридесет градуса под нулата, след това отново придвижи ръчката и камерата се изпълни от тропически жар. Едва що Вайс се къпеше в ледена вода, а сега непоносимо горещ, сух въздух изгаряше кожата. Лед — огън, огън — лед, и отново огън. . .

Когато след половин час Райнхолд изключи апарата и влезе в камерата, арестуваният вече не ди-

шаше, но сърцето му още биеше. Следователят отхлаби ремъците и напръска Вайс със силно действуващо възбудително средство. Дишането се възстанови и след минута Вайс вдигна зачервените си обгорени клепки.

— Е, Вайс, как ви харесва нашият нов метод? — попита Райнхолд със спокоен делови тон. — Не искате ли да повторим? Предупреждавам ви: досега се ограничавах с тридесет градуса под нулата и четиридесет градуса горещина — занапред ще прибавям по десет градуса... Аз мисля, че ще бъде по-разумно да разкажете подробно кой ви даде взрива. Нищо повече не се иска от вас. Вие днес ще можете да си отидете в къщи. — И за да повярва арестуваният на думите му, Райнхолд добави: — Разбира се, вие ще трябва да подпишете декларация, че никому няма да кажете за това, което сте видели тук.

„Какво ли, ако това е истина? — разсъждаваше Вайс, щом дойде на себе си и можеше свързано да мисли. — Може би наистина ще ме пуснат? Та те знаят, че аз никога не съм се занимавал с политика... Ако кажа, че брат ми ми даде тола да го пазя, те вече няма да има за какво повече да ме държат тук... Да предам Герхард, който ми вярва като на себе си? Не, никога! Но аз повече няма да издържа. Ако още веднъж трябва да изпитвам тия адски мъки, аз няма да издържа... аз ще проговоря против волята си. И тогава ще бъде късно да спасявам брат си... Аз няма да издържа... Какво да направя?... Какво да кажа?... Трябва да кажа... Трябва да назова някого другиго... Човек, комуто тези убийци нищо не ще могат да направят... Кой може да се спаси?... Нима мъртъвците... Да кажа, че Вилхелм?... Не, те го измъчваха преди цели

пет години... Няма да повярват, че съм пазил взрива толкова време..."

Вайс мисли толкова дълго, колкото мисли човек, който знае, че от няколко думи зависи животът му. И изведнъж той си спомни другаря по работа Рудолф Бауер. Неотдавна той прочете неговото име в списъците на загиналите на Източния фронт... До него хитлеристите няма да се доберат.

— Е, Вайс, какво решихте?... Ах, не! Тогава да почнем. Да направим ли пак пътешествие до Северния полюс и до пустинята Сахара? — И Райнхолд започна да затяга ремъците.

— Почакайте, за бога, почакайте! Аз всичко ще кажа... Тола ми даде на съхранение ефрейтор Рудолф Бауер, когато той последния път си идва в отпуск... Той живее на Хохенцолерндам, четиридесет и девет... Аз не знаех какво има в този сандък...

Същата вечер изведоха Вайс от гестапо, но не към къщи, а към килията на смъртниците в затвора Моабит. В ушите му още звучеше подигравателният смях на следователя, когато Вайс му напомни за обещаното освобождение. Сега всичко е свършено. Добре че брат му е спасен. Вместо него ще търсят Бауер. Дълго ще има да го търсят... Рудолф Бауер загина на Източния фронт.

Напразно Вайс се мъчеше да заспи. Цялото му тяло беше като одрано. За да може поне за миг да забрави болките, арестуваният започна да разглежда надписите по стените. Изведнъж той се дръпна така, сякаш отново бяха му пуснали електрически ток. Точно пред него бяха написани думите: „Днес ме осъдиха на смърт. Да бъде проклет тоя, който ме предаде." И под тези неравни букви подпис: Б а у е р. Същото презиме като на Рудолф! Бауеровци в Германия са като дърветата в гората.

Глупак! Как можа да забрави това! Може би в списъците на убитите е бил означен съвсем не този Рудолф Бауер, неговият довоенен другар по работа, а някакъв друг човек, съименник... Значи той, Вайс, е предател, нисък, подъл предател...

На сутринта съобщиха на следователя Райнхолд, че арестуваният Вайс през нощта се е обесил. Това събитие не направи никакво впечатление на следователя.

Сега пред него беше новият обект — ефрейтор Рудолф Бауер, по-рано живял в Берлин на Хохенцолернам 49, сега военен шофьор в рижката комендатура. Следователят употреби всички средства, с които разполагаше гестапо, за да проучи миналото на тоя човек, и след няколко дни пред него лежеше дебела купчина донесения, от които се виждаше, че Бауер някога е взел участие в комунистическото движение.

32

„Боевете по бреговете на Даугава продължават с неотслабващо напрежение. Болшевиките хвърлят в боя всичките си нови материални и живи резерви. Нанасяйки унищожителна загуба на врага, след успешна тактическа маневра нашите войски се откъснаха от противника и заеха от по-рано подготвени позиции... Във Франция нашите войски преминаха в контранастъпление и прогониха неприятеля от 73 населени пункта... 26-та американска моторизирана дивизия е унищожена напълно..."

В порив на внезапна ярост Рауп-Дименс смачка вестника, изруга и го хвърли в кошчето за боклук. „Успешна тактическа маневра! — със злоба мислено се подиграваше той. — Отпреди подготвени

позиции! Нима тия драскачи не могат да измислят нищо ново? А на това отгоре като на подбив споменават седемдесет и три населени пункта във Франция... Днес сме шестнадесети септември. Колко ли още ще се задържим в Рига?... Кой знае дали ще срещнем тук Новата година... Но останалото време трябва да се използува напълно — трябва да се действува, да се действува!"

Телефонът иззвъня. Като произнесе няколко пъти „тъй вярно", Рауп-Дименс остави слушалката. „За какво изведнъж му притрябвах на тоя Банге?" — помисли той, като закопчаваше куртката си с нови нашивки на щурмбанфюрер.

Банге му показа дълга телеграма от Берлин:

— Вземете това дело във ваши ръце, Рауп-Дименс... Как мислите вие, може би за по-голяма сигурност ще трябва да арестуваме всички военнослужащи на име Рудолф Бауеровци, намиращи се в Рига?

Щурмбанфюрерът внимателно прочете директивата на гестаповския център:

— Според мен това е излишно. Тук ясно е казано, че данните старателно са проверени... Местожителство — Берлин, Хохенцолерндам четиридесет и девет... До мобилизацията работил в завода Борзиг... По-нататък... преминаване на служба — първо в щаба на 125 егерски полк, след това командирован в разпореждане на генерал Хартмут... — В главата на Рауп-Дименс неочаквано проблесна догадка: — Вие помните ли трагичната гибел на генерал Хартмут?... Бауер беше негов шофьор и единствен той се върна от това пътуване. Няма да е чудно, ако се окаже, че неговото бягство от партизаните е било проста инсценировка. Ако Бауер наистина дълго време е бил свързан с нелегалните, чрез него ние ще можем да по-

падием на важни следи. Предлагам да се ограничим само със следене.

— Отлично, Рауп-Дименс! Действувайте, както намерите за добре.

Щурмбанфюрерът излезе от кабинета на Банге доволен от себе си. Ако неговите подозрения се потвърдят, може да излезе голяма работа. Най-после ще му се удаде случай да покаже своето превъзходство над тоя син на обущар Вегезак, когото след ликвидацията на нелегалната група на Судмалис в гестапо считаха за най-способния разузнавач!

От дълго време подтиснат и мрачен, щурмбанфюрерът тази вечер отново си възвърна хубавото настроение.

Към дванадесет часа се позвъни. На вратата се показа Ранке и тракна токове.

— Извинете за безпокойството, господин щурмбанфюрер — изрече гръмогласно Ранке. — Вие заповядахте да ви уведомя, ако се намери нещо при обиска.

— Добре, Ранке, идвам.

В своя кабинет щурмбанфюрерът дълго и внимателно разглежда с лупа парче кафява амбалажна хартия, намерена от шарфюрер Ранке в колата на Бауер при тайния обиск на гаража.

— Излиза, че Ранке не е чак толкова голям тъпак — тихо процеди той през зъби, — друг не би се сетил да прибере това.

Пред него лежеше къс проста амбалажна хартия, която обикновено се употребява за опаковка. Но на Рауп-Дименс тази хартия говореше твърде много. Тук-там по нея бяха се отпечатали букви. Такива следи може да остави току-що излязъл от машината вестник. Но тоя път следите от печатар-

ско мастило не бяха оставени от вестник. Ако се съди по сгъването на хартията, което още личеше, в нея е било загънато някакво печатно издание със значително по-малък формат. Щурмбанфюрерът не се съмняваше, че Бауер е загъвал в тази хартия позиви. А ето и последното доказателство — най-отдолу можеше да се различат буквите „Ц. . . ра. . . Ко. . .“ Централен комитет! Нищо друго не можеше да означава това.

Мисълта на щурмбанфюрера работеше напрегнато. Той размотаваше заплетените нишки и отново ги събираше. Разбира се, този Бауер е подмамил генерала в предварително нагласен капан и го е предал на партизаните. След това, използувайки лекомислената доверчивост на началството, шофьорът е продължил своята престъпна дейност. Помисли само какъв коз в ръцете на комунистите! Шофьор от немската комендатура да прекарва болшевишки прокламации! Но сега тоя коз може да бъде ударен. „Почакай, гълъбче, ти още ще поскачаш в примката, но първо ще ми помогнеш да разкрия всичките им карти. . .“

Рауп-Дименс извади от шкафа си един позив (той ги събираше вече от три години) и сравни шрифта с отпечаталите се на обвивната хартия букви. Шрифтът съвпадаше. И тъй шрифтът и форматът съвпадат. . . Значи излиза, че позивите на Бауер са напечатани в същата нелегална печатница, която по сведенията на агентурата се възглавява от Жанис. Толкова по-добре!

Само не бива да се бърза. Трябва да се претегли всяка дреболия. Да се постави мрежата с разчет в нея да попаднат не само Бауер, но и Жанис и всички работници от печатницата.

Най-напред Рауп-Дименс заповяда да извикат тайния агент № 16.

Като тупна с длан по корицата на папката с надпис „Жанис", щурмбанфюрерът самодоволно възкликна:

— Е, Кисис, най-после ни се удаде възможност да доведем докрай това проклето дело! Изстискайте всичко, косто е възможно, а аз ще се погрижа нашето счетоводство да оцени по достойнство главата на Жанис.

Новата задача не накара Кисис да изпадне във възторг. Колкото по́ наближаваше Червената армия, толкова повече охладняваше неговото усърдие. Но възнаграждението несъмнено го изкушаваше. И Кисис се съгласи, решил в себе си твърдо, че това ще бъде последното рисковано дело, в което той участвува. А след това ще вземе всичко, което е натрупал за трите години, и ще замине, където очите му видят: в Германия, в Швеция — с една дума, някъде, където никой няма да го знае...

Като освободи Кисис, Рауп-Дименс извика Ранке:

— От тази минута проследяването на Бауер трябва да се засили, за да не може той и една крачка да направи без наше знание. Нека шарфюрерът вземе трима... според мен даже петима души в помощ. Снимката на Бауер да се размножи и се разладе на всички наши агенти... Да, и още нещо: каква е колата на Бауер?

— Хорх, осемцилиндрова, максимална скорост сто и тридесет километра в час — рапортува Ранке.

— Аз ще поговоря с Банге. Да ни предоставят на разположение две коли „Мерцедес-компресор". С такива коли лесно ще можете да го следите. Освен това следенето е възложено на тайния агент № 16. Възможно е Бауер да ни сблъска с Жанис, а този агент е единственият, който поне малко го познава.

След дванадесет часа снимката на Рудолф Бауер и подробно описание на всички негови белези бяха получени от официалните и тайните агенти на гестапо. От тази минута немският антифашист не можеше да направи нито една крачка, за която в същия момент да не узнае Рауп-Дименс.

33

Рудолф Бауер отиваше при Буртниек за позиви. Той нямаше защо да скрива честите си посещения в агенцията, защото новият му началник, заместник на рижкия комендант, под влияние на шофьора също се заинтересува от редките издания с крайно натуралистични илюстрации. През всички тия месеци нелегалната работа вървеше нормално. Рудолф я вършеше с увлечение; той безрезервно ѝ отдаде всичката си енергия, натрупана през годините на бездействие. Сега той вече не се чувствуваше излишен, нелегалната борба с фашизма му

даваше цел в живота, чувство за собствено достойнство, вяра в бъдещето. Топлото ръкостискане на латвийските другари сякаш му говореше на прост, ясен език: ние се борим с фашистите, а всеки честен немец е наш приятел. Оказа се, че честните немци не са се свършили. Ето че Бауер успя да привлече към нелегална работа и Алберт Долингер, въпреки че е военен шофьор като него.

Вдигнатата ръка на полицая спря колата. Шофьорът търпеливо зачака, докато секне потокът от минувачи. Наблизо спря синя лимузина „Мерцедес-компресор". Бауер не без завист огледа мощната машина — виж, с такава кола наистина може да се пътува! Интересно чия ли е... Навярно на някое началство.

Полицаят отново махна с палката. Пътят е свободен. Като наближи къщата, където се намираше агенцията, Бауер намали скоростта. В квартирата на Висвалд пердето беше спуснато — значи днес позиви няма да има. В тоя момент край него премина синият „Мерцедес".

Бауер за трети път забеляза синята кола след един час, когато наближи гаража. Не може да се предполага, че това е проста случайност. За да провери своите подозрения, Бауер отмина нататък. Из навалицата в града той не забеляза, че го следят, но трябваше само да излезе на шосето покрай морския бряг и в огледалото изведнъж се отрази синята кола, изскочила иззад завоя.

Бауер свирна с уста. Значи положението е лошо — него го следят. В това не можеше да има ни най-малко съмнение. Какво искат? Остро чувство за опасност изведнъж обхвана цялото му същество и съвсем инстинктивно Рудолф вдигна скорост до сто и двадесет километра в час, макар отлично да

знаеше, че от мощния „Мерцедес" не може да избяга.

С особена прозорливост, често явяваща се в такива минути, той изведнъж си спомни за амбалажната хартия, оставена преди няколко дни от него през нощта в колата. На сутринта хартията бе изчезнала. Тогава Бауер не отдаде значение на това, но сега той разбра, че през нощта някой е претърсил колата му и е взел хартията. Гестапо! Тази страшна дума, която внушава на всеки немец панически страх! Но Бауер вече не е самотен пътник, превиващ се под непосилното бреме на слепата ненавист... Сега той е борец и чувствува зад себе си сила, много по-могъща от гестапо. От смъртта не се бои. Него гестаповците може да разкъсат, но те нямат сили да убият идеята, за която той се бори, защото тази идея е безсмъртна. И тя го задължава много. Необходимо е да помисли за другарите. Трябва незабавно да предупреди Буртниек, да му каже, че той се е свързал с Долингер.

Като видя пред себе си определена цел, Бауер си възвърна предишното хладнокръвие. Да се върне сега в града още не бива — гестаповците ще разберат, че пътуването по шосето е само уловка, проверка дали го следят. Трябва да се действува обмислено, иначе неговият план ще се провали. И Бауер спокойно стигна до булдурския плаж. Водата беше доста студена, но той все пак се изкъпа, изпи бутилка бира и чак след това тръгна обратно. Синята лимузина повече не се показа чак до Рига, но Бауер беше сигурен, че през цялото време колата по околни пътища го следва.

Като стигна до зданието на комендатурата, Бауер не бързаше да излезе из кабината, избърса с парцал колата от прахта и влезе в зданието. Той

пресметна, че гестаповците ще помислят, че са го задържали при началника му, и спокойно ще чакат на улицата. Това му даваше възможност да спечели време и да се отърве от преследвачите си.

През съседния двор Бауер излезе на улица „Експортна". Той прекоси парка Виестур, убеди се, че никой не върви след него, и при ликьорния завод на Волфшмит се качи в трамвая.

Буртниек разговаряше със своя постоянен посетител Макулевич.

— Здравейте, господин Бауер — го поздрави собственикът на агенцията. — С какво мога да ви услужа?

Бауер незабелязано му смигна и Висвалд веднага каза:

— Ах, вие идвате за книгите на подполковника? Те са в съседната стая. Влезте, моля. Господин Макулевич, разбира се, ще ни извини.

Поетът се поклони почти до земята:

— Моля ви се, моля ви се. На мен не обръщайте ни най-малко внимание...

— Какво се е случило? — попита Буртниек, като затвори старателно вратата.

— Гестапо ме следи. Дойдох да те предупредя. — И Бауер набързо му разказа какво се бе случило с него.

— Да, положението е много сериозно — каза Висвалд. — Все още не е ясно как са надушили всичко това. Да не са подразбрали нещо за твоите връзки с партизаните? Как тъй изведнъж се опомниха след девет месеца? И какво ще стане по-нататък? Нашия дом не следят, уверен съм в това. Тук бедата е на друго място. Колко коли има в твоя гараж?

— Около една дузина.

— А, виждаш ли! Може би гестаповците подозират някого другиго. А когато са обискирали гаража, случайно в твоята кола са намерили тази злополучна хартия.

— Но това е обикновена амбалажна хартия.

— Върху нея може да са останали отпечатъци от текста. Миналия път, когато ти взе позивите, мастилото беше съвсем прясно... С една дума, ти трябва да се скриеш, докато не е късно. Но къде да те денем?

— Изпратете ме при партизаните. Долингер ще заеме моето място.

— Това от само себе си се разбира... Но без уволнителен билет на влака няма да можеш да се качиш.

— А пеш?... Бих могъл да се преоблека цивилен... Не, и в провинцията на всяка крачка има жандармерия.

— Знаеш ли, хрумна ми една мисъл. Този Макулевич има семейна гробница, той веднъж ми я показва. Аз веднага помислих, че в случай на нужда гробницата ще може да се използува. Кому ще дойде на ум да търси живи хора в царството на мъртвите?... Да се снабдим с втори ключ също не е трудно. Там сега аз съм скрил боеприпаси за курземските партизани. След няколко дни някой от тях ще дойде и ще вземе и теб. През това време ще те снабдим с фалшиви документи. Но с продоволствието ще бъде трудно... За съжаление нищо повече не мога да ти дам. — И Буртниек напъха в чантата му всичко, което намери в къщи за ядене. — Почакай, ще ти начертая плана на гробищата. Гледай: ето тук, по тази пътечка до края... Тук е гробницата. Вече се стъмнява, ти трябва веднага да тръгнеш.

Като видя, че Бауер се сбогува, Макулевич взе бастуна и изтърканата си шапка:

— Разрешете и аз да си тръгна, любезни господин Буртниек. Аз знам, че всички велики хора са обикновено много заети... Аз прескочих само за минутка да се осведомя не сте ли успели да ми намерите на Морис Керковиус...

Случи се тъй, че Бауер излезе от къщата заедно с Макулевич и се раздели с него едва при зданието на гебитскомисариата.

34

Като чу непрекъснатия пронизителен звън, Ранке изтича в кабинета на щурмбанфюрера. Там върху него се изля поток от подбрани ругатни. Рудолф Бауер е изчезнал. Тия мулета, тия изроди изтърваха из ръцете си човека, с когото той, Рауп-Дименс, уверен в своята сила, възнамеряваше да играе както котката с мишка! Дори треперенето на изплашения до смърт шарфюрер не му доставяше сега удоволствие.

Когато Ранке излетя из кабинета като куршум, щурмбанфюрерът измъкна с трепереши пръсти цигара, вече деветата или десетата за тоя час. Овладей се! Така повече не бива — той сам чувствуваше, че не е добре с нервите. Къде отиде хладнокръвният психолог-следовател, чието иронично спокойствие и издръжливост поразяваха всички работници на гестапо? Сега той се превърна в злъчен неврастеник. Но щурмбанфюрерът не мислеше да слага оръжие.

След единадесетата цигара Рауп-Дименс се успокои дотолкова, че вече можеше да преглежда донесенията.

Шарфюрер Хесен съобщаваше: „. . . Проследихме Бауер до комендатурата. Когато Бауер след два часа не се върна от полковника, аз влязох в комендатурата и установих, че Бауер изобщо не е бивал там."

Донесение на обершарфюрера Клугенхайм: „. . . В девет часа и тридесет и пет минути Бауер излезе от своята квартира и се отправи към гаража. По-нататъшното наблюдение на Бауер продължи шарфюрер Хесен. Аз останах на пост пред дома му. До осем часа сутринта Бауер не се върна в квартирата си. . ."

Агент № 16 (Кисис): „В 21.18 забелязах човек, когото познах по снимката и описанието. Това беше Рудолф Бауер. С него вървеше някакъв субект, привличащ вниманието със своето бедно облекло: той веднага ми се стори подозрителен. Двамата оживено разговаряха, но за какво говореха, не успях да чуя.

При зданието на гебитскомисариата Бауер се отдели и изчезна в осветения вестибюл. Като знам, че за следенето на Бауер са отделени специални агенти, аз тръгнах след подозрителния и го проследих до дома, където той живее (улица „Рихард Вагнер".6, квартира 19). От портиера разбрах, че това е някой си Антон или Антуан Макулевич, по народност латвиец, без определено занятие. От съседите успях да получа допълнителни сведения. Всички смятат Макулевич за подозрителен тип. Денем той почти никога не се явява на улицата, а излиза само след настъпване на тъмнината. Никой не знае от какви средства живее. Според думите на жената на портиера, която веднъж в месеца почиства стаята му, на писмената маса на Макулевич има листове, изписани със симетрични къси

редчета. Текстът е неразбираем, по всичко личи — шифрован."

Рауп-Дименс бавно остави на масата прочетения лист. Кисис непременно трябва да бъде награден! Неговото донесение за последен път доказва, че гестапо е способно да намери дори игла в купа сено, а не само човек... С помощта на Макулевич той отново ще издири Бауер. Щурмбанфюрерът извика Ранке, заповяда му незабавно да се арестува Макулевич и се направи обиск на неговата квартира.

След един час на масата на щурмбанфюрера лежеше цял сноп изписани с калиграфически почерк страници. Той не ги зачете. Преди всичко трябва да узнае къде се крие Бауер.

Ранке тоя път бързаше и не успя достатъчно да обработи арестувания по своя любим метод. Само няколко синини по физиономията на Макулевич свидетелствуваха, че арестуваният се е запознал с процедурата на приемане в гестапо. Тази физиономия беше съвсем своеобразна: петниста кожа покриваше широките скули, дълбоките очни вдлъбнатини правеха отблъскващо впечатление; и заедно с тях огромното чело и тънките устни придаваха на лицето особена изтънченост. Уплаха, безкрайно учудване, пълно неразбиране какво собствено искат от него се четяха не само в погледа на Макулевич, не само във всяка черта на лицето му, но и в покорните движения. Най-първо той постави бомбето и ръкавиците си на пода и веднага пак ги вдигна. Преди Рауп-Дименс да успее да зададе първия си въпрос, в кабинета прозвуча поразително плътният бас на арестувания:

— Простете, любезни господине, че ви безпокоя, но мене ме доведоха... Аз сам никога не бих се осмелил да се явя без предупреждение, тъй като знам, че всички видни деятели имат малко време.

В първия миг щурмбанфюрерът дори се объркa. Тези фрази изглеждаха заимствувани от книгите, учещи на изискан тон. Изглежда, че пред него се намираше голям хитрец. Е, нищо, засега ще се поддадем на играта, а след това ще го поразим с неочакван въпрос! И Рауп-Дименс на свой ред прекалено любезно отвърна:

— Напротив, за това следва аз да моля за извинение, че ви обезпокоих, като ви извиках тук. Но аз отдавна се каня да се осведомя за вашето здраве.

Арестуваният, както изглежда, не разбра насмешката, тъй като със съвсем сериозен вид направи поклон:

— Най-покорно ви благодаря за любезността. Аз не бих искал да се оплаквам — нали в наше време е забранено да се оплакваме. Но нощем ме мъчи безсъние... И после моята работа, която, каквото и да стане, трябва да довърша... Лекарят призна, че имам neurosis generalis[1]. Вие разбирате сам...

— Да, да, вашите трудове са ми известни. — И като пъхна под носа на Макулевич един позив, Рауп-Дименс кресна: — Това плод на вашето вдъхновение ли е?

Прийомите на щурмбанфюрера не произведоха ни най-малко впечатление на Макулевич и той се зае спокойно да разглежда позива.

— С най-голямо прискърбие съм принуден да призная, че това не е мое произведение — тържествено заяви той. — Аз по принцип пиша само на френски. Латвийският език, както и немският ми се струват съвсем варварски, неспособни да облекат най-тънките чувства в изискана художествена форма.

[1] Neurosis generalis (лат.) — общо разстройство на нервите.

Рауп-Дименс се объркa. Това беше свръх силите му.

— Мърша такава! — изрева той. — Вие мислите, че всички тук сме идиоти! Не забравяйте, че вие сте в гестапо! Признавайте, иначе вие незабавно на собствения си гръб ще се уверите, че всички онези ужасии, които се разправят за нас, са нищо в сравнение с истината.

— Многоуважаеми господине, простете, моля ви се, нямам честта да знам вашето име... Защо се вълнувате така? Вие имате пълна възможност да се запознаете с моите произведения! Там, на вашата маса, лежи „Венец на сонетите", над който аз се трудя вече тридесет години...

„Съвсем непонятен субект! Това или е остроумна игра, или той наистина е побъркан. Как да го накарам да говори?" — И като обмисляше следващия ход, Рауп-Дименс почна да преглежда донесените от Ранке книжа.

Щурмбанфюрерът владееше добре френски език. Той бързо определи, че пред него е действително „Венец на сонетите", написан според всички класически изисквания. Рауп-Дименс забеляза множество поправки и зачеркнати редове. Това именно убеди щурмбанфюрера, че Макулевич наистина е автор на това съчинение. Сега много нещо се изясни. Пред него беше побъркан човек. Това се потвърждаваше от съдържанието на неговото творение. Да смята тоя изрод за комунист е безсмислено.

С него не е нужно да се хитрува. Само чрез преки въпроси би могъл да се добере до смислен отговор. Като направи знак на помощника си да стенографира отговорите на арестувания, Рауп-Дименс започна подробно да разпитва Макулевич:

— Познавате ли Рудолф Бауер? Знаете ли сега къде се намира той?

— Имал съм честта и удоволствието от време на време да разменям по някоя дума с господин Бауер. Той е много интелигентен човек, с добър поетичен вкус. Но за съжаление не може да се каже, че сме истински познати. Срещали сме се само у господин Буртниек.

— У кой Буртниек?

— У моя приятел Буртниек. Той е собственик на книжарската агенция в Стара Рига.

— Бауер често ли посещаваше Буртниек? — попита Рауп-Дименс, който почувствува, че сега напипва нишката.

— За голямо съжаление нищо не мога ви каза за това. Доколкото мога да съдя, те, изглежда, са добри познати. И не е чудно, че двама души с такъв забележителен интелект намират общ език...

Щурмбанфюрерът отново прекъсна разсъжденията на Макулевич:

— Кога за последен път видяхте Бауер у Буртниек?

— Снощи. Господин Бауер бе дошъл за книги и двамата влязоха в съседната стая да си поговорят нещо. През това време аз четох последния брой на „Völkischer Beobachter". Господин Гьобелс е много способен журналист, но трябва да отбележа, че писател от него никога няма да излезе...

— Бауер получи ли си книгите? — продължаваше да разпитва Рауп-Дименс, чиито подозрения ставаха все по-определени.

— Ако се направи заключение по дедуктивния метод, може да се каже „да". Той излезе от съседната стая с чанта под мишница.

Ходи често у Буртниек... Добри познати... Пълна чанта... Бауер е бил там последен път преди изчезването... Без съмнение Макулевич разказа всичко, което знае... Но и това е достатъчно. Сега

е ясно — верният път води към агенцията на Буртниек! Да не съм аз, ако тази агенция не е нищо друго освен параван, който скрива един център за разпространение на комунистическа литература. Простата логика ни кара да направим извод: бягството на Бауер е организирано от Буртниек. . .

— Господин Макулевич, бъдете любезен да разкажете всичко, което знаете за Буртниек.

Разпитваният започна да разказва дълго и подробно. Щом той спомена за съвместното посещение на гробищата, щурмбанфюрерът скочи прав:

— Значи вие казахте, че ключът от входната врата на гробницата е бил повреден, а Буртниек го взел да го поправи? — И Рауп-Дименс вдигна телефонната слушалка: — Гараж! Две коли на мое разположение! — След това бързо поиска друг номер. — Ранке! Дай десет души. Да, групата на Озол също. Незабавно трябва да се отиде в гробищата „Свети Петър" — И той пак се обърна към Макулевич. — Вие също ще дойдете и ще покажете къде се намира вашата гробница.

35

Бауер вече свикна с мрака и миризмата на разложение. В подземната част на гробницата имаше толкова много ниши, че лесно можеше да се скрие, ако дойде Макулевич. Дебелият, дългогодишен слой прах показваше, че стопанинът никога не слиза долу. Буртниек спокойно можеше да използува това необикновено скривалище. В празния цинков ковчег Бауер намери оръжието за партизаните: две леки картечници, патрони, ръчни гранати и динамит с бикфордов фитил. Влажното, сту-

дено и мрачно помещение не навяваше на Бауер мисли за смъртта. Той мислеше за живота.

Изтракването на ключ в ключалката прекъсна мислите му. Макулевич! На три скока Бауер изтича долу по стълбата и се скри в най-тъмната ниша. Няма никакви основания за безпокойство и все пак е по-добре тоя чудак да не се заседява много при своите прадеди.

Но това съвсем не е стопанинът на гробницата!

Шумът от стъпки, тропането на подковани ботуши по плочите, звънтенето на автомати, командата „Да се претърси гробницата!" показваха ясно кой е дошъл.

Гестапо! Обкръжен е... Край... Няма накъде да бяга. Но той още е свободен да направи избор между бесилото и смъртта в боя, той още е свободен, той още може да се бори! Нали има динамит... В тоя миг Бауер желаеше само едно: гестаповците да са колкото може повече, заради един той няма да умре. „Аз не искам да умра мълчаливо. Десет години мълчах, защото не ми стигаше смелост да говоря. Още мога да изкупя своята вина. Другари, чувате ли ме? Толкова много искам да ви кажа, а толкова малко време ми остава..."

Щом чу, че долу се драсна клечка кибрит, Озол стреля. Това беше последният му изстрел. В същия миг, помитайки увехналите венци, разтърсвайки плесенясалите паметници, мощен взрив се понесе над гробищата.

Рудолф Бауер каза последната си дума.

Макулевич се събуди с чувството, като че още лежи между две гробни могилки, където го блъсна взривната вълна. Но не, той лежи облечен на своето легло и това съвсем не е взрив, а вятърът се е вмъкнал през отворения прозорец и е съборил китайската ваза. От старинното произведение на из-

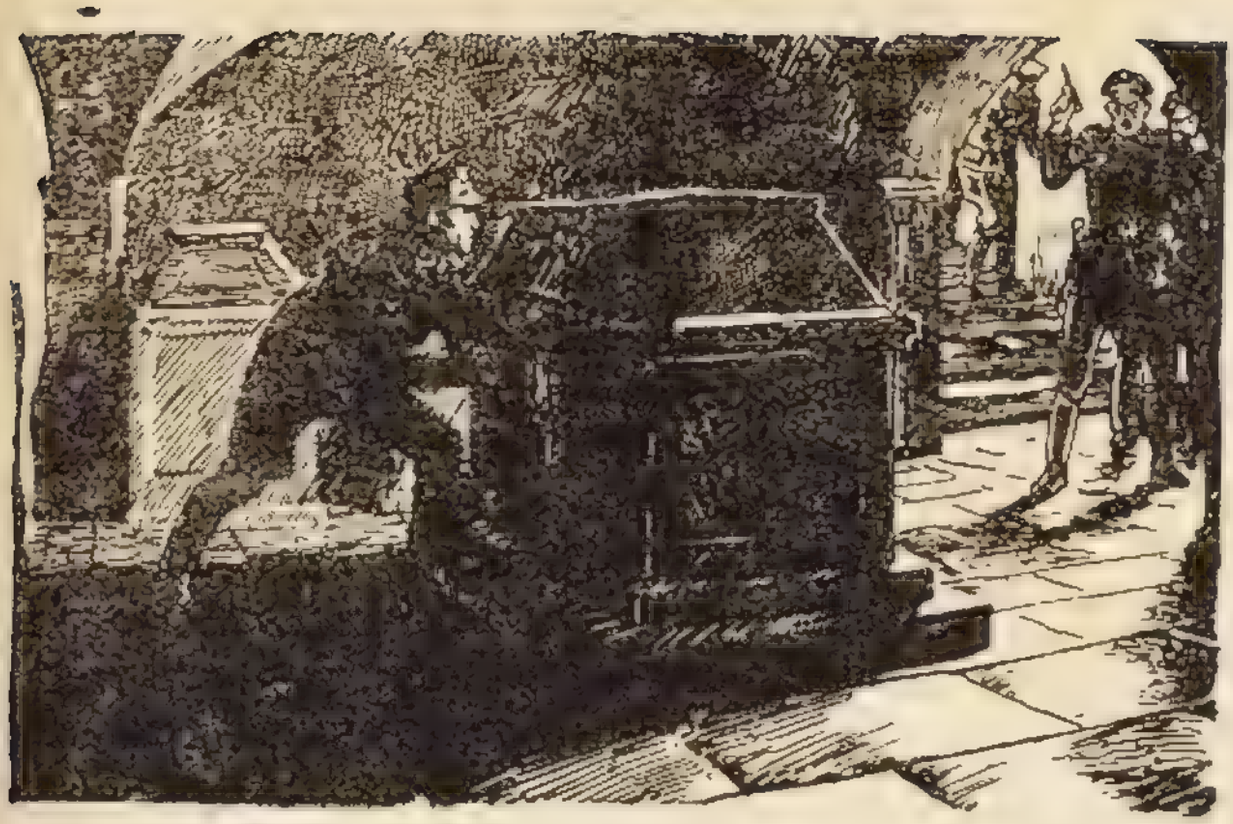

куството остана само купчина сини парчета и това напълно съответствуваше на настроението на Макулевич. В стаята всичко се обърна с главата надолу: бронзовият часовник с алегоричните фигури на музите е съборен, книгите от етажерката са паднали на пода, миниатюрите от XVII век са свалени от стената. В такъв вид оставиха стаята гестаповците след обиска.

Докато отиваше с полицаите към гробищата, въпреки цялата си наивност Макулевич разбра, че в неговата семейна гробница се укрива човек... За него приказваха хитлеристите, когато наближаваха семейната гробница на Макулевич. И изведнъж неуспелият поет разбра: ключа... Буртниек... Той е предоставил някому скривалище... На някакъв шофьор, както можа да разбере от откъслечните фрази на тия, които съпровождаха Макулевич.

Когато Макулевич се довлече в къщи от гробищата, той нямаше сили дори да затвори прозореца. Едва се домъкна до кревата. След това всичко се

завъртя, залюля се, в ушите му зазвъня, повдигна му се, но и след повръщането не му олекна. Почнаха да го мъчат кошмари. Това беше полубълнуване, полусън. Понякога Макулевич се пробуждаше, с блуждаещ поглед обгръщаше стаята, без да я познае, и отново потъваше в дълъг, пълен с кошмарни видения сън.

И накрая ето пробуждането... хладния вятър... купчинката фарфорни парчета. Друг път Макулевич би дошъл в отчаяние при вида на разбитата ваза. Това бе най-красивият предмет в неговата колекция от антикварни рядкости. Едно време, когато от парите на баща му все още имаше нещо, той делеше от залъка си, за да попълни колекцията. Всички тези бронзови и фарфорни часовници, от които нито един не вървеше, тези теракотови и фаянсови вази, чиито строги, застинали форми не се оживяваха дори от цветята, тези безбройни чаши от потъмняло сребро и зелен кристал, които никога не се пълнеха с вино, той пазеше и милееше за тях. Дори само мисълта за продаване на някаква лампа от 18 век или на старинна картина му се струваше варварска, престъпна.

Какъв глупец е бил той, отдавайки целия си живот на тези мъртви, прашни вещи, съчинявайки никому ненужния „Венец на сонетите" за щастието на умрелите, докато в същото време го заобикаляха живи хора, хора с богати души. Безмерни са техните страдания, но и тяхното величие е безмерно. Колко жалка му изглежда неговата философия в сравнение с такъв възглед за света, който даде възможност на шофьора дори и в смъртта си да тържествува над своите врагове!

Взривът в гробищата разруши не само семейната гробница на Макулевич — той разруши и преобърна целия кръг на неговите мисли и представи.

В тоя момент, когато неговата най-голяма гордост — строежът на прочутия архитект — се превърна в планина от чакъл и прах, погребал под своите развалини десетки злодеи и един герой, Макулевич разбра, че човекът е безсмъртен. Напразно фашистите, опирайки се на своята философия на унищожението, проповядвана от такива слепци като него, се опитват да унищожат човека. Не е възможно да се унищожи животът, защото това е единствената истинска форма на съществуване.

Сега предишният живот на Макулевич се оказа разбит на прах и той се съмняваше ще му стигнат ли сили да построи нов. Но едно нещо той още има сили да направи и е абсолютно необходимо да го направи! Трябва да предупреди Буртниек! Въпреки всичката си наивност в края на краищата Макулевич разбра, че Буртниек е скрил Бауер в гробницата. Ах, защо той не съобрази това при разпита? Той за нищо на света не би споменал за ключа. Късно е да се съжалява за това! Но може би не е късно да се поправи онова, което е възможно да се поправи? Гестаповците погубиха Бауер, сега в опасност е животът на Буртниек. И той, Макулевич, може да го спаси, той знае, че Буртниек е заподозрян от гестапо.

А ако чудовищата от улица „Раймерс" научат, че той е предупредил своя другар? Нали го накараха да даде декларация, че ще мълчи! Ще го бият, ще го измъчват, ще го разкъсват парче по парче, докато го умъртвят... А на бившия проповедник на философията на унищожението така му се искаше да живее... Може би Буртниек някак сам ще узнае и няма защо Макулевич да поставя живота си на карта?...

И като щраус Макулевич скри главата си под възглавницата. Нищо да не вижда, нищо да не

знае — така е най-добре. Но бурният живот постоянно блъскаше на вратата и в прозореца, напомняше за себе си, подканяше към действие. И Макулевич през целия ден се мъчи да преодолее своя страх. Дори като взе в ръка шапката и ръкавиците си, той все още не вярваше, че ще отиде у Буртниек. Но преди да излезе, той за всеки случай повери на съседката си своя черен котарак, когото в чест на повелителя на царството на мъртвите някога бе кръстил Плутон.

36

Буртниек извънредно много се учуди на това, че Макулевич започна разговора без обичайното обширно встъпление. Неговото удивление още повече порасна, когато неговият гост старателно заключи вратата.

— Кажете освен вас има ли някой в квартирата? — с шепот попита Макулевич.

Висвалд отрицателно поклати глава.

— А в съседната стая? — не преставаше поетът.

— Няма никой. Ако искате, уверете се сам.

Чак тогава Макулевич го хвана за ръката:

— Колко е хубаво, че вие сте още жив, уважаеми приятелю!... Аз толкова се безпокоех за вас...

— Но защо се безпокоите, господин Макулевич? Аз още не съм намислил да умирам...

Тук Макулевич, може да се каже, за пръв път в живота си прекъсна събеседника си:

— Аз дойдох да ви открия голяма тайна. — Той така сниши гласа си, че Буртниек едва долавяше

думите му: — Животът ви е в голяма опасност... Гестапо... Повече не питайте, това е всичко, което мога да ви кажа.

Като че нищо не се е случило, Буртниек свали очилата си и започна да бърше стъклата с носната кърпичка. А-а-а, ето кой се е криел под булото на мечтателя! Значи безсмислената философия на смъртта е била само маска, под която се е криел хитлеристки агент, който се интересува не от абстрактната, а от съвсем конкретната и реална смърт! Сега Макулевич иска да го подмами. А гробницата? Излиза, че всичко е било капан? Бауер може би е вече хванат... Нима Рудолф е разкрил нещо на своите палачи? Не, на Рудолф Бауер Висвалд напълно вярва. Такъв човек не би предал другаря си.

— Предраги господин Буртниек, защо вие нищо не предприемате? — все повече вълнувайки се, продължи Макулевич. — Вие трябва незабавно да си приготвите куфара и да избягате зад граница.

Висвалд насила се усмихна:

— Уважаеми приятелю, ама днес не е първи април.

— Това съвсем не е шега... Умолявам ви да вземете всички мерки!

— Ами вие какво, какво говорите, господин Макулевич! Аз съм собственик на частна фирма и няма защо да се страхувам от гестапо. Те преследват комунистите и добре правят.

— А пък аз, да си призная, мислех, че сте комунист — разочаровано проточи Макулевич.

— Как е могла да ви дойде в главата такава нелепа мисъл?

— Виждате ли, щурмбанфюрерът каза, че господин Бауер сигурно е комунист — несвързано започна да разказва Макулевич. — Щурмбанфюрерът — този същият господин, който ме разпитва — ми задаваше въпроси за Бауер. И ето, без да подозирам нещо, аз му разказах за ключа... И след това този господин насила ме вмъкна в една кола и ме откара на гробницата „Свети Петър". От техните разговори аз поразбрах нещо. И видях как обградиха гробницата... А след това страшен взрив... Помислете само, вечерта да разговарям с господин Бауер и да не подозирам, че той е герой, с нищо неотстъпващ пред описания от Плутарх... А след това аз дълго бях болен. На мен и сега ми е много страшно... Вие нали никому няма да кажете, че съм идвал при вас... Моля ви се, замислете. Аз никога не бих си простил, ако нещо се случи с вас, мой скъпи господин Буртниек.

Разказът беше съвсем объркан, но Буртниек всичко разбра, а недоизказаното лесно можеше да се подразбере. В гласа на Макулевич звучеше такова отчаяние, такъв истински страх, че беше невъзможно да не му се вярва. Гостът дори и сега още трепереше... Самопожертвуването на тоя човек трогна Буртниек и той за миг забрави за смъртта на Бауер и за грозящата самия него опасност. За пръв път, откакто се познаваха, той стисна ръката на Макулевич от все сърце:

— Благодаря. Добре направихте, че помислихте за живите... За мен не се тревожете, идете си спокойно в къщи. Когато доставя стиховете на Керковиус, ще ви съобщя.

— Благодаря ви, господин Буртниек. Но те вече не ми трябват... С миналия живот завинаги е свършено... а да започна нов живот... не знам ще съумея ли...

Буртниек тръгна към Янис с необходимата предпазливост. Той беше развълнуван повече, отколкото искаше да си признае. Заради него следят цялата къща. А това поставя в опасност печатницата. През тясната пролука той най-напред погледна към стълбата, почака, докато касиерът на Взаимоспомагателното дружество се качи в своята кантора, и чак тогава тръгна надолу.

В това време Янис обмисляше предстоящите задачи на нелегалната организация. Свободата е близка. Тя вече бие с прикладите на съветските пушки по вратите на Рига. Трябва да бъде посрещната с чест. В много заводи има охранителни групи. В деня, когато фашистите започнат евакуацията на Рига, работниците ще грабнат скритите пушки и ще пазят своите цехове от подривниците. Там, където хитлеристите са започнали да извозват фабричните машини, тези групи вече вършат голяма работа — заравят становете в земята, а в Германия изпращат напълнени с камъни сандъци.

Когато Буртниек накратко преразказа своя разговор с Макулевич, Янис изведнъж стана мрачен:

— Жалко за Бауер. Забележителен човек. . . Но как ние сами не забелязахме, че следят къщата?

— Не е чудно — отговори Буртниек и поведе Янис към прозореца, обърнат към улицата. — Аз едва сега се досещам. Погледни — нищо подозрително ли не виждаш?

Янис полека отмести плътната завеса, винаги скриваща стаята от любопитните погледи. Но той напразно търсеше да види шпиони. Обикновено те лесно се разпознават: лениво се разхождат назад-напред, давайки вид, че чакат някого или че четат фирмите. Такива пред къщата не се виждат. На ъгъла също няма никой. По улицата бързат обик-

новени минувачи. Пред къщата портиерът мете отсрещния тротоар.

— Не мислиш ли, че е портиерът? — със съмнение попита Янис.

— Именно той. Погледни как мете.

Сега Янис и сам забеляза, че портиерът вече от дълго време влачи метлата все по едно и също място и при това гледа все към тяхната къща. Да, Висвалд е прав.

— Ах че слепци сме ние! Трябваше да се досетим защо изведнъж смениха портиера!

— Това още не е всичко — каза Буртниек. — От двора зад къщата също ни следят. Ела в кухнята да ти покажа.

Тоя път Янис почти веднага забеляза агента на гестапо. В съседната къща на прозореца на втория етаж седеше някакъв тип и четеше вестник. От време на време той се прозяваше, вглеждайки се към двора на тяхната къща, макар че там нямаше нищо за разглеждане.

— Аз го наблюдавах доста време — каза Висвалд. — Той дори нито веднъж не прелисти вестника.

— Тоя път мръсниците работят чисто — каза Янис, като се върна в стаята. — Изглежда, че твърдо са решили да те хванат. Сигурно около къщата обикалят и други шпиони. Към улицата пътят е отрязан. Но ти не бива да оставаш повече тук.

— Мен ме остави... За печатницата ме е страх. Не е ли по-добре да се прекрати работата?

— Не, ние не можем да направим това. Разбери, сега трябва да се работи денем и нощем. Нима може в решителния момент да слагаме оръжие? Нужно е да се призоват жителите на Рига да се съпро-

тивяват на принудителното изпращане в Германия, да спасяват своя град от разграбване, да не позволяват на фашистите ла извозват материали, да саботират разпорежданията на окупационните учреждения, с всички средства да улесняват идването на съветските въоръжени сили. Позивите са необходими ежедневно. Не, ние нямаме право да прекратяваме работата. . . А ти как мислиш, Надя?

Вестта, съобщена от Буртниек, не изненада Надежда. В условията на нелегалност човек на всичко трябва да бъде готов! Но не бива да се допусне да открият квартирата без номер именно сега, когато победата е така близка. Разбира се, трудно е да се определи денят на освобождението на Рига — хитлеристите отчаяно ще се съпротивяват, за да задържат последния голям опорен пункт в Прибалтика. Все пак Надежда твърдо вярваше, че на годишнината на Октомврийската революция кулите на Рига ще бъдат украсени с червени знамена.

— Всичко това е така — отговори Надежда, — но именно затова трябва особено да се пазим от провал. Наш дълг е да останем живи, докрай да бъдем на поста си. Трябва да се съобразим с това, че следят къщата и че по обикновените пътища не ще можем да изпасяме позивите.

— Аз вече мислих за това — подхвана Янис. — Но нали ние имаме и запасен път — подземния ход, който извежда до развалините при реката. Там, разбира се, е трудно да се излезе, но какво да се прави. . . На теб, Висвалд, също ще ти се наложи да се възползуваш от този ход. Известно време ще поживееш у Силин. Ти знаеш — в Чиекуркалне. . . А сега не бива да се губи време. Обувай моите стари обувки, а твоите ще трябват на мен. Аз съм замислил една военна хитрост.

Като забеляза учудването на Буртниек, Янис поясни:

— Ти ще изчезнеш, но шпионите няма да знаят за твоето бягство от къщата. Разбира се, ще възникне подозрение, че ти се криеш в някоя квартира. За да предотвратим общо претърсване, ще инсценираме бягство през тавана, по покрива.

Като се разделиха с Надежда, Буртниек и Янис се спуснаха в квартирата без номер. Там Буртниек за пръв път се срещна с Ерик, за когото тъй много бе слушал. На Буртниек му стана някак срамно да се измъкне, да остави другарите си, които може би няма да види вече. Но... „Дум спиро, сперо" — „Докато дишам, ще се надявам!" Всичко ще мине добре, те непременно пак ще се срещнат в тесен приятелски кръг да си бъбрят и да прелистват лист по лист календара на спомените.

Висвалд Буртниек здраво стисна ръцете на другарите си и като се наведе ниско, влезе в подземния ход.

Янис се качи горе, а Ерик отново се хвана за работа. Нямаше време да се мисли за надвисналата опасност, трябваше колкото може по-скоро да се набере текстът на позива.

Нелегалната печатница продължаваше работата си.

37

Октомври. Ето вече трета есен Рауп-Дименс е в Рига. По булевардите — златолисти липи, нощем земята замръзва, денем под уморените лъчи на слънцето мътнокафявата повърхност на канала се превръща на блестящо стъкло. Върху водата — мозайка от жълти, червени, оранжеви листа, в градините — печалната въздишка на вятъра, бледо

слънце над крепостния хълм... Навсякъде личат признаците на есента, на повяхването, но върху лицата на простите рижани през скръбта и мъката се прокрадват първите плахи кълнове на радостта.

Тази радост в очите на минувачите докарваше Рауп-Дименс до лудост. Рига вече не му изглеждаше приятна. В последно време всичко се бе объркало. Ехото на взрива в гробищата „Свети Петър", който погуби Ранке, Озол и още осем души, достигна чак до Берлин. Там столичните тъпаци си въобразиха, че Бауер е бил замесен в подготвяно покушение срещу Хитлер и затова не можеха да простят на щурмбанфюрера неговия неуспех. Само благодарение на баща му и на това, че сега гестаповците в Рига трябваше да работят с двойно напрежение, щурмбанфюрерът можа да се отърве от изпращане на предните позиции. Да, Бауер по някакъв дяволски начин се изплъзна измежду пръстите му. Затова пък сега в заложената мрежа се блъска Буртниек! Него ще го пазят ден и нощ, с бинокъл ще наблюдават от съседната къща прозореца на агенцията. Всеки посетител на Буртниек ще бъде следен. Всеки ден може да се очаква, че следите ще доведат Рауп-Дименс до нелегалната печатница, а оттук — до центъра на рижката нелегална организация.

Въображението на щурмбанфюрера вече му рисуваше стотици арестувани, цяла алея бесилки от Паметника на свободата до Вяземския пазар... Нека тия мъртъвци бъдат единствените, които ще дочакат връщането на болшевиките! Във всичките му подробности вече бе разработен планът за насилствената евакуация на жителите на Рига, в който се определяше самостоятелна задача на всеки полицай и жандарм. На болшевиките те

няма да оставят нито една жива душа, нито един дом!

По подобни блянове успокояваха Рауп-Дименс само за момент. След най-малкия неуспех той изгубваше самообладание и шарфюрер Хесен, който смени Ранке, имаше основания да се безпокои за здравето на своя началник. Внезапните преходи от злобно отчаяние до прекалено възторжени надежди предизвикваха у Рауп-Дименс прилив на трескава енергия. Той никога не беше гонил своите подчинени тъй безмилостно, никога неговите действия не бяха бивали толкова хитроумни и всестранно премислени. Сега, когато оставаше толкова малко време, не бива да се греши, всеки удар трябва да попада в целта.

Рауп-Дименс заповяда на Хесен два пъти дневно да докладва за резултатите от наблюдението върху Буртниек. Този път шарфюрерът се яви по-рано от определеното време:

— Господин щурмбанфюрер! Току-що позвъниха, че някакъв човек е посетил агенцията на Буртниек. Ако се съди по описанието, това е Макулевич. — И Хесен от предпазливост се отдръпна към вратата.

— Значи освен моят на никой друг мозъкът не работи? За какъв дявол тия кретени му позволиха да влезе? Безумецът трябваше да се арестува направо на улицата, ако не е имало друг изход!

— Осмелявам се да ви доложа, господин щурмбанфюрер, че вие сам благоволихте категорично да забраните да се задържат посетителите на агенцията и заповядахте само да се следят и да ви се докладва. Моите хора мислеха. . .

— Трябва да мислите със собствените си глави! Незабавно да се арестува Макулевич!

— Това вече е направено, господин щурмбанфюрер.

Тоя път избухването на Рауп-Дименс беше по-скоро вътрешно, отколкото външно; той съзнаваше, че сам до голяма степен е виновен за тази непростима немарливост. Банге е прав! Този, който веднъж попадне в гестапо, не трябва да излиза оттук жив, макар да е ясно като бял ден, че в нищо не е виновен. Сега Макулевич сам е подписал своята смъртна присъда... Нищо, Буртниек още не е успял да избяга. Той и не може да избяга — агентите на гестапо ще го издебнат, ако трябва, и накрай света. Буртниек трябва веднага да се арестува и в неговата квартира да се устрои капан.

След десет минути Рауп-Дименс, съпроводен от всички хора, които бяха на негово разположение приближи ъгъла на улица „Грецинек". За да хванат Буртниек неочаквано, гестаповците, облечени цивилно, един по един влизаха във входа и се качваха към кантората на Взаимозастрахователното дружество. На поставените на пост агенти бе заповядано да задържат всеки, който се опита да излезе от къщата.

Въпреки трикратното позвъняване вратата на книжарската агенция не се отваряше. Щурмбанфюрерът шепнешком заповяда да измъкнат бравата. Прегледаха всеки ъгъл, всичко преобърнаха, но Буртниек бе пропаднал безследно.

„Измъкнал се е, мерзавецът! — помисли Рауп-Дименс, като преглътна проклятието. — Спокойно! Без истерика! Трябва трезво да се мисли! И така, ако Буртниек е излязъл от къщата, агентите биха го забелязали. Значи той е някъде тук, крие се в мазето, или на тавана, или у някого от съседите. Хубаво, че не вдигнахме шум."

Той се обърна към Хесен:

— Доведи Лео!

След няколко минути в дома влезе пълен мъж с добродушен вид, с килнато на тила бомбе. Неговото старомодно дълго сако беше разкопчано и на корема му лъщеше масивна верижка на часовник. Също тъй добродушно изглеждаше черното куче вълча порода, което махаше опашка и спокойно крачеше редом със своя стопанин. Никому не би дошло на ум да помисли, че това е Лео — знаменитото полицейско куче на гестапо.

В квартирата на Буртниек инструкторът стегна ремъка около шията на кучето и дръпна. Това беше знак да почне работа.

Лео мигновено се преобрази. Тялото му се напрегна, ушите щръкнаха и даже козината му настръхна. Като помириса дрехите на Буртниек, кучето се насочи към задната стая, след това се върна в кантората и душейки невидимите следи, избяга надолу по стълбата.

. . .

„. . . Червената армия е пред вратите на Рига! Настъпва решителният момент. Фашистите са взели мерки след тяхното бягство в нашия град да не остане нито един здрав дом, на който би могло да се издигне знамето на свободата на Съветска Латвия. . . Фабрики, учреждения, мостове са подготвени за вдигане във въздуха. . .“

Нишката на мисълта му се прекъсна. Даугавиет загриза молива, после погледна Надежда, която стоеше до прозореца, скрита зад завесата, и наблюдаваше към улицата. С метла в ръка старият Донат се появяваше ту на двора, ту във входа. Постовете са поставени, предпазни мерки са взети. Цялата обстановка на обкръжение, макар да не се отнасяше непосредствено до печатницата, потискаше Янис. Може би затова днес така трудно пише? Но

най-късно до сутринта позивите трябва да бъдат готови. Времето е толкова малко — всеки миг хитлеристите може да почнат разрушаването на най-важните обекти.

Янис си наложи да продължи работата. Изведнъж откъм банята се чу глух удар... Даугавиет бързо дописа фразата, откъсна от бележника изписания лист, подаде го на Ерик и като че искаше извинение за бързането си, каза:

— Днес се налага ударно темпо. Като свършиш, почукай. Щом дойде Скайдрите, ще я пратя да помага.

— Скайдрите още я няма — каза загрижено Ерик. — Да се надяваме, че нищо лошо не се е случило... Да почакаме още?...

Даугавиет погледна часовника:

— Повече не може да се чака. В шест часа вечерта при Буртниек ще дойде работникът от ВЕФ. Той трябва да се предупреди. Какво да се прави, трябва да отиде Донат. Аз сега ще му кажа.

Янис отвори вратата към стълбата, но не успя да излезе. Като едва не събори Даугавиет, в краката му скочи голям черен пес.

— Горе ръцете!

Тези думи, произнесени шепнешком, прозвучаха в ушите на Янис като грохот на гръмотевица. Нямаше никакъв изход, трябваше да се подчини. Като блъскаше Даугавиет с дулото на револвера, гестаповецът влезе след него в стаята. Чула стъпки, от кухнята изтича Надежда. На нея също заповядаха да застане до стената с вдигнати ръце.

— Да се претърси стаята! — изкомандува Раупф-Дименс.

Хиляди въпроси налитаха в главата на Янис и всичките оставаха без отговор: С какво е свързано появяването на гестаповците? Търсят Буртниек или

са научили нещо за печатницата? Не успяха да предупредят Ерик с тревожния сигнал! Това е непростимо! Това трябва да се направи сега с някаква хитрост. Щурмбанфюрерът сякаш напук закриваше с гръб мястото, където под двойна маскировка беше копчето на звънеца. Достатъчно е гестаповецът да чуе само едно почукване на Ерик, за да разбере, че зад банята има някакво друго помещение. Ще започнат да чукат по всички стени, тавани, подове и накрая ще открият печатницата. Това не бива да се допусне! В никакъв случай не бива! Секундите летят... може би Ерик сега набира последните думи... На Янис се стори, че чува как Ерик се катери по тесния вход... Сега ще се чуе почукване... Не, по-добре да умре, отколкото да се погуби печатницата...

С един скок Янис се намери върху гестаповеца и като го блъсна със сила към стената, приведе в действие сигнала за тревога.

Не давайки на Рауп-Дименс да се опомни, Янис се хвърли към кухнята, отвори прозореца и скочи в двора. Но в тоя миг някой с все сила го удари по главата и той падна. Двамата агенти, дежурни в двора, извиха ръцете на беглеца зад гърба и го вмъкнаха обратно в квартирата. След това го блъскаха с юмруци, биха го по главата с дръжката на пистолета. Но въпреки всичко от лицето му не изчезна тържествуващата усмивка.

Квартирата без номер сега беше в безопасност!

38

Нападението на Янис беше толкова неочаквано, че човекът, който държеше кучето, неволно изпусна из ръцете си ремъка, с който го водеше. Оставен сам, Лео продължи търсенето.

В трапезарията кучето спря сякаш в някаква нерешителност. Миризмата го водеше към банята. Но също такава миризма, даже малко по-силна, го теглеше назад, към изхода. Тръгвайки по нея, Лео изскочи от квартирата, затича нагоре по стълбите и като блъскаше с лапи на вратата, стигна до тавана — с една дума, измина същия път, който бе изминал Даугавиет, отнасяйки обувките на Буртниек.

На тавана служителите на Рауп-Дименс намериха неопровержими доказателства за бягство — отворен капак на покрива, под него обърнат сандък и обувките, които беглецът очевидно е свалил за да се задържа по-добре върху хлъзгавия покрив. При това и стопанинът на къщата Донат Бауманис потвърди, че малко преди да дойдат гестаповците, Буртниек е идвал при него за ключа от тавана.

Трябваше да се даде команда за търсенето на Буртниек из цяла Рига и нейните околности.

Рауп-Дименс отново претърпя неуспех.

Желаейки да скрие своя провал, щурмбанфюрерът съобщи на началството, че арестуваните обитатели на квартира № 1 студентът Дзинтар Калнин и Ядвига Скоростина (без определено занятие) са отговорни работници на комунистическата партия. Рауп-Дименс отлично знаеше, че неговите думи не се потвърждават с никакви факти, ако не се смятат нападението на Калнин и неговият опит за бягство. Но липсата на тежки улики никак не тревожеше Рауп-Дименс. „Ако няма улики, трябва да се издирят!" И той денем и нощем разпитваше арестуваните с надежда, че те ще се объркат от заплетените въпроси. Но и Калнин, и Скоростина въпреки всички хитрости на следователя държаха на своето: с Буртниек са имали добросъседски отношения, от политика не се интересуват. Своя опит за бягство Калнин обясняваше с внезапно помътняване на разсъдъка — след прекарания в детинството му менингит такива пристъпи у него се повтаряли доста често.

Щурмбанфюрерът беше неуморен. Действувайки по обикновения гестаповски метод, той се стараеше да събере сведения за миналото на арестуваните.

Според паспорта и показанията на арестуваната, Скоростина по-рано е живяла в Резекне. Тоя град е вече в ръцете на болшевиките, но Рауп-Дименс имаше щастието да намери бившия началник на резекненската полиция, избягал в Рига. Ала и той нищо смислено не можеше да каже.

— Нима нищо, съвсем нищичко? — упорствуваше щурмбанфюрерът. — Но погледнете още веднъж това лице. Нищо ли не ви говори то?

Началникът на полицията повъртя в ръцете си силно контрастната снимка, направена от гестаповския фотограф, и изразително вдигна рамене.

— Може би старата снимка ще свърши по-добра работа? — И Рауп-Дименс му подаде паспорта на Скоростина. — През тия години, разбира се, външността ѝ може да се е изменила...

Началникът на полицията погледна набързо малката снимка, но затова пък дълго разглежда втората страница на паспорта.

— Фалшив! — извика той. — Ето, виждате ли, документът е издаден през март, а аз добре помня — Васараудзис, който уж е подписал тоя паспорт, започна да работи при нас едва през ноември... Паспортът е фалшив! В това няма съмнение!

Най-после ледът се счупи! Пред началника на резекненската полиция Рауп-Дименс с нищо не издаде радостта си. Няма защо тоя латвиец да знае каква услуга направи на щурмбанфюрера. Но щом той излезе, Рауп-Дименс извика Хесен:

— Е, Хесен, можете да ме поздравите! Моето предчувствие се оправда. Тази Скоростина съвсем не е Скоростина, а нелегална работничка, тя има подправен паспорт. Как мислите вие, Хесен, какво означава това?

Шарфюрерът тракна токове и продължи да мълчи.

— Това означава, че Калнин също е нелегален! Да, Хесен, ние с вас пипнахме голям дивеч. Веднага ще съобщя на Банге. Ще помоля да ме освободят от всички други задачи и ми дадат възможност да се заема изключително с това дело. Няма да се учудя, ако тоя Калнин се окаже тъкмо този, когото аз вече отдавна търся... Но какво стоите като дърво и ме зяпате в очите? Предайте на агент номер шестнадесет веднага да се яви при мен.

Цели няколко денонощия Янис не склопи очи. В тясната бетонна килия в мазето на гестапо през цялото време гори нетърпимо силна светлина. Тази илюминация не му даваше да заспи. По такъв начин гестаповците се надяваха да отслабят волята на арестувания. Но Даугавиет не позволяваше да се отпусне. Той знаеше, че трябва да се придържа към първоначално дадените показания. Само така може би ще успее да спаси Надежда. Възможно е още веднъж да му се наложи да покаже пристъп на „помътняване на разума".

Можеше ли той да упрекне себе си за нещо? Разбира се, в работата не е минало без грешки... Да, фатално се оказа именно това обстоятелство, че агенцията на Буртниек се намираше в същата къща, където и тайната печатница. Но има в тъй сложните условия на нелегалната работа абсолютно всичко може да се предвиди? Много; твърде много неща бяха старателно обмислени и претеглени. Квартирата без номер работи три години без прекъсване — това не е ли най-доброто доказателство?

Янис не скърбеше за своята участ. Най-главното е направено: печатницата е в безопасност. Ако освен това му се удаде да спаси Надежда от смърт, той ще счита, че е изпълнил своя дълг докрай.

Днес за пръв път угасиха светлината в камерата. Янис достатъчно познаваше приемите на гестаповците, за да разбере — трябва да се подготви да посрещне нова хитрост. Но умората го надви — той затвори очи и потъна в дълбок сън.

Сънуваше, че в квартирата без номер бучи силно сигналът за тревога. Не, това съвсем не е сигналът за тревога, а рев на фашистки танк. Сега той ще смаже под веригите си всичко живо. Стоманеното чудовище ще трябва да се спре... Янис иска да хвърли гранатата, но изведнъж забелязва, че за танка

е вързана Надя. Къдриците на нейните меки, светли като лен коси са се разпилели... Ако хвърли гранатата, ще убие Надя... Не, той не може да направи това... А веригите на танка все се въртят и смилат все нови жертви. Ревящият танк е все по-близо, по-близо. Надежда вижда Янис и крещи: „Не мисли за мен, хвърляй гранатата!..." Той стиска зъби, замахва... Гранатата лети... Ослепителен взрив...

Даугавиет се събуди. Ослепителна светлина залива камерата и като с нажежени игли боде очите. За да се спаси от блясъка, Янис инстинктивно се обърна и закри с ръка лице. В същия момент светлината угасна.

В кабинета на Рауп-Дименс Кисис развълнувано уверяваше щурмбанфюрера:

— Това е той! Той! Сега вече не се съмнявам!

— Но нали вчера се съмнявахте? — възрази Рауп-Дименс, макар сам да беше уверен, че Калнин — това е Жанис.

— Точно затова аз предложих такъв опит. Точно така той и тогава закри лицето си, когато аз запалих клечка кибрит. Това е Жанис! Господин Рауп-Дименс, разрешете да напомня, че ми се полага обещаната награда за залавянето на Жанис...

— Аз го хванах, а не вие! Аз, аз, само аз, разбрахте ли? Цяла година вие не можахте да го откриете! На вятъра получавате заплата!

Щурмбанфюрерът изпсува — сега това за него бе станало привичка. Но дори ругаейки Кисис, той вече обмисляше по-нататъшните стъпки. Трябва да уреди очна ставка между Жанис и тая жена... да се опита да обърка, да притисне някого от тях до степата. Повече надежди Рауп-Дименс възлагаше на жената. Не напразно ги наричат слаб пол...

...Рано или късно това трябваше да стане... Надежда смяташе хладната, влажна камера, издевателствата на есесовците, ежедневната порция изтезания за логическо продължение на ареста. И също такъв логически завършък ще бъде смъртта от ръката на палача. Надежда за нищо не жалеше. Да живееш — значи да се бориш, а борбата не може без жертви. Нищо няма да научат от нея, тя нищо няма да им каже, ще мълчи, както са мълчали хиляди съветски жени, отивайки на смърт заради живота на другите, заради бъдещето.

През тези дни тя много мислеше за Янис, мислеше с нежността на сестра, с гордостта на другар. Колко самопожертвувателно постъпи той, когато в последната минута спаси печатницата и Ерик! За себе си Надежда не искаше нищо, но на Янис тя желаеше всичко: живот, победа, щастие. Желаеше му още любовта на най-добрата девойка на света. Янис е заслужил това. И все пак Надежда разбираше, че не е съдено да се сбъднат всички тия мечти: от гестапо към свободата води само един път — позорният път на предателството. Може би тях ще ги отведат заедно на разстрел, може би ще й се удаде тайно да стисне ръката на другаря и да каже: „Янис, аз винаги знаех, че ме обичаш. Благодаря ти."

През нощта на седми октомври пак извикаха Цветкова на разпит. Тоя път щурмбанфюрерът я прие необикновено любезно и сам й подаде стол:

— Защо стоите, седнете, моля. Няма от какво вече да се страхувате — на мен вече всичко ми е известно...

Последва дълга пауза, през която Рауп-Дименс не сваляше втренчените си очи от нейното лице. Но лицето на арестуваната оставаше все така безстрастно, както и преди. Можеше да се помисли,

че жената не е разбрала смисъла на казаните думи. Най-после гестаповецът прекъсна мълчанието:

— Повече не искам да ви мъча със загадки... Шарфюрер Хесен, доведете Жанис.

Надежда едва забележимо трепна, но това не убегна от погледа на Рауп-Дименс. „Първото попадение!" — с удоволствие отбеляза за себе си той и заговори с престорено дружелюбен тон:

— Аз виждам, че вие сте поразена. Признавам си, че и аз бях поразен, аз смятах вашия другар за човек с желязна воля... Но, оказа се, че дори и комунистът има сърце... Когато аз му съобщих, че от неговите признания зависи вашият живот, Жанис заговори. За вас сега ние също всичко знаем: че имате подправен паспорт, че сте помагали на Жанис в нелегалната печатница. Ние знаем дори вашето истинско име...

На Надежда се поиска да извика: Това е лъжа, лъжа! Янис никога няма да стане предател. Но разумът непрестанно твърдеше другото. Та откъде гестаповците са узнали всичко? Нали освен Даугавиет в Рига никой друг не знае нейното истинско име? Янис, нима това е истина? Нима ти, спасявайки ме, си предал печатницата? Но нали сам казваше, че нелегалният е длъжен да се откаже от личния си живот, от личните си чувства. Не, не може да бъде... Любовта не може да накара Янис да забрави дълга си. На това Надежда не ще повярва.

Рауп-Дименс не даде на арестуваната да дойде на себе си от сътресението.

— Ако вие ми помогнете да доведем започнатото докрай — каза той, — аз ще направя за вас всичко, което е по силите ми. Свобода не ви обещавам, но смекчаване на наказанието ви гарантирам. Дори и сега, за да облекча малко положението ви, аз наре-

дих да донесат вашите топли дрехи. Моля, разпишете се за получаването им.

До нея на един стол наистина бяха нейните вещи: палтото и подаръкът от Скайдрите — синята вълнена рокля. Все още продължавайки мисления разговор с Янис, Надежда машинално взе в ръка подадената ѝ писалка. Като написа първата буква, тя се сепна — без малко не попадна в клопката, едва не се подписа със своето истинско презиме. За миг разбрала, че именно това чака от нея гестаповецът, тя веднага поправи първата буква.

Рауп-Дименс измъкна хартията от ръцете ѝ. Разочарованието върху лицето на гестаповеца потвърди, че тя не греши. Щурмбанфюрерът скочи от креслото.

— Топли дрехи ви се приискаха — злобно се усмихна Рауп-Дименс. — Почакайте, скоро и без дрехи ще ви стане горещо! И той се обърна към Хесен: — Шарфюрер, отведете арестуваната в съседната стая!

Когато вратата се затвори, той започна изпитателно да разглежда подписа. Тънко разработената маневра не даде желаните резултати: Скоростина — същите съвсем равни букви, както и на паспорта. А това какво е? Рауп-Дименс взе лупата. Буквата С. Но под нея има друга черта. Явно буква Ц. Значи, тя отначало е искала да подпише своето истинско презиме, а после се е сетила. Ц, Ц, Ц! Тази буква би могла да открие секрета, само да следваха след нея останалите... Какви презимена започват с Ц? Царицина, Цицолковска, Цветкова, Цеткина, Цветкова, Цветкова, Цветкова, Цветкова... Защо това презиме постоянно се върти из главата му?

Рауп-Дименс запали една цигара, втора, без да усеща вкуса им, дори не забелязвайки, че изтърсва

пепелта върху панталона си. Цветкова, Цветкова... та това презиме той съвсем скоро прочете някъде. Разбира се! Щурмбанфюрерът вдигна слушалката на вътрешния телефон:

— Щурмфюрер Бухарт! Донесете ми веднага материалите, взети от квартирата на Скоростина... Да, да, всичко. Живо!

След две минути в кабинета на Рауп-Дименс внесоха голяма кошница. Като изтърси всичко на пода, Рауп-Дименс започна трескаво да разхвърля настрана учебници, квитанции, конспекти на лекции, стари рецепти, логаритмични таблици, романи в пъстри корици. Ето! Това е, което търси. Малка книжка в красива подвързия. Върху синята кожа златен надпис: „Евгений Онегин." Той разтвори книгата. На първата страница полегато бе написано:

НА НАДЕЖДА ВИКТОРОВНА ЦВЕТКОВА

Нека в редовете любовта ми проличи
към прекрасните ти кехлибарени очи.

Рауп-Дименс вече не се съмняваше. Надписът на книгата е посветен на нея. Достатъчно е да си спомни цвета на нейните очи! Истинското презиме на Скоростина е Цветкова. Сега той е достатъчно добре въоръжен за двубой с Жанис.

... Той заговори с повелителен тон, сякаш не забелязваше, че арестуваният е вече въведен в стаята:

— Хесен, пет души ще ви стигнат ли за обискиране на нелегалната печатница?

— Тъй вярно, господин щурмбанфюрер...

— Добре, тогава отнесете на Цветкова палтото ѝ. Нека се облече. Тя ще ви покаже входа.

Сърцето на Янис замря. „Значи на гестапо вече е известна неговата връзка с печатницата... Дори презимето на Надя са узнали" — помисли Даугавиет, съвсем забравил, че само той знае истинското й презиме. Всичко останало отстъпи на заден план.

Щурмбанфюрерът сякаш едва сега забеляза арестувания:

— А, вие сте вече тук? Отлично, а сега да поговорим, Жанис. — Това име Рауп-Дименс произнесе небрежно, като че от много отдавна е свикнал да нарича така Даугавиет. — Цигара? По-смело, по-смело! Ние вече нямаме никаква нужда да ви мъчим повече: Цветкова призна всичко. Като имаме предвид нейното пълно признание, ние решихме да изпратим вашата съучастничка в концентрационен лагер. Но за съжаление тя упорито поема цялата вина върху себе си. Само вие сега можете да я спасите от бесилката.

Янис мълчеше. Още от детинството си той имаше навик да мълчи, докато в мислите му няма пълна яснота. „Това е уловка!" — предупреждаваше го инстинктът на нелегалния. Но как да се обясни това, че на гестаповците всичко им е известно? И обращението „Жанис", и връзката му с печатницата? На нищо не трябва да вярва, а същевременно нелепо е заради принципа да не се вярва на очевидните факти...

— Вие, изглежда, мислите, че това е уловка?... Добре, аз сега ще ви запозная с показанията на Цветкова. — И Рауп-Дименс започна да чете предварително приготвения текст: — „Аз ,членът на ВКП (б) Цветкова Надежда Викторовна, като съзнавам..."

Цветкова Надежда Викторовна... По-нататък той вече не слушаше... Страшната истина затъмни всичко: нали освен него никой в Рига не знаеше

истинското име и презиме на Надежда! Нито Елиза, нито Скайдрите, даже Буртниек, даже Ерик не го знаеше... Никой...

— Значи...

Надя е признала — ето единствения извод.

„Надя, Надя, как можа да постъпиш така? С какви нечовешки мъчения успяха да изтръгнат от тебе истината? А може би, бълнувайки, ти си издала себе си и мен? Това аз мога да ти простя. Но дори в бълнуването си ти не биваше да откриваш местонахождението на печатницата!"

Надежда е предала печатницата! Надежда ще им покаже тайния вход! Това не може да бъде, аз самият бълнувам... Три години заедно, три години съвместна нелегална работа означава повече, отколкото цял дълъг живот. Янис познаваше всички мисли на Надежда, всяка чертичка на нейния характер. Такъв човек като нея дори да загуби разсъдъка си не може да стане предател. Дори заради спасението на другия, както твърди това гестаповецът. Нищо не може да разклати тази непоколебима увереност.

За пръв път през цялото време на разпита Янис заговори:

— Аз нищо не разбирам... Надежда Цветкова? Дайте сам да прочета. Аз вярвам само на собствените си очи.

Забравил за своята хитра тактика, Рауп-Дименс скочи побеснял от креслото:

— Как смееш ти, проклет комунист! Нали ти казах, че това е написала твоята съучастница, какво повече искаш!

От гняв Рауп-Дименс забрави за предпазливостта и Надежда, която седеше в съседната стая, чу неговите думи. Преди караулните да успеят да се опомнят, тя се хвърли към вратата:

— Лъжа! Не... — Тя млъкна, без да успее да каже нещо повече: скочилият есесовец я стисна за гърлото.

Но Янис и така разбра всичко. Като вдигна глава, той пошепна:

— Надя, Наденка...

Раздаде се резкият глас на Рауп-Дименс:

— Доведете я тук... Вържете двамата за столовете! Ще заговорят те пред мен!

Като видяха яростния припадък на щурмбанфюрера, есесовците очакваха тоя път нещо извънредно. Но Рауп-Дименс скоро се опомни. Жаждата за лично отмъщение не биваше да влияе на постъпките му. Най-първо трябва да узнае къде се намира печатницата, а след това може да се разплаща... С обикновените изтезания от тях нищо не може измъкна, това е ясно. Но всеки човек има свое болно място, своя слабост. Само трябва да се намери тя. И Рауп-Дименс показа, че не случайно се ползува със славата на отличен психолог. Значи Жанис пошепна „Наденка!" Ясно е, че той обича тая жена. И това, което никога не би дошло на ум на обикновения месар Ранке, измисли дивакът с диплома от Кембриджкия университет.

— Жанис, слушайте ме внимателно. Нужна ми е печатницата. Във ваше присъствие Цветкова ще бъде мъчена дотогава, докато вие не кажете къде се намира печатницата. Никой няма да ви попречи да се любувате на приятното зрелище.

Блесналата като мълния ненавист в очите на Янис потвърди на Рауп-Дименс, че той е на прав път.

— Тя е красива жена, не е ли вярно? — продължаваше щурмбанфюрерът ехидно. — Дали след няколко часа ще остане нещо от нейната красота,

зависи изцяло от вас. . . Хесен, пригответе инструментите. . .

Цветкова не каза нито дума. Само през стиснатите ѝ зъби се изтръгваха глухи стонове. После и те замлъкнаха. Настъпи тишина.

И всички, които се намираха зад кървавите стени на гестапо, ясно дочуха далечния тътен на артилерията.

39

Атмосферата на отстъплението се чувствуваше дори в затвора. Като че самият въздух бе наситен с трескаво очакване. Надзирателите се лутаха от килия в килия, без всякакъв повод постоянно се нахвърляха на който им попадне. Фашистите нервничеха. А затворниците живееха с надежда. И въпреки побоя и карцера нощем целият затвор кънтеше. Сякаш се чуваха глухи барабанни удари. Затворниците си сигнализираха, предаваха си сведения за придвижването на Червената армия. Тези сведения проникваха дори през каменните стени и железните решетки. Арестуваните знаеха, че хитлеристите са решили да умъртвят всички, преди да отстъпят, и все пак мнозина вярваха в някакво чудо. Защото там, където се сражават съветски хора, са възможни чудеса.

Последна нощ преди разстрела. . . Янис вече не можеше да се надява на чудо. През тази нощ той искаше мислено да се прости с всичко, което е било близко и скъпо в живота му: със звездите, трепкащи над рижкото небе и там, над Москва, със земята, на която е така хубаво да живееш, с другарите, свързани с него с голямата, мъжествена дружба на борците за общото дело, с Надежда. . .

Колко много по-хубаво би било да прекара тази нощ в самота. Но ето че днес в килията доведоха още един смъртник. Той беше познатият на Буртниек — Макулевич. Нещастникът лежеше на нарове и през цялото време тихичко хълцаше.

С широки крачки Янис мереше килията: от мъничкото прозорче до вратата, от вратата до прозорчето... Като подрънкваше по прътите на решетката като по струни, той изведнъж си спомни своята любима песничка. Тази, която той пееше на Надежда. Тази, в която той всеки път заменяше забравените думи с нови.

Той и сам не забеляза как започна полугласно да тананика:

Може би ще спреш, сърце, да биеш,
но животът е непобедим.
Любовта смъртта ни ще надвие,
грей в душа ми лъч неугасим.

Макулевич се размърда на своя нар:

— Простете за безпокойството, господине, но право да си кажа, аз не мога да проумея как може да се пее в такава минута. Нима вие никак не се боите от смъртта?

— Няма за какво да се боя... Нали смъртта е естествен завършък на живота.

— Но аз не мога да не се боя — изскимтя Макулевич с гласа на изплашено дете. — Мен ми е така страшно... Помислете само: днес аз съм жив и ние с вас водим беседа, а утре мен ще ме заринат с пръст, аз ще изгния, ще се превърна на прах и след мен нищо, съвсем нищо няма да остане. Ах, това е толкова ужасно, дори да се мисли за това, е невъзможно!...

Янис слушаше Макулевич и няколко пъти кимна с глава:

— Да, аз ви разбирам. Човек, който в нищо не вярва, трудно умира.

Като че търсейки спасение, Макулевич хвана Даугавиет за ръката със своите тънки, костеливи пръсти:

— Вие успяхте съвършено правилно да формулирате тази проблема... Аз непрекъснато се стремя да се убедя, че съществува задгробен живот... Но, простете ме, аз вече не мога, не мога да вярвам в това... — Макулевич едва не заплака.

— В тази работа аз също не вярвам — спокойно му каза Янис. — Но ние, комунистите, вярваме, че животът на човека продължава в неговите дела.

— За пръв път слушам подобни идеи! Но дори и да се съглася с тях, мен нищо не би ме утешило. Вие навярно много сте успели да свършите през своя живот? Вие сте комунист, господин Калнин, а аз, какво съм постигнал аз? Нищо няма да остане след мен, ако не се смята „Венец на сонетите"...

— Да, Макулевич, за тия работи всеки трябва да помисли предварително, за да не се окаже в смъртния си час вечен длъжник пред народа, пред човечеството, пред бъдещето...

— А вие, господин Калнин, вие ще отидете на смърт със спокойна съвест?

— Съвест — не става дума за това. Аз смятам, че преживях живота си правилно. Наистина, много неща не успях да довърша. Но аз знам, че другарите ще довършат това, което аз не успях да направя, и в това намирам утешение. Те ще построят зданието, чиято основа поставихме ние, те ще доживеят до комунизма... Вие, Макулевич, навярно трудно ще разберете това... И ако не трябваше сега да умра, навярно и аз със собствените си очи

щях да видя това, за което хората са мечтали от незапомнени времена.

Като слушаше Даугавиет, Макулевич престана да мисли за смъртта. Удивително! На тоя човек не му е съдено да доживее и до утре, а преди смъртта си е способен да размишлява за такова далечно време! Макулевич никак не можеше да разбере това.

— Но да предположим, че това, за което говорите, ще се сбъдне — боязливо попита той. — Ние с вас каква полза ще имаме от това? Та ние няма да го видим! . . .

— Ние няма да го видим, но другите ще го дочакат — тия, за чието щастие ние се борихме. Те няма да забравят падналите в борбата. И това ще бъде нашата награда .

Затворът, който допреди малко кънтеше от удари, изведнъж утихна. Всички притаиха дъх. В настъпилата тишина Янис заедно с другите чу бръмченето на мотори. Това бяха съветски самолети.

Изплашеният Макулевич скочи от нара и се хвърли към прозореца, макар през него да не се виждаше дори небето.

— Кажете, господин Калнин — жално попита той Янис, — дали бомбите няма да паднат върху затвора? Тогава ние всички ще загинем. . .

Даугавиет мълчеше. Той дори не се усмихна на тези думи. Воят на съветските бомбардировачи се чува и там, където е Надежда. . . Гласът на моторите и за нея ще бъде дружеско приветствие. Да, дойде време да се прости с Надя. Така му се искаше да ѝ благодари за геройското държане, да ѝ каже много неща. . . Може би ще ги отведат на разстрел заедно и ще им се удаде да разменят няколко думи. . . Но в присъствието на палачите той не би могъл да ѝ открие това, което сам е скривал

от себе си през всичките тия години. И знаейки обичая на затворниците, той започна да тарашува из всички ъгли, из всички цепнатини с надежда да намери някакво парче хартия.

— Загубили ли сте нещо? — услужливо запита Макулевич.

— Не, аз просто гледам дали няма забутано някъде парче хартия.

— Изглежда, че ще мога да ви помогна. Наистина, мен ме обискираха, но надзирателят по някакво чудо не забеляза моя последен сонет. Моля, вземете го, той повече не ми е нужен.

Янис седна до масата и на призрачната синя светлина на лампичката започна да пише с мъничко парче графит:

„Наденка, приятелко моя! Остава ни да живеем само още няколко минути. Инак аз бих продължил да мълча. Ти знаеш, аз често говорех, че нелегалният е длъжен да се откаже от личния си живот, но сам наруших това правило. Трябва да призная, че съм виновен пред теб: през всичките тия години аз те обичах. Ти нищо не знаеше за това. Така беше по-добре. . . Но сега ти трябва да знаеш колко много топлота и сили ми даваше ти. С теб ми е лесно да умра. Ние отиваме на смърт, за да живеят другите."

В тази минута Надежда вече не беше между живите. Затворническият лекар констатира, че смъртта е настъпила от вътрешен кръвоизлив вследствие на изтезанията. Изнесоха тялото на Надежда Цветкова, а на стената остана недовършен тъмночервен надпис, написан с единственото мастило, което е достъпно за затворника — неговата кръв:

АЗ УМИРАМ ЗА СЪВЕТСКА ЛАТВИЯ. УМИРАМ ЗА. . .

Ерик вдигна юмрук да почука на стената на банята. Но ръката му остана във въздуха — чу тихия, като звън на будилник сигнал за тревога. Той вече отдавна свикна с тези кратки прекъсвания на работата, които се случваха най-малко по десет пъти на ден. Постоянно погълнат от работата, той не съзнаваше напълно важността на последните събития, за които разказваше Даугавиет. „Навярно е дошла Скайдрите — помисли той — или може би Донат." Легнал по корем в тесния проход, Ерик търпеливо чакаше „отбоя". Но минутите минаваха, а звън не се чуваше. Но няма смисъл да седи тук, по-добре да отиде да работи.

Ерик се поуспокои, извади коректура и започна внимателно да я чете — не му се искаше да си губи напразно времето. Взе няколко отпечатъка и бързо оправи грешките.

Звънецът мълчеше.

Ерик започна да нервничи. Той знаеше, че задачата е изключително срочна. Принудителният отдих никак не му беше от полза, напротив — само го отдели от работата. Но какво да се прави, налага се търпеливо да се чака... Страшно много му се спеше. За да надделее на съня, той включи радиоапарата. Ерик днес два пъти слуша новините и все пак чакаше да чуе нещо ново. Червената армия с гигантски стъпки се носеше напред и след всеки час можеше да настъпи изменение на положението по фронтовете. Но сякаш напук апаратът бучеше, пращеше — сигурно зъболекарят на четвъртия етаж пак е включил бормашината.

Звънецът мълчеше.

Като проклинаше нахалния посетител, Краповски се опъна на кушетката. Погледът му падна

върху бутилката, в нея имаше червени кленови листа — подарък от Скайдрите. Откакто тя се яви в квартирата без номер, душното подземие винаги се оживяваше от някаква зеленина: през зимата — клонка от хвойна, през март — мъхната върба, през май — първите теменужки, след това люляк, жасмин, синчец, астри и на края есенни листа. Да, времето летеше неудържимо и, изглежда, заедно с полета на времето растеше и неговата любов към тази крехка девойка, проявяваща толкова воля и издръжливост. Веднъж, преди много, много месеци, той снизходително се усмихваше на нейните детински мечти за бягство при партизаните. Но ето че все пак тя постигна своето. Ето каква приятелка има той...

Звънецът мълчеше...

Сега Ерик физически усещаше мъчителната тишина. Той погледна часовника, но веднага си спомни, че не засече времето, когато се чу сигналът за тревога. Навярно е изминал половин час, а може би и повече. Скайдрите отдавна трябваше да се върне, тя трябваше да направи отпечатъците. Защо не идва? Какво се е случило горе? Нали следят къщата, търсят Буртниек... Какво би направил сам той на мястото на гестаповците? Преди всичко би обискирал цялата къща. Да, да, именно така, сега Ерик знаеше точно, че позвъняването е било не обикновено предупреждение, а истински сигнал за тревога. Сигнал за тревога, след който няма отбой...

Горе са гестаповците! Янис и Надя са арестувани, а може би и Скайдрите! Животът на другарите му е в опасност, а той, откъснат от външния свят, с нищо не може да им помогне. Съзнанието за собствената му безопасност го караше още по-остро да се тревожи за другарите си. Няма да се

удаде на фашистите тъй лесно да намерят квартирата без номер. Запасът от консерви и сухари ще стигне за седмица, дори за повече. Той ще дочака Червената армия. А печатницата, позивите? Кой ще ги пише, кой ще ги разпространява?... Каква полза от това, че той, Ерик Краповски, ще спаси своя живот, ако загине печатницата?

Вълнението не даваше на Ерик покой, караше го да действува. Той отново се добра по прохода до банята и сложи ухо на стената. Нито звук... През дебелата стена не се чуваше ни най-малък шум... Изведнъж Ерик трепна — той чу тихи стъпки. Нервите му бяха така напрегнати, че отначало му се стори, че някой ходи в банята, покрай отсамната стена. Не, това е долу в печатницата. Но кой е? Тихо, стараейки се да не шуми, той се спусна долу. Изведнъж усети върху лицето си нечие горещо дихание. Нечия ръка напипа неговата.

Скайдрите! Ама, разбира се, тя се е промъкнала през запасния вход.

— Какво да правим сега? — попита потресеният Ерик, след като Скайдрите му разказа за случилото се.

Тя хвърли изкаляния си плащ и измъкна от чантата хляб, парче пушено месо и буркан с мляко:

— Ще работим, Ерик. Позивите трябва да се пуснат. Нали Жанис каза, че утре хората трябва да ги прочетат. Нека гестаповците видят, че не могат да ни победят.

Гласът на Скайдрите беше така напевен и спокоен както винаги. Да, нищо не можеше да сломи тази девойка, преминала суровата школа на нелегалността. Сега няма време да се скърби. Мъката се превръщаше в ненавист. Борбата продължаваше с удвоено напрежение.

В тоя миг Ерик разбра по-ясно от всякога как неузнаваемо се е изменил характерът на неговата любима и как заедно с това са се изменили и техните отношения. По-рано Скайдрите се нуждаеше от поддръжка и ръководство, а сега сам Ерик черпеше надежда и вяра от нейното сурово спокойствие.

— И аз мислих за това. Но Жанис успя да напише само половината. Ето, виж къде свършва текстът. . . — И Ерик ѝ показа мокрия отпечатък.

„. . . Списъците на подлежащите на разстрел са вече съставени. В тези списъци може би има и твоето име или имената на твои близки. А тия, които имат щастието да се спасят от есесовските куршуми и душегубките тук, в Латвия, ще бъдат насилствено изпратени в гинещата под бомбите Германия. Екели и Дрекслер са обещали на фюрера, че в Рига няма да оставят нито един човек, който да дочака освобождението. . .”

— Ерик, ще трябва ти да допишеш възванието — строго каза Скайдрите. — Аз ще ти помогна.

Ерик взе дебелия молив, същия, който толкова пъти бяха държали пръстите на Янис, когато той записваше последните известия от Москва. Ерик бързо нахвърли първите фрази:

„Рижанино, за да спасиш своя живот и своята свобода, пред теб има само един път. . .”

Ерик и Скайдрите седяха един до друг, здраво притиснати и изглеждаше, че две ръце движат молива.

„Рижки работници! Организирайте в своите заводи отреди за охрана! Спасявайте машините и транспортните средства, не позволявайте да ги откарат в Германия. Оказвайте въоръжена съпротива на полицаите, които искат да изпратят на заточение вас и вашето семейство. Бийте безжалостно

хитлеристките и айзаргските бандити, които поставят мини под зданията в града. С оръжие в ръка помагайте на Червената армия по-бързо да освободи родния ни град!"

— Как мислиш, да напишем ли накрая някой лозунг? — попита Скайдрите, когато възванието беше завършено. — Например: „Няма победа без борба!"

— Бива — съгласи се Ерик. — А съвсем накрая ще сложим това четиристишие из „Песни на латвийските стрелци":

Отново да гърми над Рига песента —
пролей без милост на врага кръвта.
А който иска нас да ни зароби –
той ще си найде гроба.

На другия ден в осем часа сутринта Скайдрите Свемпе се измъкна от добре замаскираното отверстие на старата канализационна мрежа сред развалините на брега на Даугава. Дневната светлина заслепи очите ѝ. Скайдрите смъкна изкаляния плащ и избърса обувките си.

Носейки тежката чанта с позиви, тя внимателно се промъкваше покрай полуразрушената стена, която я прикриваше от минувачите. В същото време през дупките на стената Скайдрите можеше да види почти цялата улица „Грецинием". Тя изчака, докато отмине една рота немски войници с прашни каски, със скатани шинели върху вещевите торби, и решително се отправи към пощата.

В девет часа позивите бяха вече у Висвалд Буртниек в Чиекуркалне. В дванадесет жителите на Рига видяха позивите на стените на къщите, намериха ги в пощенските си кутии, по пейките в гра-

динните. В четири часа следобед един от позивите попадна в специалния сандък, където Рауп-Дименс държеше излизащото (по агентурни сведения) от печатницата, възглавявана от Жанис.

41

В шест часа сутринта в коридора пред вратата на килията издрънка връзка ключове. Обикновено по това време извеждаха осъдените на смърт. Като се прости с Макулевич, Янис с твърда крачка излезе из килията.

Вмъкнаха Даугавиет в закрит затворнически автомобил. „Нима бесилката се намира в центъра на града?" — помисли Янис, заслушан в глухия шум на уличното движение. Той различаваше скърцането на веригите на танкове и самоходни оръдия, резките изсвирвания на леките коли, тежките стъпки на стотици подковани ботуши. Рига се превръщаше в прифронтов град. Ето, чу се силният лай на кучета. По навъсеното лице на охраняващия есесовец се промъкна злорада усмивка:

— Чуваш ли, Ханс? Жалко, че не ни се падна да участвуваме в лова. Дрекслер каза, че няма да остави нито един латвиец в Рига...

„Нека се усмихват — помисли Янис. — Утре те сами ще се мятат в примките, които днес са приготвили за нас." Както и по-рано, той не изпитваше страх, а напротив — чувствуваше дори някаква горчива радост, че още веднъж ще види Надежда. Но когато колата спря и отвориха вратичката, Янис разбра, че са го докарали отново в гестапо.

... Всички прозорци в кабинета на щурмбанфюрера бяха старателно закрити. Завесите от дебело

черно кадифе заглушаваха непрестанния грохот на канонадата. Рауп-Дименс не бе я слушал от 1941 година. Бумтежът на оръдията действуваше на нервите му, пречеше му да се съсредоточава. Но това съвсем не означаваше, че Рауп-Дименс се страхуваше. Той лично уведоми Банге, че има намерение да остане в Рига и да завърши делото на Жанис.

Разбира се, той можеше да отведе Жанис със себе си. Но това означаваше губене на време. Освен това Рауп-Дименс отдавна бе решил, че разследването на Жанис трябва да стане именно в Рига.

И дълбоко в себе си Рауп-Дименс се опасяваше да не би в суматохата на паническото отстъпление да се удаде на Жанис случай да избяга.

Щурмбанфюрерът гледаше на Жанис не само като на обикновен арестуван комунист, а като на свой личен враг, когото не искаше никому да отстъпи. Неотдавна той можа да надуши, че в Лиепая също работи печатница. Като се имаше предвид обстановката на фронта, лиепайската печатница трябваше незабавно да се унищожи. Рауп-Дименс реши, че Жанис знае за нейното съществуване. Трябва да накара арестувания да издаде ръководителите на печатницата и нейното местонахождение. Каквото и да става, в предстоящия двубой той трябваше да излезе победител.

В кабинета постоянно влизаха есесовци, които всеки път изнасяха оттук цели купища папки. Гестапо се евакуираше. Почти всички работници вече бяха в Лиепая.

Очаквайки арестувания, гестаповецът помагаше на своите подчинени да подготвят книжата за евакуацията. Като хвърли поглед към дебелите връзки папки, той дойде до извода, че няма за какво да се упреква. Направено е немалко, той работи до-

бре, както подобава на истински есесовец. Само в едно дело постоянно го преследва неуспехът: Бауер свърши със самоубийство, като погуби десет от неговите най-добри помощници, Буртниек се скри, Цветкова умря, без да каже нито дума. Но Жанис е в ръцете му! И с него той ще се разплати за всичко!

На вратата се показа шарфюрер Хесен:

— Хайл Хитлер! — С тоя поздрав Хесен като че искаше да подчертае своята вяра във фюрера в тази тежка минута.

Рауп-Дименс небрежно махна с ръка:

— Какво има, Хесен?

— Господин щурмбанфюрер, осмелявам се да доложа, че доктор Банге току-що благоволи да замине. Той заповяда да ви предам да вземете Жанис със себе си, ако тук не ви се удаде да го заставите да говори. Във връзка с нашата евакуация всичко е готово. Комендантът ще позвъни, когато последните учреждения напуснат града. На наше разположение се предоставят три коли.

— Благодаря, Хесен. Къде е Жанис?

— Докаран е, господин щурмбанфюрер.

Лицето на Рауп-Дименс се изкриви от грозна гримаса.

— Сигурно се радва, че се е отървал от въжето. Нищо, тази негова радост скоро ще мине. Той има на колене да ме моли за смърт чрез обесване.

— Господин щурмбанфюрер, забравих да ви доложа: при обиска намерихме у него ето това. Струва ми се, че е нещо ценно.

Рауп-Дименс жадно сграбчи подаденото му листче.

— Как, пак ли някакви стихчета?! — закрещя той. — А вие знаете ли кой ги е написал, идиот такъв?

Живот това наричат: — решетки и ключалки...
Вий, гробни жители, единички сте щастливи,
при вас аз бягам от монарси диви,
в скръбта утеха диря в черни катафалки.

На другата страна има още нещо написано с извинителен тон боязливо отбеляза Хесен.

Рауп-Дименс обърна листчето.

Да, това е Жанис! — каза той с цинична усмивка. Любовно обяснение един час преди смъртта. „Ние отиваме на смърт, за да живеят другите." Нищо подобно! Ти ще живееш, за да умират другите заради тебе... След десет минути можете да го доведете.

42

Буртниек се вслушваше в мощния тътен на оръдията. Струваше му се, че те гневно се наддумват: от едната страна се чуваше глухият, пълен с отчаяние и вече охрипнал глас на хитлеристката артилерия, а от другата гърмеше ликуващият вик на настъпващата Червена армия — все по-близко, все по-гръмко...

Но не всички ще посрещнат празничния ден на победата. Буртниек вече знаеше за смъртта на Цветкова, знаеше, че Янис Даугавиет днес ще бъде инквизиран, а може би вече е инквизиран.

Буртниек седеше зад мръсния, посипан с железни стружки струг, стиснал между коленете си пушката. Петната ръжда по нея показваха, че оръжието дълго е било скривано на влажно място. Висвалд неуморно наблюдаваше заводския двор, където се търкаляха в безпорядък части на разглобени машини, и широката улица с редки дръвчета по тро-

товарите, по които в същия безпорядък крачеха, тичаха, пътуваха с коли или главоломно се носеха фашистките войски. По-голямата част от тях се движеше на запад, към центъра на града, но понякога някакво поделение се отправяше на изток, към близката фронтова линия. И тогава тясната струя на зеленосините каски се сблъскваше с неудържимия поток, всичко се сливаше и размесваше, получаваше се задръстване, чуваха се псувните на офицерите, изстрели, докато най-после кълбото се размотаеше.

В паниката на отстъплението, изглежда, нямаше място за обмислени действия. Но Буртниек не се съмняваше, че при най-малката възможност фашистите ще се опитат да унищожат всички по-големи фабрики и заводи, в това число и тоя завод, който работниците се заеха да охраняват.

Целия си живот Висвалд Буртниек бе прекарал в света на книгите. Рядко му се бе случвало да бъде в завод или фабрика; всеки път го дразнеха и плашеха заводският шум и грохот, които му изглеждаха като нещо хаотично, стихийно. Но днес той разбра, че болезнено понася мъртвата тишина на цеха. Огромното помещение изглеждаше съвсем опустяло. Светлите четириъгълници на пода показваха местата, където преди бяха машините. Част от тях са вече на път за Германия, а останалите групата на Силин успя да закопае. Останаха само стари, негодни стругове и старомодни трансмисионни ремъци, безпомощно увиснали като отпуснати корабни платна при пълно безветрие.

Грохотът на канонадата все повече се приближаваше. Сред гръмовния тътен на артилерията вече можеше да се различат гневното бучене на танковете, глухите избухвания на мините, воят на катюшите. Буртниек се надяваше, че фашистите са

забравили за завода. Но изведнъж съвсем близко избухна взрив, от прозореца на цеха се разлетяха стъкла и почти в същия миг на улицата се показа зелено-кафяв автомобил на високи колела. Пристигна команда фашистки сапьори — за щастие те бяха само четирима... Хитлеристите скочиха от колата и се хвърлиха към двора. Те влачеха след себе си дълги шнурове.

Въпреки вълнението Буртниек все пак забеляза, че пръв стреля старият работник. Бягащият отпред хитлерист странно се сгъна, изпусна това, което носеше, и пльосна на земята.

Фашистите хвърлиха бомба и на свой ред откриха огън. Куршумът пропищя край ухото на Буртниек, с рикошет отскочи от тавана и рани един от защитниците на завода. След няколко минути вражеските автомати замлъкнаха. Сред заводския двор лежаха четирима фашисти. Долу още бръмчеше моторът на немския автомобил.

Буртниек видя как Силин побягна да го угаси и чу думите, казани от стария работник:

— За пръв път в живота си убих човек... Но нима тия можеш да ги наречеш хора?

— „Ако врагът не се предава, него..." — Буртниек искаше да цитира Горки, но буквално на средата на думата очите му се затвориха и той заспа.

След това като през мъгла той чу гласа на Силин: „Събуди се..." — и почувствува, че го раздрусват силни ръце. С голяма мъка той отвори очи и хвана пушката:

— Фашисти?

— Съобщение за Жанис.

Едва сега Буртниек забеляза жената, която бе донесла вестта.

— Тази сутрин са го преместили от централния затвор в гестапо...

Висвалд прогони съня от себе си. Трябваше да се възползува от последната, единствената възможност да спаси Даугавиет.

— Ти как мислиш? — плахо запита той другаря си.

Силин разбра намека на Буртниек:

— Но как? Ние нямаме никакви шансове. . .

Да, наистина, шансовете бяха малко. Отчаяно опитвайки се да намери някакъв изход, някаква вратичка, Буртниек мълчаливо се загледа през прозореца. Неговият поглед несъзнателно се плъзна по телата на немските сапьори, спря на тяхната военна кола, боядисана в маскировъчен цвят, след това отново се върна върху тъмнозелените мундири на убитите фашисти. И в тоя миг изведнъж у него се роди идеята да се преоблече в немска униформа. Безумна идея, но какво не би направил за спасяването на другаря! . . . Силин ще кара колата. А сам той, свободно владеещ немски език, ще се постарае да ги вмъкне в зданието на гестапо, а когато стане нужда, четиримата ще съумеят да се бранят.

Буртниек не мислеше за опасността, той мислеше за Янис и за другите незнайни затворници в гестапо, които може би също ще загинат в тоя час на победата. И сигурен в съгласието на другарите си, той бързо започна да се преоблича.

Кисис седеше в претъпкания камион. Само благодарение на добрите си връзки той успя да се сдобие с кола. Сега бягаше от Рига, далече от болшевиките, чиито снаряди, както му се струваше, зловещо съскаха: „Къде си, Кисис? Къде си, Кисис?" Не, той няма да се даде в ръцете на болшевиките. Кисис постоянно подканяше шофьора да бърза, обещавайки му планини от злато.

Като премина покрай зданието на гестапо — то сега изглеждаше съвсем изоставено, на вратите не се виждаше охрана, — колата на Кисис едва не се сблъска с военен камион, който летеше с бясна скорост. Пред него за миг се мярна надупчено от шарка продълговато лице с очила, но в лицето на немския войник опитните очи на агента успяха да познаят Висвалд Буртниек. Буртниек, когото гестапо толкова отдавна търсеше! Буртниек, чиято снимка беше раздадена на всички агенти! Буртниек, за чиято глава беше обещана голяма награда!...

Ноздрите на Кисис потръпнаха. При други условия той, разбира се, не би устоял на такова силно изкушение, но сега не се колеба повече от секунда. Някъде зад гърба му изтрещяха изстрели и Кисис подгони колата напред.

Той спря далече извън чертите на града, и то само затова, защото задръстването на шосето не му позволяваше да продължи по-нататък.

43

Щурмбанфюрерът започна разпита с предварително подготвени думи:

— Вие, изглежда, силно сте обичали Цветкова... В такъв случай мога да ви зарадвам с приятна вест: вашата възлюбена отиде, както се казва, на онзи свят. Но не разчитайте, че и на вас ще издам такъв билет. Вие знаете твърде много и аз не мога тъй лесно да се разделя с вас... Ще ви кажа ясно и направо: нужна ми е лиепайската печатница. Вие имате стоманена воля, но, както ви е известно, елмазът реже даже и стоманата... Аз ще заповядам да ви мъчат ден и нощ, без прекъсване, без почивка... Четирима есесовци ще се занимават само с вас.

— Все едно, аз няма да ви кажа нито дума. А вие по-добре помислете за това, как ще се оправдавате пред съда на народа. Вас няма да ви изтезават, но, все едно, вие всичко ще си кажете, защото вие нямате идеята, която дава на нас сили да мълчим.

Даугавиет очакваше, че гестаповецът ще го прекъсне с удар на юмрук по бюрото, но той само иронично се усмихна:

— Прав сте. Аз нямам такава идея. Но затова пък имам други, много по-полезни идеи. Аз още не съм ви казал всичко... Ние ще ви откараме в Германия, а тук, в моя кабинет, случайно ще забравим написаното с вашата собствена ръка донесение, което ще бъде съвсем красноречиво доказателство за това, че вие сте били наш агент и провокатор. Ето това нежно любовно послание е напълно достатъчно, за да могат нашите специалисти да възпроизведат вашия почерк, без да сгрешат в нито една буквичка, в нито една чертичка. Ако вие ми дадете необходимите сведения, тогава всичко завинаги ще си остане само между нас и, разбира се, аз ще ви върна това писъмце.

Никакви ужаси и мъчения не можаха да изплашат Янис, но тази измислица го потресе. Те ще го направят! В очите на стотици другари Янис Даугавиет ще бъде най-подъл негодник, предал Бауер и Буртниек, продал на палачите Надежда Цветкова... Почти за всички провали, случили се в Рига през трите години, ще обвиняват него. Може би ще кажат, че ръцете му са изцапани с кръвта на Имант Судмал и Джемс Банкович... Не, това не бива да се допусне. Изходът е само един: да убие гестаповеца.

Влезе Хесен:

— Господин щурмбанфюрер, току-що звъни комендантът. Руснаците се опитват да се вмъкнат в

града откъм северозапад. Всяка минута може да бъде издадена заповед за евакуация... Какво ще заповядате?

— Засега сте свободен. — И като се обърна към Янис, Рауп-Дименс спокойно и делово отбеляза: — Сам виждате колко малко време остава. Така че избирайте!

От напрежение жилите по челото на Даугавиет се издуха. Как да изпълни замисъла си? Трябва да остане насаме с гестаповеца, но зад пишещата машина седи млад есесовец, готов да записва всяка дума. Рауп-Дименс не сваляше очи от Даугавиет, мъчейки се да разбере ще се увенчае ли неговата маневра с успех.

Той не знаеше, че в същия момент съветските танкове амфибии, излезли в тил на хитлеристките войски, форсират езерото Киш, че рижката телефонна станция е вдигната във въздуха и комендантът вече не ще може да звъни в гестапо. Грохотът на боя се усилваше. Някъде с глух взрив политаха във въздуха складове с боеприпаси, съвсем близко трещяха отделни изстрели... Младият есесовец с ужас се вслушваше в това, което ставаше на улицата. Той побеля като хартия, но не смееше да покаже страха си пред началника.

— Избирайте! — повтори щурмбанфюрерът.

Янис закри лицето си с ръце, сякаш бе изпаднал в отчаяние. Между пръстите той наблюдаваше Рауп-Дименс, който с дясната си ръка стискаше лежащия на масата пистолет. Бавно, като че борейки се със себе си, Даугавиет промълви:

— Тук няма какво да се избира... Вие ме хванахте на тясно... Аз съм принуден да приема вашия ултиматум... Всичко ще ви кажа...

Най-после Янис е притиснат до стената! Като дървеница... Каква победа! Внезапно почувст-

вувал се с десет години по-млад, Рауп-Дименс кресна на есесовеца:

— Вернер, записвайте!

Без да сваля ръце от лицето си, Янис каза:

— Вие ми обещахте, че това ще остане само между нас...

— Правилно. Вернер, излезте!

Есесовецът по-скоро излетя, отколкото излезе от кабинета. Рауп-Дименс пусна пистолета, извади от малкото си джобче автоматичната писалка и се приготви да записва.

— Пишете... Ръководител на нелегалната печатница в Лиепая...

— По-нататък, по-нататък — нетърпеливо подканяше Рауп-Дименс.

Преди щурмбанфюрерът да успее да вдигне глава, ръцете на Янис го сграбчиха за гърлото. Но в тоя миг завесите на прозорците се размърдаха, оттам изскочиха гестаповци и се хвърлиха върху Янис.

Щурмбанфюрерът няколко пъти конвулсивно глътна въздух и онемял от безумна ярост, забарабани с юмруци по всички копчета на звънците.

В коридора се чуха стъпки на бягащи крака. В отворената врата се показаха няколко войника.

— Хванете убиеца! — изрева Рауп-Дименс.

Автоматите на втурналите се войници се обърнаха срещу цялата стояща в стаята група. Един от войниците, това беше Буртниек, пристъпи напред, обърна се към Рауп-Дименс и на чист немски език каза:

— За това можете да не се тревожите, убийците няма къде да ни избягат.

Вдървените есесовци пуснаха своята жертва и Янис в последната минута успя да измъкне от

Рауп-Дименс пистолета, който щурмбанфюрерът се готвеше да насочи към челото си.

Сега те стояха лице срещу лице. Янис би могъл да му плати за всички изтезания и мъки, за смъртта на хиляди хора, за загубата на любимата Надя. Почти всеки на негово място би постъпил така и никой не би посмял да го съди за това. Но Даугавиет пусна безсилно увисналата ръка на гестаповеца. Като се обърна, той почти шепнешком произнесе:

— Отведете го! Нека го съди народът!

След това той доближи Буртниек и просто каза:

— Благодаря, другарю!

44

Рига обсипа своите освободители със златни есенни листа. Листата падаха по каските и пагоните на бойците, залепваха се по телата на оръдията. Приемайки това приветствие, един боец бършеше напиращата в очите му сълза.

Като остави другарите да пазят Рауп-Дименс, Янис излезе на улицата сам. Опитите да разбуди заспалия Буртниек не се увенчаха с успех. Най-после сънят окончателно събори Буртниек.

След дните, прекарани в затвора, улиците изглеждаха на Янис необикновено широки. По крайбрежната улица още избухваха снаряди, горяха къщи, но в центъра, на пресечката на улиците „Кришян Барон" и булевард „Райнис" вече стоеше девойка в червеноармейска униформа. Размахвайки червеното флагче, тя показваше на колоната на победителите пътя към запад. Със своите руси дълги коси регулировчицата напомняше Надя. Но като дойде по-близо, Янис видя, че тя е съвсем друга — червенобуза, чипоноса. По тротоарите се гълпяха множество хора. Тук-там от острия октомврийски вятър като пламъци се развяваха пазените досега червени знамена.

До разрушеното здание на пощата стоеше набит подполковник и наблюдаваше как бойците опъват телефонен кабел.

— Прекият проводник с Москва е готов! — рапортува сержантът свързочник. — Ще зарадваме Русия с новата победа...

Даугавиет се препъна в дебелия кабел и стараейки се да запази равновесие, неволно се хвана за ръкава на подполковника.

— Другарю Авот! — извика той. — Ето ти среща!

Авот дълго се вглежда в лицето на Янис, когото никак не можеше да познае.

— Даугавиет? — неуверено попита накрая той. — Ти тъй си се изменил!

— Гестапо — кратко обясни Янис и си спомни, че почти две седмици не бе пушил. — Имаш ли цигари?

Авот бързо извади кутия „Беломора". Той веднага си спомни централния затвор. Тогава другарите пушеха ръчен тютюн: смес от никотин от изстърганите лули и слама от затворническите дюшеци.

— Дълго ли? — попита той. — Ти съвсем си посивял...

— Как да кажа... Четиринадесет дни, а може би и четиринадесет години... Още час, и вие нямаше да ме видите между живите. А Надежда я умориха — гласът му потрепера. — Да, ти не я знаеш...

Край тях премина зенитна батарея. Кръглите очи на прожекторите отразяваха небето, нечий детски глас попита:

— Погледни, мамо, каква голя-я-яма паница. От нея ли стрелят?

— Ти дори не можеш да си представиш колко радостен съм да видя тебе, Рига... Но помисли сам какво забележително съвпадение: ние бяхме заедно в първия ден на войната и сега — в първия ден на освобождението... Ако не бързаш много, да отидем у дома. Бързам за в къщи, искам по-скоро да узная какво става с другарите...

— Да вървим! Е, разказвай!

На улица „Грециниек" един сапьор прегради пътя им. Той държеше в ръце минотърсач със стърчащи металически пипала:

— Другарю подполковник, нататък е опасно да се отива: от отсрещния бряг стрелят.

Авот махна с ръка — не е за пръв път, — а Янис изобщо не чуваше предупрежденията. Колкото по-близо бе до къщи, толкова по-силно го измъчваше безпокойството за Ерик, Скайдрите, стария Донат и Елиза. Ще ги завари ли живи? Дали не са загинали в последната минута?

През облаците черен дим, издигаш се откъм крайбрежната улица, се показа къщата на Баумаис, цяла и невредима. На входа Даугавиет и Авот чуха сърдитото мърморене на Донат, идващо от площадката на втория етаж. Следващия миг старецът като юноша леко изтича по стълбите.

— Гледайте! Та това е Жанис! — закрещя Донат и даже без да поздрави, като стрела се втурна в квартирата:

— Ерик! Скайдрите! Ели, какво се бавиш! Поскоро! Нашият Жанис е жив!

Те седяха край масата, където Янис толкова често прекарваше с Надежда. На стената още висеше нейната жилетка, на скрина бяха разпилени нейните фиби и едва сега Янис истински почувствува, че завинаги е загубил верния приятел и любимата жена. Той се обърна, искайки да скрие сълзите си, и после, овладял се, каза:

— Е, другарю подполковник, разреши да изпием по чашка за твое здраве. Освободители, чест и слава вам! Сега ще сляза долу в квартирата без номер и ще донеса бутилка. Три години я пазя там за тоя ден.

Авот нищо не отвърна, но като огледа седящите в кръг другари, помисли:

„Вие, нелегални герои, не по-малко сте достойни за слава. В най-черните дни вие опазихте неопетнена честта на трудовия народ. Съветска Латвия никога няма да ви забрави!"

БИБЛИОТЕКА
„ВОЕННИ ПРИКЛЮЧЕНИЯ“

КНИГИ ИЗЛЕЗЛИ ОТ ПЕЧАТ:

ДЪЛБОКИЯТ РЕЙД
повест от В. Н. Максаков
ТАЙНАТА НА ЮЛЯ ЯРВИ
повест от Н. Богданов
ЯГУАР 13
повест от В. Дружинин
СЛЕДИТЕ НА ЗАУР-БЕГ
разкази от Л. Самойлов и Б. Скорбин
ВОЕННА ТАЙНА
повест от Л. Шейнин
ПОД ЧУЖДО ИМЕ
повест от В. Михайлов
БОЦМАНЪТ НА КОРАБА „МЪГЛА“
повест от Н. Панов
КАКВО СТАВА В ТИШИНАТА
повест от Н. Томан
БУМЕРАНГЪТ НЕ СЕ ЗАВРЪЩА
повест от В. Михайлов
СИНЯТА СТРЕЛА
повест от В. Черносвитов
ЦЕЗИЕВА НОЩ
разкази от Георги Марков
СИВИЯТ ЗЪБЕР
повест от Н. Автократов
СЕВЕРНИ РАЗУЗНАВАЧИ
повест от Ю. Семьонов

ПРЕДСТОИ ДА ИЗЛЯЗАТ
В БЛИЗКО ВРЕМЕ:

МЪЛЧАЛИВИЯТ ДВУБОЙ
повест от Христо Минчев
НА БРЕГА НА ДНЕПЪР
повест от П. Гавруто
ТРОЯНСКИ КОН
повест от Слав Караславов

Рисунките в текста са от А. Иткин

Редактор : Христо Минчев
Корица: Иван Кьосев
Худож. редактор: К. Майски
Техн. редактор: Стефан Манов
Коректор : Е. Прохаскова
ЛГ—4

Формат 16⁰ от 71/100
Тираж 10 000 екз.
Дадена за печат на 22. I. 1958 г.
Издат. коли 8,33 — Печатни коли 14
Издат. поръчка № 1300 — Техн. поръчка № 628
Кн. тяло 4,15 лв., подв. 1,40 лв.

Печатница на Държавното военно издателство при МНО

5,55 лв.

Квартира без матер